

Den jødiske minoriteten i samtidens Bergen

En kvalitativ studie av jødisk organisert liv i Bergen

Henriette Flaaten

Masteroppgave i religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

RELV350, høst 2023

Abstract

The Jewish minority in Norway consist of between 1500 and 2000 people. The largest Jewish communities can be found in Oslo and Trondheim, where Jewish congregations were established in 1892 and 1903. Bergen, the second largest city in Norway, is home to about 150 Jews today. In 2020, members of the Jewish minority in Bergen came together and established the Jewish organization *The Jewish Community of Bergen* – the first of its kind in Bergen. This thesis explores the motivations behind the establishment and the conditions for Jewish organized life in Bergen today. The purpose is to explore what role ‘recognition’, namely the desire for recognition and the minority’s experience with recognition, has in the formation of the Jewish organization. The thesis’ other main objective is to explore how recognition and lack of recognition from others can affect the members of The Jewish Society in Bergen opportunities to realize their common goals.

Qualitative interviews with six members of The Jewish Community of Bergen and a thematic analysis with theoretical perspectives from Axel Honneth’s theory of recognition, as well as previous studies on the Jewish minority in Norway, provides an insight into the experiences of a minority group in Bergen. I discuss the significance of recognition and illustrate how different factors, such as national policies, attitudes towards Jews and local conditions, can limit and expand the opportunities of a minority group. I argue that, in addition to the desire for a Jewish community where the minority can practice and preserve the Jewish culture, religion and their traditions, The Jewish Community of Bergen was established as a way of seeking recognition. The organization want to educate the majority population in Bergen, take part in the interfaith dialogue and contribute in the fight against antisemitism. For the first time, the Jewish minority in Bergen have established an official Jewish society and want the government, the municipality, the local media and the non-Jewish population to recognize that there is both Jewish culture, religion and a living, Jewish community in Bergen today.

Forord

Det er veldig rart å tenke på at dette er det siste arbeidet jeg leverer som lektorstudent. Disse fem årene har gått fort! Det siste året har vært både lærerikt og utfordrende, og arbeidet med masterprosjektet har vært en spennende og berikende erfaring.

Min første, og største, takk går til prosjektets seks forskningsdeltakere. Tusen takk for at dere har vært så imøtekomende. Jeg sitter igjen med masse nyttig kunnskap og mange nye refleksjoner etter samtalene med dere. Jeg er veldig takknemlig for alt dere har delt og fortalt, og jeg er sikker på at denne nye kunnskapen vil komme godt med inn i klasserommet.

En stor takk går også til min veileder, Alexander van der Haven. Din kunnskap og entusiasme for prosjektet har betydd mye. Takk for at du alltid har hatt troa på meg.

Tusen takk til min familie og svigerfamilie som har vist interesse og heiet meg frem. En spesiell takk går til deg mamma. Du har vært en viktig støttespiller gjennom hele studiet. Takk for at du alltid stiller opp for meg – selv med seks timer tidsforskjell mellom oss dette siste året. Takk pappa, for alt du gjør for meg. Jeg er veldig glad i dere.

Nina, Steffen og Singha – tusen takk for at det alltid har vært hyggelig å komme hjem til dere etter lange dager på lesesalen. Jeg kunne ikke bedt om bedre samboere.

Tusen takk til alle mine medstudenter. Det har vært fem fine år med mange hyggelige stunder. Takk for støtte, sosial input og masse latter dette siste året. Jeg kommer til å savne dere! Tusen takk til Kaia og Heidi for verdifulle vennskap og for en fantastisk (studie)tur til Thailand i høst. En siste takk rettes til Evy for å ha vært tidenes beste sidekamerat på lesesal.

Bergen, 14. mai 2023

Henriette Flaaten

Innholdsfortegnelse

Abstract.....	III
Forord	V
1. Introduksjon.....	1
1.1 Problemstilling.....	2
1.2 Begrepsavklaring: Handlingsrom.....	3
1.3 Oppgavens struktur.....	4
2. Bakgrunn	5
2.1 Jødene i Norge etter 1851.....	5
2.1.2 Den jødiske minoriteten i Norge i dag	8
2.2 Det Mosaiske Trossamfund i Oslo.....	9
2.3 Det Mosaiske Trossamfund og Det Jødiske Samfunn i Trondheim	11
2.4 Det Jødiske Samfunn i Bergen.....	14
2.4.1 Medlemskap i Det Jødiske Samfunn i Bergen	14
2.4.2 Organisasjonens nettside.....	15
2.5 Minoritetspolitikk.....	16
2.5.1 Økonomisk støtte	17
2.5.2 Regjeringens handlingsplaner	19
2.6 Tros- og livssynspolitikk	20
2.7 Oppsummering.....	23
3. Teoretiske perspektiver og tidligere forskning	24
3.1 Anerkjennelse.....	24
3.2 Axel Honneths anerkjennelsesteori.....	26
3.3 Anerkjennelse og handlingsrom.....	30
3.4 Jødisk liv i samtidens Norge	31
3.5 Hypermangfold	37
3.6 Antisemittisme i Norge.....	38
3.7 Holdningsundersøkelser	40
3.7.1 Resultater og utviklingen i holdninger.....	43
3.7.2 Holdningsundersøkelsenes aktualitet.....	45
3.8 Oppsummering.....	46
4. Metode og forskningsetiske refleksjoner.....	47
4.1 Kvalitativ metode	47
4.1.1 Ekspert- og pilotintervju	49
4.2 Forskningsetikk og etiske vurderinger.....	49
4.2.1 Konfidensialitet og anonymisering	51
4.3 Datainnsamling.....	54
4.3.2 Utvalg og rekrutteringsprosess.....	55
4.3.3 Forskningsdeltakerne	56
4.3.4 Gjennomføring av intervjuer.....	57
4.4 Analyseprosessen.....	58
4.4.1 Transkribering	58

4.4.2 Koding og kategorisering.....	59
4.5 Den refleksive prosessen.....	60
4.6 Forskningens troverdighet.....	63
5. Analyse og diskusjon – del 1.....	66
5.1 <i>Praktisering og bevaring av religion, kultur og tradisjoner</i>	66
5.1.1 Mangfold.....	71
5.2 Kunnskapsformidling.....	72
5.3 U/synlighet.....	74
5.4 Oppsummering.....	78
6. Analyse og diskusjon – del 2.....	80
6.1 <i>Nasjonal politikk og internasjonale rammeverk</i>	81
6.1.1 Kulturrådets tilskuddsordning.....	82
6.1.2 Status som trossamfunn	88
6.2 <i>Befolkningens holdninger og kunnskap om jødedom</i>	90
6.3 <i>Bergen som kontekst</i>	94
6.4 <i>Indre faktorer</i>	96
7. Avslutning	98
7.1 <i>Oppsummering og avsluttende diskusjon</i>	99
7.2 <i>Veien videre</i>	104
Referanser.....	IX
Vedlegg 1: Intervjuguide	XVIII
Vedlegg 2: Informasjonsskriv/samtykkeskjema.....	XIX
Vedlegg 3: Svar på klage fra Kulturdirektoratet	XXII
Vedlegg 4: Avslag fra Kulturdirektoratet.....	XXIV

1. Introduksjon

I februar 2020 ble det holdt et møte i Bergen. Rundt 30 personer hadde samlet seg, og formålet var å etablere en jødisk organisasjon. Som et resultat av møtet ble gruppen *Det Jødiske Samfunn i Bergen* (DJSB) stiftet i oktober samme år. Nå, våren 2023, er omtrent 80 av Bergens jøder medlem av gruppen. Noen av medlemmene har bodd i Bergen i flere tiår, men Det Jødiske Samfunn i Bergen er den første organisasjonen av sitt slag i Bergens historie (DJSB, 2023). Det bor omtrent 150 jødiske mennesker i Bergen. Det jødiske miljøet har allikevel vært tilnærmet usynlig for majoritetsbefolkningen frem til nå. Uten en formell organisasjon har jødene i Bergen til dels blitt oversett, og det jødiske miljøet i Bergen nevnes ikke i verken forskning eller handlingsplaner. Rabbineren i Det Mosaiske Trossamfund i Oslo, Joav Melchior, er positiv til etableringen av en jødisk organisasjon i Bergen. «Det hjelper å sette Bergen på kartet», uttalte rabbineren i forbindelse med annonseringen av DJSBs etablering (Husebye, 2021, s. 10).

I dette masterprosjektet har jeg hatt som formål å undersøke vilkårene for jødisk organisert liv i Bergen. Det jødiske miljøet i Bergen er lite, og jeg ønsket å få et innblikk i medlemmer av Det Jødiske Samfunn i Bergens erfaringer med å etablere og tilhøre en nyetablert jødisk organisasjon. På organisasjonens nettside, djsb.no, kan man lese at Det Jødiske Samfunn i Bergen er en frivillig organisasjon som eksisterer for å støtte den jødiske befolkningen i byen og for å fremme den jødiske befolkningens interesser. På nettsiden presenteres organisasjonens felles målsettinger, som å organisere religiøse og kulturelle aktiviteter, delta i dialog for å bidra til på fremme toleranse og bekjempe antisemittisme, og å på sikt opprette en synagoge med en rabbiner og en kantor (DJSB, 2023). Hensikten med mitt prosjekt har vært å undersøke individuelle perspektiver for å få et innsyn i noen av medlemmenes egne ønsker og mål for gruppen. Jeg har vært interessert i motivasjonene som førte til etableringen av en jødisk organisasjon, hva medlemmene ønsker å oppnå gjennom DJSB, og i medlemmenes erfaringer med å tilhøre en liten minoritet i Bergen. Hvilke erfaringer har minoritetsgruppen med anerkjennelse, eller mangel på anerkjennelse, fra den ikke-jødiske befolkningen – og hvilken betydning har anerkjennelse fra andre aktører i samfunnet for medlemmenes muligheter til å realisere DJSBs mål?

For å utforske temaer som disse har jeg gjennomført en kvalitativ undersøkelse og intervjuet seks av gruppens medlemmer. Intervjuene har gitt meg et innblikk i muligheter og utfordringer knyttet til bevaring og praktisering av jødisk religion, kultur og tradisjoner i Bergen. For å danne

en mer helhetlig forståelse av den aktuelle organiseringen i Bergen har jeg tilegnet meg kunnskap om jødernes historie i Norge, de to etablerte jødiske menighetene i Oslo og i Trondheim, samt de politiske føringene på tros- og livssynssfeltet. Et viktig utgangspunkt er også statens politikk overfor minoriteter i Norge og den statlige anerkjennelsen av den jødiske minoriteten som en nasjonal minoritet. Jeg ville utforske hvilken betydning formell anerkjennelse kan ha for en minoritetsgruppe som DJSB, og dette ledet meg til en interesse for teori om anerkjennelse. I oppgavens analyse- og diskusjonskapitler anvendes perspektiver fra Axel Honneths anerkjennelsesteori sammen med undersøkelser av majoritetsbefolkningens holdninger til jøder og studier av den jødiske minoriteten i Norge i dag. Min undersøkelse av Det Jødiske Samfunn i Bergen er en case-studie som jeg håper kan kaste lys over hvordan anerkjennelse, og mangel på anerkjennelse, kan skape, forme og påvirke minoritetsgruppers handlingsrom.

1.1 Problemstilling

Oppgavens problemstilling er todelt og lyder som følger:

Hvilken rolle spiller anerkjennelse i etableringen av en minoritetsgruppe som Det Jødiske Samfunn i Bergen, og på hvilke måter kan anerkjennelse og mangel på anerkjennelse fra andre utvide og begrense gruppens handlingsrom?

I kapittel 5, som er oppgavens første analyse- og diskusjonskapittel, tar jeg for meg problemstillingens første del. For å belyse denne delen av problemstillingen vil jeg undersøke motivasjonene som førte til etableringen av DJSB ved å diskutere forskningsspørsmålet: «Hva er medlemmenes ønsker og mål for Det Jødiske Samfunn i Bergen?». For å besvare forskningsspørsmålet har jeg gjennomført en tematisk analyse av intervjumaterialet, som består av individuelle intervjuer med seks av gruppens medlemmer. I kapittel 6 tar jeg for meg problemstillingens andre del. Jeg har formulert følgende forskningsspørsmål for å belyse denne delen av problemstillingen: «Hvilke faktorer påvirker medlemmenes muligheter til å realisere gruppens mål?». Analyse materialet i dette kapittelet er både intervjumaterialet og dokumenter fra en søknadsprosess om driftstilskudd fra Kulturrådet. Her drøfter jeg hvilken betydning anerkjennelse fra majoritetsbefolkning og andre aktører i samfunnet har for DJSBs handlingsrom ved å diskutere en rekke faktorer som kan tenkes å påvirke medlemmenes muligheter til å realisere sine felles målsettinger. Med hensyn til oppgavens todelt problemstilling har jeg altså valgt å dele analysen og diskusjonen opp i to kapitler. Ved å besvare forskningsspørsmålet i kapittel 5 vil jeg danne et bilde av hva medlemmene av DJSB

ønsker å gjøre innenfor sitt handlingsrom, og dette kapittelet derfor et grunnlag for diskusjonen i kapittel 6. I kapittel 7 samler jeg trådene fra de to analyse- og diskusjonskapitlene og drøfter funnene som belyser problemstillingen.

1.2 Begrepsavklaring: Handlingsrom

Det viktigste begrepet i denne oppgaven, anerkjennelse, diskuteres i oppgavens tredje kapittel. I denne seksjonen vil jeg gjøre rede for begrepet «handlingsrom», fordi jeg gjennom oppgaven skal diskutere ulike faktorer som kan tenkes å påvirke Det Jødiske Samfunn i Bergens handlingsrom. Med utgangspunkt i Det Norske Akademis ordbok forstår jeg begrepet «handlingsrom» som «(forhold/omstendigheter som gir) mulighet for å gjøre det man har tenkt til å gjøre eller som det er meningen at man skal gjøre» (NAOB, u.å.-a). Gjennom analysen av intervjumaterialet undersøker jeg hva DJSB og gruppens medlemmer har «tenkt til å gjøre» eller hva det er «meningen» at de skal gjøre. Ett av gruppens felles mål er eksempelvis å arrangere feiringer og sammen markere jødiske høytider. Gruppens mulighet til å realisere dette målet kan påvirkes av både ytre og indre forhold. Bakgrunnen for diskusjonen vil derfor være at det gruppen «har tenkt til å gjøre» er å realisere de felles målsettingene. Fordi medlemmenes mulighet til å realisere gruppens mål påvirkes av ulike forhold kan handlingsrommet også *utvides* og *begrenses* av ulike faktorer.

Begrepet er hovedsaklig brukt innen organisasjons- og ledelsesteori, eksempelvis i litteratur og forskning om læreres profesjonelle handlingsrom. Jeg låner noen begreper fra litteraturen om handlingsrom, slik som «erfart handlingsrom» (subjektivt handlingsrom) og «formelt handlingsrom» (Helleve et al., 2018; Karp, 2020; Filstad et al., 2021). Et handlingsrom er ikke fysisk og kan ikke måles, og vi kan skille mellom et erfart handlingsrom og et formelt handlingsrom (Helleve et al., 2018, s. 2). Det formelle handlingsrommet påvirkes og formes av føringer og begrensninger som krav, ansvar, normer, regler og ressurser. Handlingsrommet påvirkes også av ens egne tanker, erfaringer og motivasjon. Derfor kan vi også snakke om et erfart handlingsrom, som skapes og formes av hvordan man selv opplever og tolker føringer og begrensningene i det formelle handlingsrommet (Karp, 2020). I tråd med denne forståelsen av handlingsrom vil jeg argumentere for at erfaringer med å bli, eller ikke bli, anerkjent kan utvide eller begrense ens handlingsrom. Det Jødiske Samfunn i Bergen er registrert som en frivillig organisasjon og er ikke regulert eller bundet av en rekke strukturelle krav. Gruppen og medlemmene må likevel handle innenfor gitte rammer fastsatt av ytre faktorer i samfunnet (Helleve et al., 2018, s. 4). Opplevelsen av det formelle handlingsrommet skaper og påvirker

det erfarte handlingsrommet, og jødene i Bergens muligheter til å realisere sine mål vil derfor påvirkes av både ytre og indre faktorer.

1.3 Oppgavens struktur

Masteroppgaven er inndelt i syv kapitler. I dette første kapitlet har jeg introdusert tema for oppgaven, samt problemstilling og forskningsspørsmål. Jeg har også gjort rede for hvordan jeg vil anvende begrepet «handlingsrom». Kapittel to er et bakgrunnskapittel som handler om den jødiske minoriteten i Norge, den norske stats politikk overfor nasjonale minoriteter og politikk på tros- og livssynssfeltet. Kapitlet inneholder en kort presentasjon av jødernes historie i Norge og av den nylige etablerte organisasjonen i Bergen. I kapitlet gjør jeg også rede for hvordan religiøse grupper i Norge kan søke formell anerkjennelse som trossamfunn, samt den norske stats anerkjennelse av den jødiske minoriteten som en nasjonal minoritet. I kapittel tre presenteres teoretiske perspektiver og tidligere forskning. Her er anerkjennelsesteori, studier om jødiske identiteter i vår samtid, samt holdninger til jøder sentrale temaer. Teorien og empirien i dette kapitlet utgjør oppgavens teoretiske rammeverk.

Kapittel fire er oppgavens metodekapittel, der jeg gjør rede for både metodiske valg og forskningsetiske hensyn. I dette kapitlet deler jeg noen av mine refleksjoner knyttet til gjennomføring av en intervjustudie der forskningsdeltakerne tilhører en sårbar gruppe. Kapittel fem er oppgavens første analyse og diskusjon-kapittel og tema for dette kapitlet er forskningsdeltakernes ønsker og mål for Det Jødiske Samfunn i Bergen. Her diskuterer jeg funn fra intervjustudien og belyser hvilken betydning ønsket om anerkjennelse, og opplevelsen av manglende anerkjennelse, har hatt for etableringen av gruppen. I kapittel seks fortsetter analysen og diskusjonen av anerkjennelses betydning for medlemmenes muligheter til å oppnå gruppens målsettinger. Her diskuterer jeg ulike faktorer som kan tenkes å påvirke DJSBs handlingsrom, og belyser hvordan anerkjennelse og mangel på anerkjennelse fra andre samfunnsaktører kan utvide og begrense en minoritetsgruppes handlingsrom. Kapittel syv er viet til en oppsummering og en avsluttende drøfting av sentrale funn fra de to analyse- og diskusjonskapitlene.

2. Bakgrunn

I dette kapitlet presenteres relevant bakgrunn for min undersøkelse og diskusjon. I den første delen gir jeg en kort oversikt over den jødiske minoriteten i Norge etter 1851 og frem til i dag. Historiker Oskar Mendelsohns (1912-1993) to verk om jødernes historie i Norge gjennom 300 år, samt historiker Per Kristian Sebaks (1978-) arbeid om jødene i Bergen frem til 1945, er viktige kilder. Deretter følger en del om trossamfunnene i Oslo og Trondheim og relevant bakgrunn om den jødiske organisasjonen i Bergen. Videre tar jeg for meg aspekter ved politikken overfor nasjonale minoriteter i Norge, og den siste delen omhandler deler av politikken på tros- og livssynssfeltet i Norge. Kunnskap om jødene i Norge og hvordan jøder har organisert seg i Oslo og Trondheim vil kunne gi en større forståelse av den aktuelle organiseringen i Bergen. En redegjørelse av politikken overfor minoriteter i Norge vil kunne gi innsikt i hvilken betydning jødernes status som nasjonal minoritet har for Bergensgruppens utvikling. Til sist vil en kort oversikt over lovverk og retningslinjer for tros- og livssynssamfunn bidra til å kunne diskutere vilkårene og rammene for religiøs organisering i dag.

2.1 Jødene i Norge etter 1851

Bestemmelsen i Grunnlovens § 2, også kalt *jødeparagrafen*, nektet jøder adgang til Norge fra 1814 og frem til forbudet ble opphevet i 1851. En forestilling var at jødene ville «oversvømme landet» hvis de fikk adgang. Det ble imidlertid aldri noen jødisk innvandrerbølge til Norge. Det tok nærmere ett år før de første jødene bosatte seg i landet (Banik, 2017, s. 115; Sebak, 2008, s. 14). Folketellingen¹ i 1865, 14 år etter forbudet ble opphevet, viste at det kun bodde 25 jøder i Norge (Mendelsohn, 1969, s. 276; Banik, 2017, s. 115). I folketellingen ti år etter ble det registrert 34 jøder, men det viste seg at mange av disse var tilfeldig tilreisende og at det riktige antallet var 25 (Mendelsohn, 1969, s. 295). Ved folketellingen for 1890 hadde antallet fastboende jøder i Norge økt til 214. Flertallet bodde i Oslo, mens det i Trondheim bodde 27 jøder og i Bergen 18.² (Mendelsohn, 1969, s. 327). Oslo og Trondheim var byene med de største jødiske miljøer, og det var også i disse to byene jødiske innbyggere etablerte menigheter og jødiske gravplasser.

¹ For å beregne antallet jøder i Norge tas det utgangspunkt i de nasjonale folketellingene fra 1865, 1875, 1890, 1900, 1910, 1920, 1930 og 1946 (folketellingen for 1940 ble avlyst på grunn av okkupasjonen). Før 1920 ble etnisitet vektlagt, og hovedkategorien var «jøde». Fra 1920 var kategorien «mosaiske trossamfunn», og dermed var det kun de som var medlem av et av de to trossamfunnene som ble registrert som jødisk (Sebak, 2008, s. 27).

² 210 av de 214 jødene bodde i byene. Oslo, Trondheim og Bergen hadde de høyeste antallene. Det bodde også noen få jøder i Tønsberg, Horten, Steinskjær, Ålesund, Bodø og Hammerfest. De fire jødene som ikke bodde i byer var bosatt i fylkene Akershus, Hedmark, Buskerud og Nordland (Mendelsohn, 1969, s. 327).

Det bodde i overkant av 2000 jøder i Norge i 1940.³ Allerede en måned etter Tysklands okkupasjon i april i 1940 begynte den systematiske kartleggingen av jødene. Landets to jødiske menigheter måtte sende inn lister over sine medlemmer til politiet i mai 1940. I august samme år og i april året etter, måtte menighetene sende inn lister som inkluderte både medlemmer og andre «fulljøder» (Bruland, 2017, s. 91). Det nazistiske begrepet «fulljøde» stammer fra Nürnberg-prinsippet, der en «fulljøde» var en person med minst tre jødiske besteforeldre. Dersom man kun hadde to jødiske besteforeldre, men var medlem av et jødisk trossamfunn eller var gift med en jøde, ble man også definert som en «fulljøde». Begreper som «kvartjøder» og «halvjøder» ble også brukt, og disse ble brukt for å definere personer med en eller to jødiske besteforeldre (Bruland, 2017, s. 180-181). I januar 1942 innførte Politidepartementet registrering og stempeling av jøders legitimasjonspapirer med en rød J. Ordningen ble kunngjort som en annonse i avisene, og bestemte at alle «fulljøder», men også de som tilhørte jødiske trossamfunn, måtte få sine legitimasjonspapirer stemplet. I forbindelse med J-stempelingen og registreringen måtte jødene også fylle ut et spørreskjema der de måtte oppgi informasjon om barn og ektefeller (Bruland, 2017, s. 179; s. 192).

Til sammen 1582 personer ble registrert som følge av registreringen og spørreskjemaene (Bruland, 2017, s. 197).⁴ Den systematiske kartleggingen av landets jøder skulle danne grunnlaget for arrestasjonene og deportasjonene senere samme år. De første norske jødene ble deportert med skipet *Monte Rosa* 20. og 26. november 1942. Med 529 jøder om bord forlot skipet *Donau* også Oslo 26. november (Døving, 2022, s. 250). I februar året etter ble ytterligere 158 jøder deportert med skipet *Gotenland* (Bruland, 2017, s. 354-356). Til sammen 773 mennesker ble deportert fra Norge. Omtrent 1200 jøder klarte å flykte til Sverige og unnslopp slik deportasjonene. Kun 35 av de deporterte overlevde (Bruland, 2017, s. 365; Døving, 2022, s. 250).⁵ Ikke alle som måtte flykte under den andre verdenskrigen vendte tilbake til hjemlandet. Ved folketellingen i 1946 ble det kun registrert 559 «mosaiske trosbekjennere» i Norge (Mendelsohn, 1987, s. 269).

³ Det finnes ikke eksakte tall. Bruland (2017, s. 28) skriver at det bodde «noe over 2000» jøder i landet, mens Døving (2022, s. 11) setter antallet til «om lag 2100».

⁴ I november 1942 innførte Quisling-regimet ny lov om meldeplikt for jøder, og da skulle også «halvjøder» og «kvartjøder» registreres (Bruland, 2017, s. 205).

⁵ Bruland opererer med tallene 776 og 38, mens Døving med 773 og 38. Brulands tall inkluderer tre jøder som ble deportert fra Nederland (En norsk jøde som giftet seg i Trondheim med en tysk jøde. I 1940 bosatte de seg i Amsterdam og fikk en datter. Hele familie overlevde) (Bruland, 2017, s. 363-365). Totalt sett overlevde altså 35 av de 773 menneskene som ble deportert fra Norge.

2.1.1 Jødene i Bergen

Ifølge Oskar Mendelsohn ble det jødiske miljøet i Bergen aldri så stort at det var aktuelt å opprette en menighet; det høyeste antallet folketellingen viste var 40 jøder i Bergen i 1910 (1969, s. 305). Folketellingene, som ble gjennomført på vinterstid omtrent hvert tiende år, gir imidlertid ikke nødvendigvis et riktig bilde. Per Kristian Sebak, som har skrevet om jødene i Bergen mellom 1851 og 1945, trekker frem at folketellingene unngikk tidsrommet da det var flest jøder i Bergen, som var tidsrommet *mellom* 1900 og 1910 (2008, s. 27). Ifølge Sebak var inngangen til 1910-årene tiden med flest jødiske innvandrere i Bergen; det var omtrent 60 fastboende jøder i Bergen sommeren 1910 (2008, s. 31; s. 119).

Samlet sett var perioden fra 1890 til 1920 tiden da det bodde flest jøder i Bergen, men det finnes få opplysninger om hvordan Bergensjødene på denne tiden forholdt seg til sabbaten og jødiske høytider, og hvorvidt de holdt gudstjenester. Det kan likevel ikke utelukkes at det ble holdt mosaiske gudstjenester mellom 1890 og 1920, skriver Sebak (2008, s. 48-50). I Oslo og Trondheim ble det etablert jødiske gravlunder i henholdsvis 1885⁶ og 1903 (Mendelsohn, 1996, s. 359; s. 396). Det finnes ingen tegn til at jødene i Bergen noen gang søkte om å etablere en egen gravlund (Sebak, 2008, s. 60). Bergensjødene etablerte heller aldri en jødisk menighet i byen. Ifølge Sebak var det jødiske fellesskapet i Bergen kanskje ikke sterkt nok for en levedyktig menighet. Samtidig ble antallet jøder i Bergen mindre og mindre etter 1910. Mange av de jødiske innbyggerne flyttet, og få nye jøder slo seg ned i Bergen. Ved folketellingen i 1930 var kun 27 «mosaiske trosbekjennere» bosatt i Bergen (Sebak, 2008, s. 119-120).

Den nevnte aviskunngjøringen om registrering og stempling av jøders legitimasjonspapirer med en rød J ble også publisert i alle Bergens aviser i januar 1942 (Sebak, 2008, s. 185). Ifølge Sebak ble så godt som alle jødene i Bergen registrert som følge av kunngjøringen. De måtte ikke innrette seg etter noen andre særbestemmelser, og selv om noen «ante uråd» var det ingen som flyktet som følge av registreringen (Sebak, 2008, s. 189). På ordre fra statspolitijefen i Oslo om at «alle mannlige personer over 15 år hvis legitimasjonskort er stemplet med en J skal arresteres», ble jødiske menn arrestert av statspolitiet i Bergen 26. oktober 1942 (Sebak, 2008, s. 190). 25. november fulgte en ny massearrestasjon der også jødiske kvinner og barn skulle arresteres (Sebak, 2008, s. 205). Mennene som ble arrestert i oktober ble satt i fangenskap på

⁶ Allerede i 1869 henvende jødene i Oslo seg til kommunen om en jødisk gravlund, men den ble først tatt i bruk i 1885 (Mendelsohn, 1996, s. 359)

Berg interneringsleir og 26. november ført om bord på *Donau*. Kvinner og barn ble sendt til Bredtveit kvinnefengsel og senere deportert med *Gotenland* i 1943 (Sebak, 2008, s. 211; s. 215). Til sammen ble 17 jødiske barn, kvinner og menn med adresse i Bergen ble deportert. Alle ble drept i Auschwitz (Sebak, 2008, s. 265).

10 av jødene som ble arrestert og deportert bodde på Møhlenpris, og den 26. november samles bergensere til en minnesmarkering for dem. I snart 30 år har det årlig blitt arrangert et fakkeltog til minne om menneskene som ble arrestert på Møhlenpris. Toget stopper foran adressene der jødene ble arrestert, og navnene til de 10 ofrene leses opp (Sebak, 2008, s. 264). I 2022, 80 år etter deportasjonen, deltok mellom 250 og 300 bergensere i fakkeltog (Nilsson & Deisz, 2022). Fakkeltog starter ved Vitalitetssenteret, der det i 2006 ble avduket et minnesmerke for Bergensjødene, og avsluttes med en appell på Menneskerettighetenes plass. I forbindelse med markeringen i 2016 uttalte Sebak at «den beste måten å minnes Holocaust på er å gjøre det lokalt, gå nært på dem som forsvant» (Gillesvik, 2016).

2.1.2 Den jødiske minoriteten i Norge i dag

I dag opereres det ikke lenger med folketellinger der statsborgere må oppgi opplysninger om trosretning eller etnisitet. Derfor finnes det heller ikke en oversikt over hvor mange jøder som bor i Norge. Det føres tall over hvor mange som er registrert i diverse tros- og livssynsamfunn i Norge, og oversikten fra Statistisk sentralbyrå (SSB) viser at de to jødiske trossamfunnene til sammen hadde 741 medlemmer per januar 2022 (SSB, 2022).⁷ Ikke alle medlemmene teller med i denne oversikten, og de to trossamfunnene har samlet sett omtrent 1000 medlemmer til sammen. Videre er ikke alle jøder medlem av et trossamfunn, og det anslås at den jødiske minoriteten i Norge i dag består av mellom 1500 og 2000 personer (Thorleifsson, 2022, s. 81). Samtidig er det ikke kun én måte å definere jødiskhet på. Mens noen knytter sin jødiske identitet til religion, handler den for andre om kultur, etnisitet, tradisjon og/eller historie (Meld. st. 12 (2020-2021), s. 18). For mange dreier det seg om å være en del av et fellesskap, og som jødisk er man en del av fellesskapet uavhengig av grad av religiøsitet (DMT, u.å.-a). Begrepene «religion» og «religiøsitet» er vanskelig å definere og kan forstås på ulike måter. I en vestlig kontekst, med arven fra protestantisk kristendom, vil eksempelvis *tro* utgjøre en sentral del av religion og religiøsitet (Bøe & Kalvig, 2020, s. 107). Det kristne fokuset på tro er ikke like selvsagt innenfor jødedommen, hvilket blir belyst i de neste kapitlene av denne oppgaven.

⁷ Oversikten viser antall «tilskuddstellende medlemmer». Se seksjon 2.6 for en redegjørelse av begrepet.

Videre defineres jødiskhet også på forskjellige måter innenfor de ulike retningene av jødedom. I henhold til halakha, den religiøse loven, er man jødisk dersom man er født av en jødisk mor eller man har konvertert ortodoks. Denne definisjonen, som fremstår som den mest restriktive, anvendes i ortodokse menigheter. Innenfor reformjødedom anses man som jødisk dersom enten mor eller far er jødisk, eller man har konvertert (Reisel, u.å.). I tråd med den nyeste forskningen om norske jødiske identiteter, som presenteres i neste kapittel, blir betegnelsen «jødisk» brukt i vid forstand i denne oppgaven (Døving, 2022, s. 14). Den jødiske minoriteten i Norge er altså liten og heterogen. Noen av jødene i Norge er født inn i tradisjonen, mens andre har konvertert og valgt den jødiske religionen. Minoriteten består av både de som betrakter sin jødiske identitet som en religiøs identitet, og av de som beskriver seg selv som «sekulær jøde» eller «jødisk ateist» (DMT, u.å.-a). Minoriteten består både av norske jøder med familie som har bodd i Norge i generasjoner, og av første-generasjons innvandrere (Høeg, 2022, s. 208). Jødene betraktes også som en etnisk minoritet, selv om mange har ulik nasjonal bakgrunn. Det etniske aspektet handler om tilhørighet til en gruppe som er basert på en forestilling om felles opprinnelse. Etnisitet er imidlertid ikke synonymt med rase (NAFO, 2022, 05:50), og minoriteten kan ikke identifiseres gjennom eksempelvis hudfarge. Språk eller klesplagg er heller ikke vanlige identitetsmarkører for jødene i Norge i dag (Døving, 2022, s. 11). Den jødiske tradisjonen er altså kompleks, og forståelsen av jødene som en etnisk gruppe kompliseres ved at man også kan bli jødisk ved å konvertere. Mangfoldet innad i den jødiske minoriteten blir ytterligere belyst i neste kapittel.

2.2 Det Mosaiske Trossamfund i Oslo

Den første jødiske menigheten i Norge, *Det Mosaiske Trossamfund*⁸ (DMT), ble stiftet i Oslo i 1892. På det tidspunktet bodde det 214 jøder i landet, og 136 av dem var bosatt i Oslo (Mendelsohn, 1969, s. 327). Til tross for at menigheten holdt til i hovedstaden var formålet å ivareta jødiske interesser i hele landet (Mendelsohn, 1969, s. 365). Det tok imidlertid ikke lang tid før menigheten fikk «konkurransen» fra andre jødiske foreninger, da *Den Israelitiske Menighed* (DIM) ble stiftet året etter. De to menighetene fikk raskt et anstrengt forhold, og blant annet gjorde de begge krav på den allerede etablerte jødiske gravlunden i Oslo (Mendelsohn, 1969, s. 405-406). Splittelsen i menighetslivet nådde sitt høydepunkt i 1903, da det fantes fire

⁸ Ifølge Mendelsohn er det usikkerhet rundt hva foreningen faktisk het da den ble stiftet. Han går ut ifra at foreningens offisielle navn var «Det Jødiske Samfund i Christiania», men skriver også at det opprinnelige hadde vært tenkt at menigheten skulle hete «Den mosaiske Forening i Christiana». På en ekstraordinær generalforsamling i 1893 ble foreningens navn endret til «Det Mosaiske Trossamfund i Christiana», med forkortelsen D.M.T. (Mendelsohn, 1969, s. 364; s. 368).

forskjellige jødiske menigheter i hovedstaden. Det var for mange menigheter for den lille jødiske befolkningen, og foreningene ble derfor forsøkt slått sammen ved flere anledninger. Forsøkene var aldri vellykket, men tre av de andre menighetene opphørte etter et par år (Mendelsohn, 1996, s. 440-443). DIM slo seg imidlertid sammen med DMT i 1939 (DMT, u.å.-b). DMT hadde i flere år leid lokaler på forskjellige steder i byen, men i 1920 kunne de endelig innvie sin egen synagoge i Bergstien. Synagogen ble bygget etter ortodoks tradisjon og inneholdt 220 plasser til mennene på grunnplan, samt et galleri med plass til 100 kvinner. Synagogen overlevde krigen og gjennomgikk en fullstendig oppussing i 1950-årene (Mendelsohn, 1969, s. 460-462). Synagogen var, og er fremdeles, et religiøst senter og en viktig sosial og kulturell møteplass for den jødiske minoriteten i Norge (DMT, 2021). I synagogen arrangeres det faste gudstjenester på sabbaten, og her kan også jøder som ikke kvalifiserer til medlemskap i DMT være med (Banik, 2022, s. 174).

DMT er per 2022 den største jødiske institusjonen i Norge med 609 tilskuddstellende medlemmer (Barne- og familiedepartementet, 2022). Menigheten har en moderne ortodoks praksis, og medlemskap er derfor forbeholdt de som er jøde i henhold til ortodoks halakha. DMT skriver riktignok på sin nettside at «medlemmenes religiøse praksis er høyst varierende og takhøyden for ulikhet er stor» (DMT, u.å.-c). Noen av medlemmene overholder ortodokse leveregler, mens andre er født ortodoks og oppvokst i eksempelvis reformmenigheter. Noen er praktiserende jøder og oppsøker synagogen regelmessig. Andre benytter seg i hovedsak av menighetens tilbud i forbindelse med feiring av større helligdager eller livsfaseriter. Medlemmene kan ta del i en rekke ulike aktiviteter og tilbud i regi av menigheten. DMT tilbyr blant annet sabbat-seminarer og cheider⁹, studiesirkler og temakurs for voksne, bryllup og begravelser (DMT, u.å.-d).

Menigheten i Oslo har ambisjoner om å «være til stede fra vuggen til graven» og har drevet Den Jødiske Barnehagen siden 1981 og Jødisk Bo- og Seniorsenter siden 1988 (Banik, 2022, s. 175-177). Barnehagen og seniorsenteret vitner om at DMT har en utvidet funksjon utover det rent religiøse. Fordi det finnes få jødiske organisasjoner i Norge utfører DMT oppgaver som sekulære jødiske organisasjoner ville hatt ansvar for mange andre steder i verden (Banik, 2022, s. 179). Menigheten fungerer på mange måter som jødernes stemme utad og som et kontaktpunkt mellom jøder og majoritetsbefolkningen. DMT har blant annet vært medlem i Samarbeidsrådet

⁹ Religionsundervisning for barn.

for tros- og livssynssamfunn¹⁰ siden rådet ble etablert i 1996, der den representerer jødene i aktuelle saker innenfor tros- og livssynssfeltet i Norge (STL, 2021). DMT er videre høringsinstans i relevante saker, eksempelvis i forbindelse med arbeidet med den nye trossamfunnsloven. Menigheten var også en del av utvalget som på 90-tallet undersøkte den økonomiske likvidasjonen av jødernes eiendeler under krigen, samt i forbindelse med det økonomiske restitusjonsoppgjøret (Banik, 2022, s. 178). Der ble det vedtatt at 150 av de 450 millionene skulle bevilges de to jødiske trossamfunnene i Oslo og Trondheim (Reisel, 2021, s. 305). Basert på medlemstall fikk DMT i Oslo den største andelen av midlene, men for begge trossamfunnene førte dette til en langt bedre økonomi (Banik & Høeg, 2022, s. 165).

Siden 2015 har DMT fått økonomisk tilskudd til informasjonstiltak rettet mot å motvirke antisemittisme. Som en del av dette arbeidet har DMT blant annet utviklet nettsiden jodedommen.no, som gir informasjon om jødedom og jødisk liv i Norge. DMT har også ansvar for prosjektet «Jødiske veivisere»¹¹ som er en del av informasjonstiltakene mot antisemittisme (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2020, s. 15). Som kontaktpunkt mellom jødene og majoritetsbefolkningen fungerer DMT som en viktig formidler av jødisk kultur, religion og historie. Menigheten arbeider for norske jøders interesser i spørsmål som berører dem, som for eksempel rett til fri på jødiske helligdager, og den er en viktig stemme i arbeidet for å bekjempe antisemittisme (Banik, 2022, s. 178). Det var DMT som ble forspurt om jødene ønsket å bli anerkjent som nasjonal minoritet da Norge ratifiserte den europeiske konvensjonen for nasjonale minoriteter på 1990-tallet (Sender, 2014, s. 155). DMT representerer altså de norske jødene på flere måter og menighetens arbeid verdsettes av mange. Blant noen av de som ikke oppfyller kriteriene for medlemskap oppleves det imidlertid som utfordrende at den eneste jødiske organisasjonen i Oslo er et ortodokst trossamfunn (Banik, 2022, s. 186).

2.3 Det Mosaiske Trossamfund og Det Jødiske Samfunn i Trondheim

Den jødiske befolkningen i Trondheim vokste i løpet av 1890-årene, og i 1900 bodde det 119 jøder i byen. Jøder som bodde i byen i 1890-årene hadde ønsker om en jødisk forening, og i løpet av disse årene fantes det en løst organisert gruppe. Allerede i 1891 ansatte byens jødiske

¹⁰ Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) er en paraplyorganisasjon for tros- og livssynssamfunn i Norge. Organisasjonen fremmer dialog og arbeider for en aktiv og understøttende tros- og livssynspolitik.

¹¹ Formålet med Jødiske veivisere er å øke kunnskapen om jøder og jødisk historie i Norge, samt motvirke fordommer og antisemittisme. Unge norske jøder reiser rundt på skoler og forteller om jødisk liv, og om hvordan det er å være en minoritet i Norge (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2020, s. 15-16).

familier en rituell slakter og religiøs lærer, og i 1897 ble søknad om en jødisk gravplass sendt inn til kommunen (Mendelsohn, 1969, s. 389; s. 393). I 1903, etter flere år med forhandlinger, ble den jødiske gravlunden i Trondheim etablert (Mendelsohn, 1969, s. 396). Den første organiserte jødiske menigheten i byen ble imidlertid ikke stiftet før i 1905, da *Det Mosaiske Trossamfund* i Trondheim ble offentlig godkjent som et selvstendig trossamfunn.¹² Det bodde rundt 150 jøder i Trøndelag da menigheten ble stiftet (Mendelsohn, 1969, s. 398-399). Den jødiske befolkningen fortsatte å vokse, og i 1920 var antallet jøder i Trøndelag 278, hvorav 268 av dem var bosatt i Trondheim. De aller fleste var tilsluttet menigheten, og menigheten trengte etter hvert større lokaler (Mendelsohn, 1969, s. 515). I 1923 kjøpte menigheten en tomt og et bygg, og i oktober to år senere ble synagogen innviet (Mendelsohn, 1969, s. 519). I april 1941 beslagla tyskerne synagogen (Reitan, 2005, s. 96).¹³ Tragisk nok mistet menigheten mange medlemmer under krigen, og da freden kom manglet de både synagoge og en fast ansatt religiøs tjenestemann. I juli 1945 kom en gruppe sammen for å forsøke å bygge opp menigheten igjen, og etter en lang periode med planlegging og dugnadsarbeid ble synagogen igjen innviet i oktober 1947 (Reitan, 2005, s. 134; s. 138).

Synagogen er fremdeles i bruk i dag, både i forbindelse med feiringer, gudstjenester og religionsundervisning. Jødisk kulturfestival i Trondheim har blitt arrangert årlig siden 2011, og i den forbindelse holdes det ofte konserter i synagogen (Jødisk museum, u.å.-a). Tilknyttet synagogen ligger også Jødisk museum Trondheim, som åpnet i 1997. Museet har som mål å bevare, videreføre og formidle kunnskap om jødisk tradisjon, kultur og historie i Midt- og Nord-Norge (Jødisk museum, u.å.-b). Menigheten i Trondheim har, med blant annet museum og kulturfestival, utviklet seg til også å tilby sosiale og kulturelle aktiviteter. Menigheten fungerer, i likhet med DMT i Oslo, som en jødisk kulturinstitusjon i bred forstand og som et møtepunkt mellom minoriteten og majoriteten (Banik & Høeg, 2022, s. 163). Synagogen i Trondheim har verken rabbiner eller kantor, og forsamlingen er betraktelig mindre enn den i Oslo. Forsamlingen, som i 2017 skiftet navn til *Det Jødiske Samfunn i Trondheim* (DJST), hadde 132 tilskuddstellende medlemmer i 2022 (Barne- og familiedepartementet, 2022; Banik & Høeg, 2022, s. 166). Den jødiske minoriteten i Trondheim er liten, og medlemsbasen i DJST er heterogen med hensyn til religiøs praksis og nasjonal bakgrunn. Medlemmene ivaretar den

¹² I 1905 ble ordet «dissentermenighet» brukt for å betegne trossamfunn utenfor Den norske kirke. Ordet ble erstattet at «trossamfunn eller menigheter utenfor Den norske kirke» i 1969 da Lov om trossamfunn og ymist anna erstattet Dissenterloven fra 1845.

¹³ I 1943 ble bygningen formelt beslaglagt av Likvidasjonskontoret for inndratte jødiske formuer, men tyskerne disponerte fremdeles bygningen (Mendelsohn, 1987, s. 33).

religiøse tradisjonen på sin måte, slik det lar seg gjøre i en by med et lite jødisk miljø (Høeg, 2022, s. 203-204). I likhet med DMT ble synagogen og menigheten i Trondheim etablert med en moderne ortodoks praksis, men blant medlemmene i Trondheim ble det etter hvert ikke lenger ønskelig å forvalte tradisjonen på samme forpliktende måte som tidligere. Som følge av dette sitter ikke lenger menn og kvinner adskilt i synagogen, slik praksisen er i ortodokse menigheter (Banik & Høeg, 2022, s. 166).

DJST har fått tilskudd og hatt vigselfrett i mange år, men på grunn av den nye trossamfunnsloven og ordningen for statstilskudd måtte menigheten re-registreres som trossamfunn, og søknaden ble sendt inn til Statsforvalteren i Agder i desember 2022. I søknaden fra DJST kommer det frem at medlemskap nå ikke lenger fordrer at man er jødisk i henhold til halakha. Om vilkår for medlemskap står følgende:

Enhver som er jøde og bekjenner seg til den jødiske tro, kultur og tradisjon kan bli medlem av vår menighet. Som jøde regnes en person født av jødisk mor, men vi har utvidet dette begrepet til jødisk mor, far eller besteforelder. Det viktige her er at personen bekjenner seg til den jødiske tro (DJST, e-post, 7. desember 2022).

DJST ble etablert som en ortodoks menighet da den ble opprettet i 1905. Som nevnt fordrer medlemskap i ortodokse menigheter at man er jødisk i henhold til halakha, og vilkårene for medlemskap som presenteres i e-posten til Statsforvalteren tyder derfor på at menigheten ikke lenger er ortodoks. DJST oppgir ikke hvilken jødisk tradisjon de tilhører i e-posten. Jeg valgte derfor å ta kontakt for å spørre om endringen i vilkår for medlemskap, og fikk svar fra John Arne Moen ved DJST. I e-posten svarte han at DJST i henhold til vedtektene fortsatt følger «ortodoks ritus ved gudstjenester», men at det på årsmøtet i fjor forelå et forslag om å endre kriteriene for medlemskap. Moen bekreftet at DJST tidligere har fulgt «ortodoks halachisk tradisjon» og at forslaget om endring i vilkår for medlemskap innebærer et brudd med tidligere praksis. Han la til at menigheten imidlertid ikke har «tatt stilling til hvorvidt dette skal gjelde også i gjennomføring av gudstjenester, dvs. om utvidelsen av retten til medlemskap gir rett til å delta som aktiv utøver, for eksempel å lede gudstjenester eller lese fra Torah» (Moen, e-post, 20. april 2023).¹⁴

¹⁴ E-post-utvekslingen deles her i samtykke med Moen.

I lys av Høegs intervjustudie av jøder i Trondheim, som presenteres i neste kapittel, kan endringene i DJST forstås som en naturlig utvikling for en jødisk forsamling i en by med en liten, men mangfoldig, jødisk befolkning. Det kan være spesielt utfordrende for tallmessig små minoriteter å ivareta tradisjoner og religiøs praksis (Meld. St.12 (2020-2021), s. 18). Den jødiske befolkningen i Trondheim er ikke bare liten, den består også av jøder med bakgrunn fra ulike land og fra ulike retninger innenfor religionen (Høeg, 2022, s. 204). Den lille jødiske menigheten har derfor måttet inngå noen kompromisser og endringer for å bestå (Høeg, 2022, s. 217).

2.4 Det Jødiske Samfunn i Bergen¹⁵

I februar 2020 kom rundt 30 mennesker sammen for å diskutere muligheten for å opprette en jødisk organisasjon i Bergen. Ifølge en av forskningsdeltakerne i mitt prosjekt kjente noen hverandre fra før, mens andre møttes for første gang. De 30 menneskene var i utgangspunktet to grupper, og de hadde funnet hverandre gjennom en Facebook-gruppe for jøder i Bergen. Den ene gruppen ønsket å opprette en jødisk organisasjon, mens den andre ville opprette et jødisk trossamfunn. Møtedeltakerne valgte ut ni personer som fikk i oppgave å etablere et formelt jødisk fellesskap i Bergen. Møtet resulterte i at *Det Jødiske Samfunn i Bergen* (DJSB) ble stiftet i oktober samme år, og noen måneder senere ble gruppen registrert i Brønnøysundregistrene som en frivillig organisasjon. Til tross for at mange av gruppens medlemmer har bodd i byen i en årrekke, har det aldri før eksistert en organisasjon for jødene i Bergen. DJSB er en mangfoldig gruppe, med medlemmer i ulike aldersgrupper, fra forskjellige land og fra ulike retninger innenfor jødedommen (Horpestad & Lia, 2022, s. 16-17). Gruppen er også heterogen når det gjelder religiøs overholdelse.¹⁶

2.4.1 Medlemskap i Det Jødiske Samfunn i Bergen

DJSB har vært omtalt i flere aviser de siste årene, og avisene har alle oppgitt forskjellige medlemstall for organisasjonen. *Bergensavisen* skrev i juli 2021 at gruppen, ifølge et medlem som er intervjuet, hadde mellom 40 og 100 medlemmer (Sætre, 2021, s. 16). *Vårt Land* skrev i oktober 2022 at organisasjonen hadde 150 medlemmer (Horpestad & Lia, 2022, s. 17). I desember samme år publiserte *Bergens Tidende* en artikkel der medlemstallet var satt til 76 (Eskeland, 2022, s. 30-31). I intervjuet med *Bergensavisen* i 2021 forteller medlemmet at man

¹⁵ Når ikke annet er nevnt er kilden mine intervjuer med medlemmer av DJSB.

¹⁶ Dette diskuteres i kapittel 5 og 6.

ikke har en fullstendig oversikt over antall medlemmer og begrunner dette med at flere uttrykker bekymring for å registrere navnene sine på medlemslisten (Sætre, 2021, s. 16). Denne tematikken kom også opp i noen av mine intervjuer, hvilket utdypes i oppgavens diskusjonskapitler. Majoriteten av de jeg intervjuet anslo at organisasjonen i dag har mellom 70 og 80 medlemmer. Flere fortalte at de opplever en økning i antall interesserte i takt med utviklingen av organisasjonen.¹⁷ Medlemstallet inkluderer her både barn og voksne, samt noen ikke-jødiske ektefeller. DJSB tilhører ikke en spesifikk tradisjon innenfor jødedommen og derfor kan de som har minst én jødisk forelder eller har konvertert til jødedommen være medlem. Gruppen er også åpen for de som har en sterk jødisk tilknytning, slik som ikke-jødiske familiemedlemmer til jødiske medlemmer.

2.4.2 Organisasjonens nettside

Gjennom intervjuer med seks medlemmer av DJSB har jeg fått et innblikk i individuelle perspektiver og medlemmers egne ønsker og mål for organisasjonen. Videre har lesning av diverse avisartikler der medlemmer av DJSB uttaler seg, bidratt til et ytterligere innsyn. Gruppen har en egen nettside, djsb.no, hvor man kan lese om organisasjonens formål og målsettinger. Nettsiden består av ulike inndelinger, som «Våre mål», «Jødisk historie i Bergen» og «Hvem vi er og hvordan vi ble stiftet». Her kan man blant annet lese at DJSB er en «organisasjon for jøder i Bergen som har mål å bevare og videreutvikle jødisk kultur, identitet, språk, religion, tradisjoner og kulturarv i Bergen» (DJSB, 2023). Videre står det at gruppen «eksisterer for å støtte den jødiske befolkningen i byen og omgivelsene som et organiserende organ for å fremme interessene til den jødiske befolkningen», og at dette «vil spesielt omfatte offisiell organisering av religiøse, kulturelle og språkbaserte aktiviteter».

Ifølge DJSBs nettside håper gruppen på sikt å «etablere et senter for det jødiske samfunnet hvor høytider, læring og kulturelle arrangementer vil finne sted». Man kan videre lese om gruppens utvikling, blant annet om at medlemmene i 2021 begynte å organisere offisielle feiringer¹⁸, og at de i 2022 engasjerte seg i samfunnet ved å blant annet være i «konstant dialog med lokale skoler og religiøse- og minoritetsorganisasjoner for å bidra til å fremme toleranse og bekjempe antisemittisme» (DJSB, 2023). Om gruppens mål står det at den planlegger å tilby hebraisk og

¹⁷ Intervjuene ble gjennomført høsten 2022. Jeg gjennomførte et oppfølgingsintervju i mars 2023 og ble da fortalt at gruppen nå har omtrent 83 medlemmer.

¹⁸ Blant annet feiringen av Rosh Hashana, jødisk nyttår. Ifølge DJSB er det første gang på 80 år at en slik felles feiring arrangeres i Bergen (DJSB, 2023).

jiddisk språkkurs, seminarer om jødisk historie, kultur og tradisjon, samt en forelesningsserie som vil undersøke jødiske temaer. Med forelesningsserien ønsker DJSB å nå ut til den generelle befolkningen i Bergen, ikke bare den jødiske. Organisasjonen håper også å «få med en rabbiner og en kantor til Bergen, samt å på sikt opprette en synagoge for å kunne holde regelmessige gudstjenester for den jødiske befolkningen i Bergen og omegn» (DJSB, 2023).

Nettsiden har endret seg siden høsten 2022. Endringen er i hovedsak knyttet til utforming, som at teksten tidligere kun var på engelsk og at siden hadde hyperlenker («home», «about us» og «contact»). Nå er all tekst samlet på én hovedside, og gjennom hyperlenker kan man velge om man vil lese på engelsk eller norsk. Informasjonen på nettsiden er tilnærmet den samme som i 2022, bortsett fra oppdatert informasjon om gruppens aktivitet i 2022 og 2023. En betydningsfull endring i teksten, slik jeg ser det, er imidlertid at følgende setning har blitt fjernet; «Even though we are a religious Jewish society, DJSB is not registered as a trossamfunn (religious congregation)» (DJSB, 2022). Jeg ble oppmerksom på denne setningen da jeg først så den i 2022, og den ble utgangspunkt for ett av spørsmålene jeg stilte forskningsdeltakerne. Mens registreringen som frivillig organisasjon kunne tyde på at gruppen ikke var, eller ikke ville fremstå som, en religiøs gruppe, presenteres gruppen eksplisitt som en religiøs gruppe i den nevnte setningen. At setningen nå er fjernet fra nettsiden betyr imidlertid ikke at DJSB nå presenterer seg selv som en ikke-religiøs gruppe. Gruppen formidler fremdeles sin religiøse funksjon eksplisitt på nettsiden, blant annet ved å skrive om «religiøse aktiviteter» og ønsket om å etablere en synagoge for å holde «regelmessige gudstjenester» (DJSB, 2023).

2.5 Minoritetspolitikk

«Det å være en minoritet sitter i genmaterialet til jødene. Vi er proffe på dette med å være minoritet. Vi har jo vært minoritet i 2000 år», sa Ervin Kohn, forstander i DMT, under en panelsamtale ved lanseringen av Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter¹⁹ sin holdningsundersøkelse²⁰ for 2022 (HL-senteret, 2022a, 1:50:09). Den jødiske befolkningen er tallmessig liten i Norge, og jødene omtales som både en etnisk, kulturell og religiøs minoritet (Banik, 2017, s. 113). I 1998 ble jødene anerkjent som nasjonal minoritet i Norge (Plesner et al., 2017, s. 13). En nasjonal minoritet defineres som «en etnisk, religiøs og/eller språklig minoritet med langvarig tilknytning til landet» (Meld. St.12 (2020-2021), s. 5).

¹⁹ Heretter brukes forkortelsen «HL-senteret». Senteret er et forskings-, dokumentasjons- og formidlingssenter som etter oppfordring fra Stortinget ble etablert av Universitetet i Oslo i 2001 (HL-senteret, u.å.).

²⁰ Se kapittel 3 for en gjennomgang av holdningsundersøkelsene.

Minoritetspolitikken i Norge bygger på prinsippet om likeverd og ikke-diskriminering og er forankret i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP-konvensjonen) artikkel 27²¹, FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen), FNs rasediskrimineringskonvensjon, Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk, og Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Staten er, på bakgrunn av ikke-diskrimineringsprinsippet og prinsippet om likebehandling, pliktet til å legge til rette for at de nasjonale minoritetene blir likestilt med majoritetsbefolkningen (Meld. St.12 (2020-2021), s. 10; s. 5). Den nasjonale politikken har som utgangspunkt at kulturelt mangfold er en «rikdom for fellesskapet» og at alle innbyggere, uansett bakgrunn, skal ha rettigheter og mulighet til å delta i samfunnet (St.meld. nr. 15 (2000-2001), s. 4).

Rammekonvensjonen, som Norge undertegnet i 1995 og ratifiserte i 1999, fastsetter en rekke mål som staten forplikter seg til å arbeide for å nå (St.meld. nr. 15 (2000-2001), s. 20). De nasjonale minoritetene har noen særegne rettigheter som andre «innvandrende» minoriteter i Norge ikke har. Staten er blant annet forpliktet til å legge til rette for at de nasjonale minoritetene har *reelle* muligheter til å bevare og utvikle sin egenart og kultur, og i noen tilfeller sitt språk (Plesner et al., 2017, s. 21; s. 24). Hvert femte år må landene som har ratifisert rammekonvensjonen utarbeide en rapport om hvordan de enkelte artiklene følges opp, slik at Europarådet kan sikre at forpliktelsene oppfylles. Et grunnleggende prinsipp i konvensjonen er å inkludere de nasjonale minoritetene i saker som berører dem, og organisasjonene til de nasjonale minoritetene inviteres derfor til å gi innspill til rapportutkastet og til å delta i årlige møter mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2020, s. 2; s. 6). DMT og DJST er høringsinstanser i forbindelse med rapportene og representerer jødene i dialogmøter.

2.5.1 Økonomisk støtte

I tråd med regjeringens målsetting om å legge til rette for at de nasjonale minoritetene kan delta i gjennomføringen av rammekonvensjonen ble det i 2000 etablert en egen tilskuddsordning for nasjonale minoriteter. Siden 2019 har Kulturrådet hatt ansvar for tilskuddsordningen (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2020, s. 6). En viktig bakgrunn for tilskuddsordningen er konvensjonens artikkel 5 nr. 1:

²¹ Art. 27: «I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk» (SP-konvensjonen, 1966).

Partene forplikter seg til å fremme de forutsetninger som er nødvendige for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, kan bevare og utvikle sin kultur, samt bevare de grunnleggende bestanddelene av sin identitet, det vil si deres religion, språk, tradisjon og kulturarv (Rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter, 1995).

Tilskuddsordningen er et økonomisk tiltak for å sikre at de nasjonale minoritetene har mulighet til å bevare og utvikle sin kultur, religion, språk, tradisjon og kulturarv, og organisasjonene kan årlig søke om midler fra tilskuddsordningen. Ordningen er tredelt og består av «Prosjekttilskudd nasjonale minoriteter», «Driftstilskudd til organisasjoner for nasjonale minoriteter», og «Den kollektive oppreisningen til romanifolket/taterne» (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2020, s. 25).²² Prosjekttilskuddet gis primært til prosjekter som synliggjør, styrker og viderefører nasjonale minoriteters kultur, historie og/eller språk. Det må være et tidsavgrenset prosjekt som ikke er den del av organisasjonens ordinær drift. Tilskuddet er ikke forbeholdt organisasjoner. Privatpersoner, kommuner og institusjoner med virksomhet i tilknytning til nasjonale minoriteter kan også søke om prosjekttilskudd (Kulturdirektoratet, 2023a). Eksempelvis fikk Jødisk Kulturfestival bevilget kroner 450 000 i 2022 (Kulturdirektoratet, 2023b).

Driftstilskuddet tildeles frivillige organisasjoner som i hovedsak har sitt medlemsgrunnlag i en nasjonal minoritet. Organisasjonene må ha som formål å fremme og ivareta interessene og rettighetene til den nasjonale minoriteten, og å bevare og utvikle de nevnte bestanddelene i artikkel 5. Det stilles videre krav om at organisasjonen må ha minst 100 tellende medlemmer²³, være «demokratisk oppbygd» og ha aktiviteter som bidrar til å oppfylle formålet med organisasjonen. Organisasjoner som har «religiøs eller partipolitisk virksomhet som sitt hovedformål» omfattes ikke av denne ordningen (Kulturdirektoratet, 2023c). Sistnevnte ser imidlertid ikke ut til å være et hinder for at registrerte trossamfunn kan få støtte; Det Mosaiske Trossamfund ble bevilget 1 million kroner i 2023.²⁴ Det Jødiske Samfunn i Bergen fikk avslag på sin søknad samme år (Kulturdirektoratet, 2023d). Årsaken til at et trossamfunn som DMT kan få driftstilskudd knyttes til organisasjonens utvidede funksjon, som belyst i delkapittel 2.2.

²² Sistnevnte er kun aktuell for romanifolket/taterne og diskuteres derfor ikke videre.

²³ Det står imidlertid at Kulturdirektoratet kan fravike dette kravet når det gjelder de talmessig minste minoritetene, og i tilfeller hvor det ikke finnes noen andre organisasjoner innenfor den aktuelle minoriteten (Kulturdirektoratet, 2023b).

²⁴ DMT har blitt tildelt driftstilskudd årlig siden 2013. Det Jødiske Samfunn i Trondheim søker ikke om driftstilskudd (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2020).

Ifølge Meld. St. 12 mottar DMT driftstilskudd til den ikke-religiøse delen av organisasjonens aktiviteter, som eksempelvis sosiale og kulturelle aktiviteter (Meld. St.12, (2020-2021), s. 19).

2.5.2 Regjeringens handlingsplaner

For å forebygge diskriminering av de nasjonale minoritetene, og i tråd med konvensjonene Norge har forpliktet seg til, har regjeringen utarbeidet diverse handlingsplaner. Sentrale handlingsplaner er *Handlingsplan mot antisemittisme (2016-2020)*, *Handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion (2020-2023)*, og en videreføring av den førstnevnte, *Handlingsplan mot antisemittisme (2021-2023)*. Den første handlingsplanen mot antisemittisme inneholdt 11 tiltak mot antisemittisme. Ett av tiltakene var å videreføre DMTs informasjonstiltak, Jødiske veivisere, som ble nevnt i delkapittel 2.2. Ytterligere tiltak var å opprettholde den økte støtten til de to jødiske museene, samt å sikre støtten til Jødisk kulturfestival i Trondheim. Et tiltak var også å gjennomføre holdningsundersøkelser hvert femte år (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2016, s. 8-9). Blant tiltakene i regjeringens handlingsplan var også opprettelsen av forskningsprogram om antisemittisme og jødisk liv i Norge i dag, med formål om å styrke forskningen om denne tematikken (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2016, s. 24).

I handlingsplanen fra 2016 kan man lese at «mange har forenklete forestillinger om jøder og jødedom» og at det er viktig å synliggjøre mangfoldet og bredden i jødisk kultur for å motvirke antisemittisme og negative holdninger til jøder (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2016, s. 20) Tanken er at kunnskap kan bidra til å bryte ned fordommer, og de to jødiske trossamfunnene spiller viktige roller i å formidle kunnskap om jødisk liv. Representanter fra både DJST og DMT deltok i jevnlig dialogmøter med departementet i forbindelse med utformingen av handlingsplanen, hvilket også illustrerer menighetenes utvidede funksjon. HL-senteret og de to jødiske museene trekkes også frem som viktige institusjoner (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2016, s. 7; s. 20). I tråd med handlingsplanen finansierte Norges forskningsråd prosjektet «Skiftende grenser. Definisjoner, uttrykk og konsekvenser av antisemittisme i samtidens Norge», som pågikk fra 2017 til 2021, og prosjektet «Jødiske identiteter – valg og forhandlinger, praksiser og tradisjoner i samtidens Norge» som pågikk fra 2017 til 2022.

I handlingsplanen for 2021-2023 presenterte regjeringen 12 tiltak mot antisemittisme. Noen tiltak var videreført fra 2016, og noen nye tiltak ble lagt til. I forordene til den nyeste

handlingsplanen skriver regjeringen at den – basert på holdningsundersøkelser fra 2012 og 2017 – ser en positiv utvikling i holdninger til jøder blant den norske befolkningen. Regjeringen legger til at resultatene fra den nyeste holdningsundersøkelsen ikke vil foreligge før i 2022 og at den først da vil kunne se om den positive utviklingen forsetter (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2021, s. 6). I forbindelse med lanseringen av 2021-handlingsplanen uttalte distrikts- og digitaliseringsminister, Linda Hofstad Helleland, at «Det er ikke minoritetenes ansvar å bekjempe fordommer, og det er ikke jødernes ansvar å bekjempe antisemittisme. Vi har et felles ansvar» (Høyre, 2021). Dette presiseres i handlingsplanen, der regjeringen anerkjenner det jødiske miljøet som en ressurs i innsatsen mot antisemittisme, men også understreker at det er storsamfunnet som har ansvar for å motarbeide antisemittisme (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2021, s. 6).

2.6 Tros- og livssynspolitikk

Den jødiske minoriteten er også anerkjent som en religiøs minoritet og DJSB har derfor mulighet til å bli formelt anerkjent som et trossamfunn. I intervjuene med de seks medlemmene av gruppen fikk jeg vite at det foregår interne diskusjoner om hvorvidt de vil etablere seg som et trossamfunn. Politikk og lovverk på tros- og livssynsfeltet er derfor relevant bakgrunn for denne oppgaven og jeg vil i denne seksjonen gjøre rede for aspekter ved politikken. Som belyst ovenfor har staten, ved å slutte seg til et internasjonalt rettslig rammeverk, en rekke forpliktelser overfor jødene som nasjonal minoritet. Det internasjonale rammeverket omhandler også rettigheter knyttet til religion, som eksempelvis artikkel 8 i Europarådets rammekonvensjon; «Partene forplikter seg til å anerkjenne at enhver person som tilhører en nasjonal minoritet, har rett til å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning og til å opprette religiøse institusjoner, organisasjoner og foreninger» (Rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter, 1995). Mens artikkel 5.1 fastsetter statens forpliktelser om å *fremme* nødvendige forutsetninger for å bevare religion, uttrykker artikkel 8 statens forpliktelser om å *anerkjenne* retten til religionsfrihet og religionsutøvelse. Religionsfriheten²⁵ i Norge er også forankret i SP-konvensjonen og Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK). Sentralt er artikkel 18 i SP-konvensjonen og artikkel 9 i EMK. Begge artikkelene fremmer enhver person sin rett til religiøs overbevisning og utøvelse av religion, alene eller sammen med andre, offentlig og

²⁵ Begrepet «religionsfrihet» brukes i denne oppgaven synonymt med «tros- og livssynsfrihet». Tilsvarende brukes «religionspolitikk» synonymt med «tros- og livssynspolitikk».

privat (NOU 2013: 1, s. 19; s. 96). Religionsfriheten er ytterligere beskyttet av Grunnlovens § 16 om fri religionsutøvelse for alle (Prop. 130 L (2018-2019), s. 51).

Sentral politikk innenfor tros- og livssynssfeltet i Norge i dag er NOU 2013:1, Prop. 130 L (2018-2019) og Lov om tros- og livssynssamfunn (trossamfunnsloven). Kulturdepartementets forslag til ny trossamfunnslov ble sendt på høring i 2017, og proposisjonen med lovforslaget (Prop 130 L) ble lagt frem i 2019. Den nye trossamfunnsloven ble vedtatt i 2020 og iverksatt i 2021. Loven erstattet «Lov om trdomssamfunn og ymist anna» av 1969, «Lov om tilskott til livssynssamfunn» av 1981 og «Lov om Den norske kirke» av 1966» (Trossamfunnsloven, 2020, § 24). Loven har to tilhørende forskrifter; en om registrering av og tilskudd til tros- og livssynsamfunn, og en om vigselfrett i tros- og livssynssamfunn. Loven gjelder for alle tros- og livssynssamfunn, inkludert den Den norske kirke, og formålet med loven er å understøtte tros- og livssynssamfunn. «Tros- og livssynssamfunn» defineres i loven som «sammenslutninger for felles utøvelse av tro eller livssyn», men det gis ingen definisjon av «tro» eller «livssyn» (Trossamfunnsloven, 2020, § 1). Trossamfunnsloven inneholder formelle vilkår som organisasjoner må oppfylle for å kunne bli registrert som et tros- eller livssynssamfunn. Organisasjonen må være fast organisert og ha minst 50 tilskuddstellende medlemmer. Et tilskuddstellende medlem er en person som selv har meldt seg inn i tros- eller livssynsamfunnet, eller som har blitt meldt inn av de som har foreldreansvar dersom personen er under 15 år. Det stilles videre krav til at personen må være bosatt i Norge, og at hen ikke er medlem av Den norske kirke eller et annet registrert trossamfunn (Trossamfunnsloven, 2020, § 4). Sistnevnte betyr ikke at man kun kan være medlem av ett tros- eller livssynssamfunn samtidig, men at én person ikke kan regnes som et tellende medlem i flere tros- og livssynssamfunn (Prop. 130 L (2018-2019), s. 254).

Organisasjoner som vil bli registrert som tros- eller livssynssamfunn må sende en søknad til statsforvalteren med en rekke opplysninger, som blant annet informasjon om religionen eller livssynet samfunnet bygger på, lære eller verdigrunnlag og samfunnets tros- eller livssynsaktiviteter (Trossamfunnsforskriften, 2020, § 3). Alle registrerte tros- og livssynssamfunn har rett til årlig økonomisk tilskudd, og trossamfunnsloven (2020, § 6) inkluderer bestemmelser for grunnlag for å nekte tilskudd. Eksempelvis kan et samfunn fratask tilskudd dersom samfunnet, eller et medlem som opptrer på vegne av samfunnet, bryter lovbestemte diskrimineringsforbud eller «alvorlig krenker andres rettigheter og friheter» (Trossamfunnsloven, 2020, § 6). Ifølge Prop. 130 L kan staten «et stykke på vei begrense og

stille vilkår for tilskudd, uten at dette anses som inngrep i religionsfriheten» ((2018-2019), s. 45). Målet med tilskuddene er, ifølge proposisjonen, likebehandling av Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn, og på den måten «bidra til å tilrettelegge for utøvelse av tro og livssyn i praksis» (Prop. 130 L (2018-2019), s. 63). Denne målsettingen er i tråd med den helhetlige visjonen om at «et livssynsåpent samfunn er et bedre samfunn», og at myndighetene aktivt skal anerkjenne at tro og livssyn er viktig i menneskers liv, verdsette tros- og livssynssamfunnenes samfunnsskapende kraft, og føre en religionspolitikk som «fører til at individer og grupper behandles som likeverdige» (Prop. 130 L (2018-2019), s. 11).

En godkjent søknad er ikke en forutsetning for å utøve religion i Norge, og alle kan fritt praktisere sin religion eller sitt livssyn uavhengig av en offentlig registrering. Jehovas Vitner ble eksempelvis fratatt sin registrering som trossamfunn i 2022 på grunn av brudd på trossamfunnsloven (Statsforvalteren i Oslo og Viken, 2022). Tap av registrering som trossamfunn betyr imidlertid ikke at Jehovas Vitner ikke lenger *anerkjennes* som et religiøst samfunn i Norge. Trossamfunnsloven er i hovedsak en tilskuddslov, og lovgivingen «bør ikke gi inntrykk av at den har ordninger for godkjenning av tros- og livssynssamfunn» (Kulturdepartementet, 2017, s. 63). Tros- og livssynsfriheten er sterkt forankret i Norge, og som tidligere nevnt sikrer det internasjonale rammeverket individers og gruppers rett til å utøve sin religion eller sitt livssyn. Minoriteters rett til å utøve sin respektive religion er ytterligere beskyttet av SP-konvensjonens art. 27 (Meld. St.12 (2020-2021), s. 10). Staten er likevel ikke pliktet til å legge til rette for utøvelse av religion og livssyn i form av økonomisk tilskudd. Slik sett kan trossamfunnsloven forstås som en positiv ordning der tilskudd er en gode som noen, men ikke alle, har rett på.

Tilskuddsordningen kan på en annen side tolkes som diskriminerende. Grupper som ikke formelt anerkjennes, som i norsk kontekst er de som får avslag på sin søknad om å bli registrert som tros- eller livssynssamfunn, blir nektet støtteordninger som kun gis til registrerte tros- og livssynssamfunn. Goder som økonomisk tilskudd og vigselfrett er eksempler på støtteordninger som kun registrerte tros- og livssynssamfunn har rett på, hvilket professor i religionsvitenskap Dag Øistein Endsjø anser som en form for diskriminering (2022, s. 45). Tilskuddsordningen kan også kritiseres for å være et middel for å kontrollere og regulere religioner. Et argument for denne forståelsen er at «[...] the seduction of «free» money is difficult to refuse and is not really free. It comes with significant government control and oversight» (Fox, 2020, s. 2). Det er ikke rom for å diskutere disse perspektivene her, men det

belyser at den norske lovgivingen kan betraktes som en ordning for å godkjenne/underkjenne ulike religioner, og som et middel for å regulere religions- og livssynsutøvelse.

2.7 Oppsummering

Jødernes historie i Norge er langt mer omfattende enn det som har fått plass i dette kapitlet. Jeg har, i korte trekk, tatt for meg den jødiske minoritetens historie i Norge fra 1851 til i dag. Denne delen, sammen med en kort historisk oversikt over de to jødiske trossamfunnene i Norge, utgjør relevant bakgrunn for oppgaven. I neste kapittel vil jeg gå nærmere inn på de jødiske miljøene i Oslo og Trondheim, ved å gjøre rede for studier av den jødiske minoriteten i Norge i dag. Jeg har også introdusert Det Jødiske Samfunn i Bergen og beskrevet hvordan organisasjonen presenterer seg selv på sin egen nettside. Jeg har presentert at den jødiske minoriteten i Norge anerkjennes som både en religiøs, etnisk og nasjonal minoritet, og jeg har derfor inkludert en redegjørelse av deler av politikken overfor minoriteter og tros- og livssynssamfunn i Norge i dette bakgrunnskapitlet.

3. Teoretiske perspektiver og tidligere forskning

I dette kapittelet gjør jeg rede for masterprosjektets teoretiske rammeverk, som både består av teori og nasjonal empiri. I kapittelets første del presenteres begrepet «anerkjennelse» og Axel Honneths anerkjennelsesteori. Kapittelets neste del handler om forskningsprosjektet «Jødiske identiteter – valg og forhandlinger, praksiser og tradisjoner i samtidens Norge». Videre tar jeg for meg hypermangfold og antisemittisme i Norge. Kapittelet avsluttes med en redegjørelse av funn fra tre holdningsundersøkelser om den norske befolkningens holdninger til jøder. Forskningen og de teoretiske perspektivene som presenteres i dette kapittelet anvendes i analysen og diskusjonen i kapittel 5 og 6.

3.1 Anerkjennelse

Begrepet «anerkjennelse» har flere forskjellige betydninger og benyttes innenfor ulike fagfelt og diskurser. «Anerkjennelse», og verbet «anerkjenne», stammer fra tyske «anerkennung» og «anerkennen» (Ikäheimo, 2022, s. 3). Begrepet kan spores tilbake til de tyske filosofene, J. G. Fichte (1762-1814) og G. W. F. Hegel (1770-1831). Hegel regnes som grunnleggeren av den moderne forståelsen av anerkjennelse, og nær sagt alle de nyere teoriene om anerkjennelse trekker linjer tilbake til Hegel. Hegel var i stor grad inspirert og påvirket av Fichte. I moderne tid er filosofer som kanadiske Charles Taylor (1931-), tyske Axel Honneth (1949-) og amerikanske Nancy Fraser (1947-) kjent for sine arbeider om anerkjennelse (Ikäheimo, 2022, s. 31; s. 2). Axel Honneth, som har utviklet anerkjennelsesteorien som presenteres i seksjon 3.2, drøftet en «kamp om anerkjennelse» i sin teori. Den kanadiske filosofien Nicolas Kompridis (1953-) hevder imidlertid at dagens kamp om anerkjennelse i hovedsak handler om hvordan vi skal forstå selve begrepet. Anerkjennelse er både et historisk, kulturelt og geografisk betinget begrep (Pettersen & Simonsen, 2010, s. 19). Både Fichte og Hegel publiserte sitt arbeid på tysk, hvilket kan ha ført til forvirring. Eksempelvis har det engelske «recognize» en noe bredere rekkevidde av betydning, sammenlignet med det norske «anerkjenne» og det tyske «anerkennen», som ligner hverandre (Ikäheimo, 2022, s. 11; Bøhn, 2021, s. 41). På norsk kan anerkjennelse forstås som «å godta» og «å akseptere», men også som «å erkjenne som riktig» eller «gyldig», samt «å respektere» (NAOB, u.å.-b). At begrepet forstås ulikt avhengig av både språk og kontekst er ikke utelukkende problematisk – flertydigheten kan bidra til en fruktbar analyse av anerkjennelse som fenomen (Ikäheimo, 2022, s. 11).

Forståelsen av anerkjennelse som et grunnleggende menneskelig behov står sentralt i tradisjonelle anerkjennelsesteorier. Vi mennesker konstruerer og utvikler vår identitet, selvforståelse og selvrespekt i «dialogiske anerkjennelsesrelasjoner» med andre (Fjørtoft, 2009a, s. 33-34). Utviklingen skjer interaktivt, i såkalte «intersubjektive prosesser». Vår identitet blir formet i samspill med andre, og våre holdninger til oss selv påvirkes av hvordan andre ser og vurderer oss (Pettersen & Simonsen, 2010, s. 22). I lys av dette forstås anerkjennelse fra andre som essensielt for utviklingen av et positivt selvbylde. Taylor betraktet anerkjennelse som et *livsviktig* menneskelig behov. Ifølge Taylor kan feilaktig anerkjennelse, eller mangel på anerkjennelse, påføre individer og grupper reell skade (Taylor, 1994, s. 25-26). Taylor fremholdt at tilbakeholdelse av anerkjennelse kunne være en form for undertrykkelse og diskuterte viktigheten av likeverdig anerkjennelse i et demokratisk samfunn (1994, s. 36). Han tok dessuten for seg likestilling og rettferdighet og argumenterte for en «anerkjennelsespolitikk» der liberale stater bør beskytte minoriteters språk, kultur og praksis (Fjørtoft, 2009a, s. 34).

Ønsket om anerkjennelse kan være et ønske om rettferdighet og likebehandling, som et behov for å bli anerkjent på lik linje med andre. På en annen side kan anerkjennelse være ønsket om å bli anerkjent som noe unikt, som et ønske om å bli respektert og godtatt for den man er (Bøhn, 2021, s. 50). Anerkjennelse handler derfor både om universelle rettigheter og å erkjenne og akseptere ulikheter (Pettersen & Simonsen, 2010, s. 14). Dette kan være vanskelig i praksis, spesielt fordi vi ikke kan styre over hvordan vi blir møtt av andre og hvordan andre ser oss. Anerkjennelse kan slik både minimere forskjeller og forsterke ulikheter. Ett eksempel kan være minoritetspolitikken overfor noen av Norges nasjonale minoriteter på 1900-tallet. Staten forsøkte å utjevne forskjeller ved å gjøre minoritetene mest mulig lik majoriteten, og flere av minoritetsgruppene ble utsatt for assimilering (Plesner et al., 2017, s. 15). Assimilering kan være et eksempel på mangel av anerkjennelse der identiteten til de utsatte menneskene og gruppene svekkes (Plesner et al., 2017, s. 22). Det var i hovedsak samene, romanifolket og delvis kvenene som ble utsatt for assimilering på denne tiden. Den jødiske minoriteten var offer for ekskluderingspolitikk både før og under andre verdenskrig (Plesner et al, 2017, s. 17).

Minoritetspolitikken i Norge har i senere år tatt en vending, og det er i dag et større mål om inkludering og integrering. Integreringen skal ikke gå på bekostning av minoriteters rett til å beholde sin egen kulturelle, språklige og/eller religiøse identitet. Det er imidlertid ikke alltid slik at minoriteters rettigheter samsvarer med deres reelle muligheter til å bevare sin kultur i

Norge. Vi kan heller ikke snakke om én felles identitet innenfor en minoritetsgruppe, og på grunn av det interne mangfoldet er det ulike perspektiver på hva som er riktig politikk overfor en gruppe (Plesner et al., 2017, s. 17; s. 20). Gruppene som på slutten av 90-tallet ble anerkjent som nasjonale minoriteter har, som belyst i kapittel 2, noen særegne rettigheter som andre minoriteter ikke har. Etableringen av en egen tilskuddsordning til nasjonale minoriteter er en anerkjennelse i form av et økonomisk gode. Mens formålet med dagens minoritetspolitikk er å sikre at de med minoritetsbakgrunn anerkjennes som likeverdige samfunnsborgere, og at de får mulighet til å utvikle og bevare både individuell og kollektiv identitet, kan man også diskutere hvorvidt politikken bidrar til å opprettholde statusen som minoritet som noe som er annerledes (Plesner et al., 2017, s. 20). Slik sett kan anerkjennelse forsterke ulikheter og skape skiller mellom minoritets- og majoritetsbefolkning, hvilket illustrerer en negativ konsekvens av å anerkjenne en gruppe eller et individ som noe unikt. Ved å anerkjenne mennesker som tilhører minoritetsgrupper som noe unikt, *fordi* de tilhører en minoritet, kan det legges føringer og grenser for hvem de er og hvordan de skal behandles. Anerkjennelse kan slik fungere som en merkelapp som fører med seg fordommer og begrensninger som kan hindre selvutvikling (Bøhn, 2021, s. 51).

Sammenfattet kan vi forstå anerkjennelse som et sosialt fenomen som foregår i dialogiske relasjoner mellom mennesker, og som har stor betydning for både grupper og individer og deres oppfattelse av seg selv. Anerkjennelse, og mangel på anerkjennelse, har betydning fordi identitet er dynamisk og formes i samspill mellom mennesker gjennom hele livet. Vi har også sett at anerkjennelse kommer i flere former, blant annet i kraft av likhet og i kraft av ulikhet (Bøhn, 2021, s. 50). Vi kan snakke om anerkjennelse på både individ- og gruppenivå, og anerkjennelse kan gis, og komme fra, både medmennesker og myndigheter. Vi kan derfor identifisere anerkjennelse innenfor flere ulike sfærer – en inndeling som er essensiell i Axel Honneths anerkjennelsesteori.

3.2 Axel Honneths anerkjennelsesteori

Den tyske sosialfilosofen Axel Honneth har utviklet en sentral teori om anerkjennelse. Honneth presenterte sin anerkjennelsesteori i boken *Kampf um Anerkennung. Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte* i 1992 og har senere diskutert og videreutviklet ideene sine i rekke andre publiseringer (Ikäheimo, 2022, s. 152). Boken ble oversatt og publisert på norsk i 2008 med tittelen *Kamp om anerkjennelse: om de sosiale konfliktenes moralske grammatikk*. Honneth forsøkte «å utvikle et grunnlag for en normativ samfunnsteori ut fra en hegeliensk

modell for en kamp om anerkjennelse» og etablerte dermed at han tok utgangspunkt i Hegels tidligere arbeid (Honneth, 2008, s. 7). Honneth brukte også den amerikanske filosofen, psykologen og sosiologen G. H. Meads (1863-1931) sosialpsykologi i utviklingen av sin teori. Honneth var dessuten inspirert av den tyske filosofen og sosiologen Jürgen Habermas (1929-). I likhet med teoretikerne før han, argumenterer Honneth for at menneskers identitet konstitueres gjennom intersubjektive anerkjennelsesrelasjoner. De intersubjektive prosessene innebærer gjensidig anerkjennelse; vi blir sett, og ser andre, som de menneskene vi er (Pettersen & Simonsen, 2010, s. 22). Honneths anerkjennelsesteori kan beskrives som en kritisk samfunnsteori med det etablerte perspektivet på anerkjennelse som et universelt menneskelig behov (Fjørtoft, 2009b, s. 62).

Honneth viderefører Hegels begrep om sfære og diskuterer anerkjennelse innenfor tre ulike sfærer. Honneth skiller mellom gjensidig anerkjennelse i kjærlighetssfæren (intimsfæren), den rettslige sfæren (rettssfæren) og den solidariske sfæren (sfæren for sosial verdsetting) (2008, s. 130; Fjørtoft, 2009b, s. 63). Honneth har identifisert spesielle former for anerkjennelse og tilsvarende positive selvforhold innenfor hver av de tre sfærene. Med «selvforhold» menes selvtillit, selvrespekt og selvverdsetting, som mennesker kan utvikle gjennom anerkjennelse innenfor de ulike sfærene (Honneth, 2008, s. 117; s. 139). Manglende anerkjennelse kan ifølge Honneth motivere til sosial motstand og konflikt. Med manglende anerkjennelse menes de formene for krenkelser som, ved å være negative ekvivalenter til de tilsvarende anerkjennelsesformene, kan gi personer en sosial erfaring av å ikke være anerkjent (Honneth, 2008, s. 141; s. 102). Honneth identifiserte derfor tre former for krenkelser («ringeakt» eller «fornedrelse») innenfor hver sfære (2008, s. 140).

Mangel på anerkjennelse og opplevelse av krenkelse kan føre til en kamp om anerkjennelse, argumenterer Honneth. Han skiller mellom bestemte former for anerkjennelse og krenkelse i de tre samfunnsfærene og drøfter hvordan anerkjennelse og krenkelse kan føre til henholdsvis positiv utvikling eller ødeleggelse av bestemte selvforhold. Ifølge Honneth er positive selvforhold nødvendige betingelser for vellykket selvrealisering. Han forstår selvrealisering som «en utvungen virkeliggjøring av selvvalgte livsmål» og argumenterer for at det er umulig å realisere seg selv uten en viss grad av selvtillit, selvrespekt og selvverdsettelse (Honneth, 2008, s. 182). Anerkjennelse, eller mangel på anerkjennelse, påvirker altså ens mulighet for å realisere sine mål. Honneths teori om selvrealisering som en virkeliggjøring av selvvalgte livsmål vil overført til min diskusjon dreie seg om medlemmene av DJSBs mulighet til å

realisere sine felles mål. Diskusjonen vil omhandle anerkjennelse i den rettslige og den solidariske sfæren, men for å gi et mer helhetlig bilde av Honneths teori vil jeg i korte trekk også gjøre rede for anerkjennelse i kjærlighetssfæren.

Kjærlighetssfæren omfatter primærrelasjoner som vennskap, parforhold og familierelasjoner. Relasjonen mellom barn og foreldre står i en særstilling fordi kjærligheten, ifølge Hegel, utgjør det første nivået av gjensidig anerkjennelse (Honneth, 2008, s. 104). Det er i denne sfæren at mennesker for første gang opplever å få, eller ikke få, anerkjennelse. Anerkjennelse i denne sfæren er viktig for å utvikle selvtillit og trygghet, hvilket er en forutsetning for å senere utvikle selvrespekt (Honneth, 2008, s. 139; s. 116). Honneth trekker frem kroppslig mishandling (overgrep, tortur) som former for krenkelse innenfor denne sfæren. Han betrakter denne formen for krenkelse som den mest grunnleggende formen for personlig fornedrelse. Fysiske krenkelser kan ha destruktive følger for menneskets praktiske selvforhold og ødelegge menneskets grunnleggende tillitt til seg selv og andre (Honneth, 2008, s. 141-142). Anerkjennelse og krenkelse i kjærlighetssfæren faller utenfor rammene av min diskusjon og vil ikke bli drøftet.

Anerkjennelse innenfor den rettslige sfæren muliggjør utvikling av selvrespekt, ifølge Honneth. Anerkjennelse handler her om at alle medlemmer av samfunnet blir behandlet som autonome, tilregnelige samfunnsborgere med like rettigheter og plikter. En forutsetning for å utvikle selvrespekt er eksempelvis anerkjennelse i form av like mulighet til utdanning og helsehjelp, samt rett til politisk medbestemmelse (Fjørtoft, 2009b, s. 63-64). Eksempler på former for krenkelser innenfor denne sfæren er ekskludering og rettighetsberøvelse (Honneth, 2008, s. 139). Slike krenkelser kan påføres personer ved at de i strukturell forstand nektes bestemte rettigheter innenfor samfunnet. I kraft av å være et fullverdig medlem av fellesskapet skal mennesker kunne delta på lik linje med andre samfunnsborgere. Å være et fullverdig medlem i fellesskapet fordrer at man har krav på de samme rettighetene som andre. Honneth hevder at hvis en person blir sosialt ekskludert eller nektes bestemte rettigheter, så anses ikke personen som moralsk tilregnelig i samme grad som de andre samfunnsborgerne. Gjennom slike krenkelser vil den fornærmedes personlige autonomi bli innskrenket, og personen kan sitte igjen med en følelse av å ikke ha status som en fullverdig og moralsk likestilt «interaksjonspartner». For Honneth handler selvrespekt om «evnen til å forholde seg til seg selv som en likeberrettiget interaksjonspartner for alle medmennesker», og opplevelsen av at man ikke blir behandlet som en likestilt interaksjonspartner kan dermed føre til et tap av selvrespekt (Honneth, 2008, s. 142). Samfunnsborgeres opplevelser av anerkjennelse i den rettslige sfæren har stor betydning for

fellesskapet. Man kan ikke forvente at personer som ikke anerkjennes som fullverdige medlemmer av fellesskapet skal følge de rettslige normene og lovene i samfunnet (Honneth, 2008, s. 114-115).

I den rettslige sfæren skal like rettigheter bidra til likeverd – men for å oppnå likeverd kreves i noen tilfeller forskjellsbehandling. Noen samfunnsborgere, som eksempelvis barn med lærevansker eller mennesker med funksjonshemninger, kan ha behov for tilrettelegging og tilpasninger (Pettersen & Simonsen, 2010, s. 26). Også grupper, som eksempelvis nasjonale minoriteter eller urfolk, kan ha behov for særrettigheter og vern. Like rettigheter for alle er altså ikke tilstrekkelig for alle individers mulighet til å utvikle selvrespekt eller til å kunne delta i samfunnet på lik linje med andre borgere. Dette er et etablert perspektiv i Norge, hvilket kan illustreres med henvisning til de ulike politiske rammeverkene. Forskjellsbehandling kan, i positiv forstand, sikre at sårbare individer og grupper tildeles særlige rettigheter og beskyttes mot diskriminering. Rettslig anerkjennelse av en urbefolkning, slik som samene, eller av nasjonale minoriteter, slik som den jødiske minoriteten, handler ikke nødvendigvis kun om å gi disse gruppene de samme rettighetene som resten av befolkningen. Anerkjennelse kan i den sammenheng innebære at staten tilbyr minoriteter særrettigheter som andre ikke har, fordi de tilhører en minoritet som enten er, eller har vært, sårbare, marginalisert eller utsatt (Bøhn, 2021, s. 49). Rettigheter kan forstås som «anonyme tegn» på sosial respekt, og slik kan rettslig anerkjennelse være spesielt viktig for medlemmer av minoritetsgrupper sin utvikling av selvrespekt (Honneth, 2008, s. 128). Honneth understreker at formen for krenkelse innenfor rettssfæren er en historisk foranderlig størrelse. Dette begrunner han med at betydningen av en «moralsk tilregnelig person» vil forandre seg i takt med hvordan rettsforholdet forandrer seg (Honneth, 2008, s. 142-143). Den siste formen for selvforhold er selvverdsetting, som kan utvikles i erfaringen av sosial verdsetting (Honneth, 2008, s. 181; s. 130).

I den solidariske sfæren, som også omtales som «sfæren for sosial verdsetting», anerkjennes personer for sine egenskaper og ferdigheter (Fjørtoft, 2009b). I den rettslige sfæren så vi at anerkjennelse handlet om like rettigheter der personer skulle bli respektert på lik linje som alle andre. Anerkjennelse i den solidariske sfæren illustrerer den andre formen for anerkjennelse, der man anerkjenner det *unike* ved individer og grupper, altså de egenskapene som skiller menneskene fra hverandre (Fjørtoft, 2009b, s. 64; Bøhn, 2021, s. 50; Honneth, 2008, s. 131). I Honneths solidariske sfære kan mennesker anerkjennes som fullverdige samfunnsborgere og bidragsyttere til fellesskapet (Pettersen & Simonsen, 2010, s. 29). Anerkjennelse i form av sosial

verdsetting er viktig for at mennesker skal kunne forholde seg positivt til sine særegne egenskaper og ferdigheter og utvikle selvverd (Honneth, 2008, s. 130). Anerkjennelse og krenkelse i den solidariske sfæren er, i likhet med i den rettslige sfæren, en historisk foranderlig størrelse. Egenskapenes og ferdighetenes «verdi» måles ut fra i hvilken grad de kan bidra til å realisere samfunnsmessige mål. Disse målene er historiske og kulturelt definerte verdier, og det er dermed «samfunnets kulturelle selvforståelse» som bestemmer kriteriene for den sosiale verdsettingen av individer og grupper. Slik knyttes den solidariske sfæren til ideen om et verdifelleskap som dannes av at samfunnsborgerne arbeider mot felles målsettinger (Honneth, 2008, s. 131-132).

Den sosiale verdien av bestemte egenskaper og ferdigheter vil altså variere fra verdifelleskap til verdifelleskap, og fra land til land. Det er derfor nærliggende å tenke at vi i det norske storsamfunnet verdsetter menneskers egenskaper og ferdigheter ut ifra hvorvidt de samsvarer med verdier i «norsk kultur». Honneth argumenterer for at graden av sosial verdsetting påvirker en persons «status» i samfunnet.²⁶ Former for krenkelser i denne sfæren kan dermed være «fornærmelse» eller «nedverdiggelse» av individuelle eller kollektive livsformer. Ved å snakke om *grad* av sosial verdsetting impliseres det at det finnes et samfunnsmessig verdihierarki. Som belyst av Honneth kan dette verdihierarkiet være utformet slik at enkelte livsformer eller livssyn blir vurderte som mindre verdifulle (2008, s. 143). Individer og grupper som skiller seg fra majoriteten kan derfor være spesielt utsatt for krenkelser i denne sfæren. Fornærmelse og nedverdiggelse kan komme til uttrykk som negative holdninger, fordommer og stigmatisering (Pettersen & Simonsen, 2010, s. 29). I verdihierarkier der enkelte livsformer eller livssyn blir nedvurdert tildeles de berørte gruppene eller individene lavere «status» og mister muligheten til å verdsette egne egenskaper eller ferdigheter. Dette innebærer en internalisering av andres negative holdninger, og krenkelser i den solidariske sfæren kan derfor føre til et tap av selvverdsetting, som Honneth ser som «muligheten til å forstå seg selv som et vesen som verdsettes i sine karakteristiske egenskaper og ferdigheter» (Honneth, 2008, s. 143).

3.3 Anerkjennelse og handlingsrom

I lys av Honneths idé om et verdihierarki i den sosiale sfæren kan anerkjennelse i form av aksept, toleranse og respekt ha stor betydning for mennesker med minoritetsbakgrunn, både på

²⁶ Honneth kaller «status» den moderne formuleringen av «ære» eller «verdighet». Se Taylor (1994, s. 26-27) for en redegjørelse av ære og verdighet.

individ- og gruppenivå. Anerkjennelse kommer til uttrykk på forskjellige vis, blant annet i form av formell anerkjennelse fra staten. I Norge er den jødiske minoriteten som nevnt anerkjent som både en nasjonal og en religiøs minoritet. Den norske stats anerkjennelse av minoriteten som en nasjonal minoritet kan betraktes som en anerkjenneshandling og sosial verdsetting av minoriteten. Minoriteter kan organisere seg i religiøse grupper, slik som jødene i Oslo og Trondheim har gjort ved etableringen av Det Mosaiske Trossamfunn og Det Jødiske Samfunn i Trondheim. Å bli statlig anerkjent som trossamfunn kan for noen grupper handle om et ønske om særrettigheter og økonomiske goder. For minoritetsgrupper kan de sosiale effektene av statlig anerkjennelse imidlertid være langt viktigere. Statusen som et godkjent trossamfunn innebærer at staten aksepterer og godtar gruppen, hvilket kan tenkes å også påvirke gruppens mulighet til å bli anerkjent av andre medlemmer av samfunnet (Taira, 2022 s. 74). Majoritetsbefolkningens grad av aksept og toleranse har betydning for en minoritetsgruppe som DJSB, fordi aksept og toleranse er en form for anerkjennelse som kan påvirke gruppens handlingsrom.

I seksjon 1.2 introduserte jeg begrepene formelt handlingsrom og erfart handlingsrom, hentet fra ledelsesteori. I min diskusjon forstås DJSBs formelle handlingsrom som et rom for handling som skapes og påvirkes av forhold som statlig lovverk og politiske rammeverk. Gruppens posisjon og status i det norske samfunnet – en jødisk minoritetsorganisasjon i Norge og Bergen – har også betydning for gruppens formelle handlingsrom. Majoritetsbefolkningens holdninger, grad av aksept og toleranse for den jødiske minoriteten legger føringer for DJSBs rom for handling. Gruppemedlemmenes opplevelse av anerkjennelse (eller manglende anerkjennelse) fra majoritetsbefolkning og statlige aktører får betydning for hvordan de oppfatter og utnytter sitt handlingsrom. Slik beveger vi oss over i det som kalles det erfarte handlingsrommet (Karp, 2020). Det medlemmene av DJSB opplever som sitt handlingsrom vil altså ha betydning for deres mulighet til å realisere og oppnå gruppens mål og ønsker.

3.4 Jødisk liv i samtidens Norge

Boken *Jødisk – Identitet, praksis og minnekultur* ble utgitt i oktober, 2022. Boken bygger på et forskningsprosjekt ledet av Cora Alexa Døving i regi av HL-senteret. Prosjektet, kalt «Jødiske identiteter – valg og forhandlinger, praksiser og tradisjoner i samtidens Norge», ble finansiert av Norges forskningsråd og pågikk fra 2017 til 2021. Få studier har tatt for seg den jødiske minoriteten i samtidens Norge – og prosjektet skulle dekke dette kunnskapshullet. Ifølge Døving har «tyngden av Holocaust overskygget forskningens interesse for andre dimensjoner

ved jødisk liv» (Harbo, 2022). Mens tidligere studier har hatt Holocaust, antisemittisme og jødernes historie i fokus, har aspekter som mangfold, identitet og jødisk liv i dag blitt oversett. HL-senterets nyeste forskningsprosjekt har hatt som mål å etablere ny kunnskap om kulturelle og sosiale praksiser blant jøder i samtidens Norge (HL-senteret, 2017a). Gjennom syv individuelle studier har forskerne blant annet undersøkt minoritetserfaringer, relasjoner, historiebevissthet og minnekultur, kulturell og religiøs praksis – og identifisert hvordan jødisk identitet tolkes og forhandles i relasjon til disse aspektene. Boken fungerer som en viktig kilde og teoretisk verktøy for analysen og diskusjonen i denne oppgaven. I det følgende vil jeg gjøre rede for noen av forskningsfunnene.

Bokens røde tråd spinner rundt to påstander: «Skal vi bevare våre tradisjoner, må vi være villige til å endre dem» og «Skal vi bevare vår identitet, er det noen grenser som må voktes». De to påstandene illustrerer spenningen mellom bevaring og endring, en spenning som preger den jødiske minoriteten i Norge (Døving, 2022, s. 12). Forskningen viser at en viktig faktor i jødisk identitet er opplevelsen av ansvar for nettopp å ivareta jødisk identitet og å videreføre tradisjoner (Døving, 2022, s. 21). Det er mange ulike måter å leve som jødisk på, og det finnes ikke én jødisk identitet. Som vi så i redegjørelsen av anerkjennelsesteori kan identitet betraktes som flytende og skapes og formes gjennom sosiale relasjoner. Identitet kan være aktivt konstruert i noen tilfeller, og gitt og selvfølgelig i andre. Identitet kan være definert og bestemt av en selv, og i andre tilfeller påført av noen andre (Døving, 2022, s. 13).

Cathrine Thorleifsson, en av forskerne i prosjektet, undersøkte hvordan unge, norske jøder erfarer og definerer hva det vil si å være jødisk.²⁷ På bakgrunn av sin studie hevder Thorleifsson at det har skjedd en endring og en utvidelse av jødisk identitetsforståelse. Informantene i hennes undersøkelse oppfatter i stor grad sin jødiske identitet som et resultat av individuelle valg og preferanser og knytter i større grad sin jødiske identitet til kultur, tradisjon og transnasjonale nettverk²⁸ enn til religiøs eller institusjonalisert praksis. Flere av de unge jødene opplever sin jødiske identitet som en kulturell identitet, og de bruker kulturalisert religion og religiøse høytider og ritualer som identitetsmarkør (Thorleifsson, 2022, s. 83-84). Thorleifsson bruker

²⁷ Thorleifssons undersøkelse presenteres i bok-kapittelet «Kos & Kaos»: Om identitet og tilhørighet blant unge norske jøder». Kapittelet utforsker hvordan identitet og tilhørighet erfares og forhandles frem blant unge jøder utenfor institusjonelt jødisk liv. Materialet består av 10 dybdeintervjuer og rundt 20 uformelle samtaler fra feltarbeid (Thorleifsson, 2022, s. 82).

²⁸ Transnasjonale nettverk forener norske jøder med jøder verden rundt, og kan på denne måte styrke jødisk identitet og fellesskap. «Kos & Kaos» er et nettverk som samler unge jøder fra hele Skandinavia, og det er åpent for alle med jødisk tilhørighet (Thorleifsson, 2022, s. 95).

begrepet «kulturalisert religion» for å belyse hvordan religion oppfattes som en markør for jødisk identitet fremfor en religiøs identitet (2022, s. 97). De unge jødene verdsetter og deltar i religiøse ritualer og tradisjoner, og dette er en del av deres jødiskhet og tilknytning til et fellesskap – det handler ikke om religiøsitet. Et annet relevant begrep i Thorleifssons kapittel er «hypermangfold»²⁹, som hun mener påvirker jødernes mulighet til å utvide den jødiske identitetsforståelsen (2022, s. 81). Det ser ut til at unge jøder i Norge i dag står friere til å utforme sin egen jødiske identitet enn tidligere. Thorleifsson fant samtidig at sterke fellesreferanser knyttet til antisemittisme, tradisjoner og minoritetsbevissthet til dels begrenser den individuelle forståelsesrammen (2022, s. 98).

Bokens del om religiøse institusjoner og religiøst liv er sentrert rundt jødene i Oslo og Trondheim, etableringen av de Det Mosaiske Trossamfund (DMT) og Det Jødiske Samfunn i Trondheim (DJST), samt det jødiske livet i de to byene i dag. Bokens røde tråd om spenningen rundt bevaring og forandring er også fremtredende her. DMT er som nevnt en ortodoks menighet, og medlemmene har til felles at de alle er jødiske i ortodoks forstand. Flertallet av medlemmene følger imidlertid ikke ortodokse levereregler, og medlemsbasen er en heterogen gruppe hva angår kulturell bakgrunn og grad av religiøsitet. Dette kan føre til uenigheter og spenninger innad i trossamfunnet (Døving, 2022, s. 127). Temaer som diskuteres innad i miljøet er blant annet kriteriene for medlemskap og kvinners deltakelse i synagogen (Døving, 2022, s. 135). Vibeke Kieding Banik, som står bak kapittelet og studien om DMT, foretok to digitale spørreundersøkelser; en med medlemmer og en med ikke-medlemmer av trossamfunnet i Oslo (Banik, 2022, s. 171).³⁰ Banik fant at et stort flertall av medlemmene er enige, eller delvis enige, i påstanden om at DMT er viktig for opprettholdelse av jødisk identitet i Norge. Det betyr ikke at medlemmene benytter seg av menighetens tilbud til enhver tid. Banik merket seg at «jevnlige gudstjenesteoppmøte» er et relativt begrep. Over halvparten av medlemmene som deltok i undersøkelsen svarte at de jevnlig gikk til gudstjeneste, men da de ble spurt om hvor ofte de gikk, svarte under halvparten av disse at de kun gikk til de viktigste helligdagene eller et par ganger i året (Banik, 2022, s. 182). Undersøkelsen viser at mye av det som kan betegnes som religiøsutøvelse, like gjerne handler om tradisjon og kultur for medlemmene. Dette knyttes til

²⁹ Begrepet utdypes i seksjon 3.5.

³⁰ 57 medlemmer og 43 ikke-medlemmer deltok i spørreundersøkelsen. Det lave antall respondenter gjør at dataene ikke kan sies å være representative for hva medlemmene i menigheten mener. Banik har derfor også analysert diverse artikler utgitt av DMT, samt nærlest innlegg, kronikker og intervjuer med jødiske personer (Banik, 2022, s. 172). Baniks undersøkelse presenteres i bokens kapittel «Fra vuggen til graven – Det Mosaiske Trossamfund i jødisk liv».

fenomenet kulturell religion og identifisering med en religiøs tradisjon uten å tro eller jevnlig delta i ritualer (Banik, 2022, s. 182).

Banik fant at medlemskap i DMT bærer et preg av en plikt- og solidaritetsfølelse. Den jødiske minoriteten i Norge er liten, og DMT er en viktig institusjon for å ivareta jødisk liv og sikre at jødiske tradisjoner ikke forsvinner. DMT er avhengig av medlemmer for å kunne bestå, og nettopp det er en faktor som bidrar til at noen av de som vurderer å melde seg ut, blir værende. Plikt- og solidaritetsfølelsen holder medlemmene i menigheten selv om de ikke er aktive til enhver tid, slik at de kan benytte seg av menighetens tilbud når de har behov for det. Eksempelvis gjelder dette muligheten til å bo på menighetens aldershjem når man blir gammel, eller å bli gravlagt på den jødiske gravlunden. For noen handler medlemskap også om å sikre at neste generasjon skal få en jødisk tilhørighet (Banik, 2022, s. 184-186). Ifølge Banik er medlemmene i DMT lojale; de godtar grensene menigheten har satt med grunnlag i fortolkninger av en ortodoksi de ikke nødvendigvis er enige i. Noen av medlemmene ville foretrukket andre rammer, eller endringer i enkelte praksiser, men mange deler en oppfatning om at DMT er et tilstrekkelig tilbud. Det trekkes også frem at det jødiske livet i Oslo vil kunne bli mer fragmentert dersom det hadde eksistert flere forsamlinger (Banik, 2022, s. 186-187).

Banik kartla også meninger blant jøder som ikke er medlem av DMT, og blant disse var det også mange som anså menigheten som viktig for opprettholdelsen av jødisk liv (2022, s. 185). Det er forskjellige grunner til at respondentene i dette utvalget ikke er medlem av forsamlingen. For noen handlet det om at de ikke kvalifiserer til medlemskap fordi de ikke er jødisk i ortodoks forstand. Blant disse trakk noen frem opplevelsen av å ikke være «jødisk nok», fordi de ikke var ortodokse. Noen oppga at de ikke er medlem fordi de betrakter DMT som en utelukkende religiøs organisasjon, og dermed ikke representativ for dem (Banik, 2022, s. 188). At DMT er den eneste organiserte gruppen for jøder i Oslo, og at de selv ønsker å forbli den eneste forsamlingen i området, oppleves som diskriminerende for noen. Som illustrert i kapittel 2 fungerer DMT, i kraft av sin posisjon som den største jødiske forsamlingen i Norge, på mange måter som jødernes stemme utad. Noen av de som ikke kvalifiserer til medlemskap opplever at de ikke har noen som snakker for dem (Banik, 2022, s. 186; s. 197). I forbindelse med lanseringen av *Jødisk – Identitet, praksis og minnekultur* snakket Banik blant annet om sine

funn fra undersøkelsen med ikke-medlemmer av DMT.³¹ Banik fortalte om de som ikke følte at DMT representerte dem, og at noen oppfattet DMT som en retning som ikke angikk dem og som de ikke kunne stå for. Banik uttalte:

Jeg tenker at en form for organisert liv er det i hvert fall behov for. Men hvilken retning den tar, og hvilken form den tar, det tenker jeg er et mer åpent spørsmål. Og kanskje er løsningen, slik det antydes her også, en eller annen form for paraplyorganisasjon, som ivaretar jøders interesser – i den grad man kan snakke om jøders interesser som et slags entall – i stedet for at man har to religiøse organisasjoner som gjør det da, i hvert fall religiøse, sånn registrert (HL-senteret, 2022b, 09:55).

I dette utdraget kommer flere viktige elementer frem. Banik belyser mangfoldet, eller hypermangfoldet, som finnes innad i den jødiske minoriteten i Norge. Hun problematiserer forestillingen av en minoritetsgruppe som én gruppe når hun stiller spørsmål ved hvorvidt vi kan snakke om *jøders* interesser. Hun understreker viktigheten av de jødiske organisasjonene og belyser samtidig at rammene for det organiserte livet forhandles og diskuteres, både utad og innad i DMT. Banik løfter frem behovet for en jødisk organisasjon som ikke er religiøs, og minner oss på menighetenes utvidede funksjon når hun legger til «religiøse, sånn registrert». DMT og DJST er, både i lovens forstand og i sitt virke, religiøse trossamfunn, men som beskrevet i kapittel 2 utfører menighetene også oppgaver langt utover det religiøse. Oppfattelsen av DMT som en «utelukkende religiøs organisasjon» (Banik, 2022, s. 188) deles ikke av alle, og organisasjonen tiltrekker seg et bredt spekter av mennesker. Funnene fra undersøkelsene viser at medlemmene av DMT er medlem av mange forskjellige grunner og at motivasjonen for å være med knyttes til langt mer, og mye annet, enn religion.

Studien av det jødiske livet i Trondheim ble foretatt av Ida Marie Høeg. Gjennom 21 livshistorieintervjuer utforsket Høeg jøder i Trondheim sitt forhold til Det Jødiske Samfunn i Trondheim og hvilken betydning forsamlingen har for jødisk fellesskap og identitet (Høeg, 2022, s. 203-204).³² Medlemskap i DJST er, i likhet med medlemskap i DMT, ikke kun basert på religiøs overbevisning. Flertallet av deltakerne i Høegs undersøkelse betegner seg selv som

³¹ Boken ble lansert på en konferanse i regi av HL-senteret 31.10.22. Konferansen ble filmet og publisert på YouTube. Se «6 Betydningen av jødisk organisert liv – i dag og i fremtiden Med Banik, Høeg og Haaland», 29.11.22: <https://www.youtube.com/watch?v=mB2SzN1pcNA&t=531s>

³² Funnene fra Høegs undersøkelse presenteres og diskuteres i bokens kapittel «Religion og identitet i den trønderske flerkulturelle forsamlingen».

sekulære, ikke-religiøse eller kulturelle jøder. De går sjeldent i synagogen, og kun et mindretall tar jevnlig del i forsamlingens religiøse og sosiale tilbud. Samtidig fant Høeg at mange verdsetter symboler assosiert med jødisk religion, at de velger de delene av religionen som de ønsker å praktisere og at praksisen ikke forutsetter religiøs tro (2022, s. 209-210). *Tro* er ikke det sentrale i jødisk identitet, og mange gjennomfører ritualer og viderefører tradisjoner uten å kalle seg religiøs (Harbo, 2022). Dette kan illustreres gjennom intervjuet med Maks, en av deltakerne i Høegs undersøkelse. Maks forteller at hans far hadde en sterk kulturell tilhørighet til det jødiske, uten å være troende. Ifølge Maks sa faren at han ikke var religiøs, men at han «ønsket å være den tiende mannen»³³ og at han ønsket å støtte den jødiske forsamlingen (Høeg, 2022, s. 219). Maks deler sitt fars ønske og forteller at han selv aldri har vært religiøs, men at han er medlem av menigheten for å støtte opp under det jødiske miljøet.

Høeg trekker linjer til Herbert Gans sitt konsept «symbolsk religiøsitet» for å beskrive denne tilnærmingen til religion og til forsamlingen. Religiøs deltakelse er den del av Maks jødiske identitet, men formålet med å oppsøke synagogen eller å delta i ritualer er ikke å uttrykke religiøsitet. Det er, ifølge Høeg, den ikke-religiøse hensikten i de jødiske religiøse symbolene som uttrykker Maks jødiske identitet. De religiøse symbolene gis et verdifullt innhold gjennom positive erfaringer og samhandlinger med andre jøder (Høeg, 2022, s. 220-221). I lys av at jødedom for mange handler om kultur, ikke religion, er forsamlingen i Trondheim betydningsfull også for de som ikke betegner seg som religiøse. Deltakelse i forsamlingen og de religiøse symbolene en selv velger er for mange uttrykk for tilhørighet og jødiskhet fremfor religiøsitet. Dette er i tråd med Thorleifssons beskrivelse av kulturalisert religion hos de unge norske jødene. For andre er medlemskapet knyttet til religion, og DJST er i likhet med forsamlingen i Oslo preget av mangfold.

Fordi forsamlingen i Trondheim er liten og bestående av få aktive medlemmer, har det imidlertid ikke vært mulig å opprettholde en omfattende, ortodoks praksis. Forsamlingen praktiserer en forenklet utforming av jødisk overholdelse, som medlemmet Martin, i Høegs undersøkelse, omtaler som «trønderkosher» og «trøndersk jødedom». Martin er østeuropeisk, og da han flyttet til Trondheim måtte han tilpasse seg det han kaller for trøndersk jødedom (Høeg, 2022, s. 217). «Trønderkosher» og «trøndersk jødedom» beskriver den kulturelle og religiøse konteksten i Trondheim og uttrykker at forsamlingen har måttet inngå kompromisser

³³ «Å være den tiende mannen» refererer til å være en del av de ti mennene som telles til en *minjan* for at man i ortodoks jødedom kan holde en gudstjeneste (Banik, 2022, s. 175).

for å tilpasse seg byens jøder. Begrepene belyser den unike formen for jødedom som har utviklet seg i en forsamling med få medlemmer, i en by med få jøder. Trønderkosher, som på et vis innebærer en utvidet forståelse av begrepet kosher, er også en anerkjennelse av at religionen kan endres og tilpasses når det trengs. Slik kan medlemskapet i foreningen i Trondheim passe for både «dem som vil overholde lite og dem som ønsker mer» (Høeg, 2022, s. 223).

3.5 Hypermangfold

Minoritetspolitikken skal blant annet, som redegjort for i kapittel 2, sikre at de nasjonale minoritetene blir likestilt med majoritetsbefolkningen. Minoritetsbefolkningen skal ha de samme rettighetene og mulighetene som de som tilhører majoritetsbefolkningen i Norge. For å sikre likestilling kan det, som belyst i seksjon 3.2, være nødvendig med forskjellsbehandling av majoritets- og minoritetsbefolkning. Forskjellsbehandling i form av særlige rettigheter og vern kan bidra til å legge til rette for at minoritetsgrupper kan delta i samfunnet på lik linje med alle andre. Dette innebærer en anerkjennelse av det unike ved en gruppe og minoritetspolitikken kan dermed bidra til å stadfeste statusen som minoritet som noe som er annerledes, noe som skiller seg ut fra resten av befolkningen. Ifølge Plesner et al. er problemet med dette i stor grad knyttet til ordet «gruppe». En minoritetsbefolkning utgjør sjeldent en ensartet eller avgrenset gruppe i seg selv, og mangfoldet innad i minoritetsgruppene er ofte underkommunisert (2017, s. 20). Vi har dermed en tendens til å generalisere, og de som har minoritetsbakgrunn er «spesielt utsatt for å bli tillagt bestemte negative karaktertrekk på bakgrunn av deres tilhørighet i en gruppe» (Døving, 2017, s. 289). Generaliseringer skaper stereotypiske forestillinger og fordommer, og det er derfor viktig å også belyse mangfoldet innad i minoritetene.

Både innad i minoriteten som en helhet, men også internt i organiserte grupper som DMT, DJST og DJSB, finner vi et stort mangfold med hensyn til etnisk og nasjonal bakgrunn, religiøsitet og forhold til tradisjoner (Meld. st. 12 (2020-2021), s. 18). Døving (2022, s. 9) skriver at forestillingen om jøder som én ensartet gruppe fremdeles er utbredt. Denne forestillingen utfordres i *Jødisk – Identitet, praksis og minnekultur*, der man kan lese om de mange ulike måtene å være jødisk på. I boken kommer det frem at norske jøder definerer sin jødiske identitet på mange ulike måter; det finnes ikke én jødisk identitet. Stereotypiske forestillinger er sjeldent representative, og når mangfoldet innad i en minoritet underkommuniseres opprettholdes disse forestillingene. Mangfold er derfor et viktig tema å inkludere i studier av minoritetsgrupper, og begrepet «hypermangfold» egner seg godt i studier av den jødiske minoriteten i Norge i dag.

Som nevnt anvender Thorleifsson begrepet hypermangfold i sitt kapittel om unge norske jøder. Begrepet er oversatt fra det engelske «super-diversity» som ble utviklet av antropologen Steven Vertovec (1957-) (Eriksen, 2015). Begrepet brukes for å beskrive at mangfoldet i det norske samfunn ikke kun favner mangfold mellom ulike grupper, men også innad i disse gruppene (Thorleifsson, 2022, s. 81). Den jødiske minoriteten består av både norske jøder og personer som har innvandret, og dette bringer med seg mangfold. Mangfoldet blir enda større og mer komplekst ved at de som har innvandret kommer fra forskjellige land og har med seg ulike språk, tradisjoner, kulturelle verdier og lokale identiteter (Vertovec, 2007, s. 1049). Vertovec trekker også frem ulike årsaker til innvandring og variasjoner i tilhørighet til landet man bor i, som et trekk ved hypermangfold (2007, s. 1036-1039). I likhet med det flerkulturelle miljøet i Trondheim, som består av både norske jøder og førstegenerasjons immigranter (Høeg, 2022, s. 204), er miljøet i Bergen internasjonalt. Noen av medlemmene i DJSB har bodd i Bergen i flere tiår, andre har nylig flyttet til Bergen og Norge. Eriksen (2015) diskuterer de interne variasjonene og beskriver noen tilflyttere som «verken innvandrer eller ikke-innvandrer». Eriksen viser her til de som har flyttet til Norge, men som ikke vet hvor lenge de planlegger å bli boende. Dette beskriver situasjonen til eksempelvis studenter og arbeidsmigranter, og noen av medlemmene i DJSB kan passe inn under Eriksens beskrivelse.

I norsk politikk fremholdes et positivt perspektiv på mangfold, der en målsetting ofte er å styrke mangfoldet (Kulturdepartementet, 2019). Mangfold kan likevel by på utfordringer og hypermangfold innad i en minoritet kan være utfordrende med hensyn til representasjon. Når lærere formidler kunnskap om jødernes tradisjon og historie i skolen – hvem snakker de egentlig om? Og hvem skal representere norske jøder i møte med myndighetene? (Plesner et al., 2017, s. 20). Som vi så i seksjon 3.4 opplever ikke alle at DMT – institusjonen som ofte er den jødiske minoritetens ansikt utad – er representativ for dem. Hypermangfoldet kan også skape spenninger innad i de jødiske organisasjonene. Medlemmene av DJSB har det jødiske til felles, men det kan også være den eneste fellesnevneren de har. De har ulike behov og forskjellige motivasjoner for medlemskap, og de har både felles og individuelle ønsker og mål for gruppen.

3.6 Antisemittisme i Norge

Antisemittiske holdninger, ytringer og handlinger er former for krenkelser i den solidariske sfære og jeg vil i det følgende gi en kort redegjørelse for fenomenet. Antisemittisme brukes som samlebegrep for å beskrive alle former for fiendtlige holdninger og handlinger rettet mot jøder – som rettes mot personer eller grupper fordi de er jødiske. Begrepet kan omfatte alt fra

fordommer og negative forestillinger om jøder, til diskriminering, trakassering og vold (Simonsen, 2019). Begrepet viser også til folkemordet på jødene under andre verdenskrig. En enkel og mye brukt definisjon er «hat som rammer jøder fordi de er jøder». Denne forståelsen forenkler imidlertid fenomenet, fordi antisemittisme kan kjennetegnes av et hat som baserer seg på innbilte egenskaper som tillegges jødene som én gruppe mennesker (Eriksen et al., 2009, s. 7). «Innbilte egenskaper» og «gruppe» er viktige kjennetegn ved antisemittisme: Jøder betraktes som en «rase», en nasjon eller som en religiøs eller sosialt definert gruppe og tillegges egenskaper som i realiteten ikke stemmer overens med jøders virkelige eksistens (Eriksen et al., 2009, s. 9). Det utvikles stereotypiske, feilaktige forestillinger som resulterer i jødehat og som rammer enkeltindivider på grunn av deres forestilte gruppeidentitet. Det understrekes imidlertid at ikke alt hat som rammer jøder eller én jødisk person, skyldes jødehat (Eriksen et al., 2009, s. 10). Det er eksempelvis ulike syn på hvorvidt fiendtlighet eller kritikk mot Israel skal klassifiseres som antisemittisme (Hoffmann & Moe, 2020, s. 8; Harket, 2009, s. 580). Det har også vært debatt om antisemittisme knyttet til forbudet mot kosherslakt (*schächting*). Forstander i DMT, Ervin Kohn, uttalte i 2019 at forbudet er antisemittisk (Paulsen, 2019).

Hvorvidt noe forstås eller oppleves som antisemittisme kan avhenge av en rekke ulike faktorer, og forståelsen av en holdning eller handling som antisemittisk vil derfor variere fra person til person. En ytring kan oppleves som uttrykk for antisemittisme uavhengig av avsenderens intensjon, og blant jødene i Norge er det følgelig også ulike forståelser av en ytring som antisemittisk eller ikke. NRK har blant annet blitt kritisert for antisemittisk innhold ved flere anledninger³⁴, og den offentlige gruppen «Stopp antisemittisme på NRK» har rundt 3000 medlemmer på Facebook.³⁵ Holdningsundersøkelsen fra 2022, som belyses nedenfor, viser at 44 og 46 prosent av de jødiske respondentene opplever at jødedommen «ofte» eller «noen ganger» blir fremstilt på en fordomsfull måte i offentligheten (Moe, 2022, s. 113). En slik mediefremstilling kan produsere «medialiserte fordommer», som er fordommer som skapes gjennom at mediene fremstiller religiøse minoriteter på en fordomsfull og stereotyp måte (Økland, 2021, s. 106). Holdningsundersøkelsene viser en nedgang i utbredelsen av negative holdninger til jøder i løpet av de siste 10 årene. Samtidig viser undersøkelsen at norske jøders

³⁴ I februar 2021 ble et radioinnslag møtt med stor kritikk. Kringkastingsrådet mottok 527 klager og innslaget ble felt av Pressens Faglige Utvalg. NRK-ledelsen innrømmet i etterkant at det som ble sagt av programleder Shaun Henrik Matheson på en direkteending på P13 var antisemittisme (Husebye, 2021, s. 4). NRK sendte også en sketsj på Satirisk i 2019 som førte til debatt. Underholdningsredaktør Charlo Halvorsen i NRK mente sketsjen var «langt fra antisemittisme» (Christiansen, 2019).

³⁵ Se <https://www.facebook.com/groups/1896073337274685>

egne erfaringer er at antisemittismen i samfunnet øker. En nedgang i utbredelsen av negative holdninger mot jøder betyr ikke at antisemittismen ikke fremdeles er et reelt problem i Norge.

Antisemittisme kommer til uttrykk på ulike måter, og i noen tilfeller foreligger det ingen tvil om hvorvidt en handling er uttrykk for antisemittisme eller ikke. Antisemittismen er eksplisitt når jødiske gravsteder eller snublesteiner blir utsatt for hærverk, eller når synagoger blir beskytt (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2021, s. 10-11). Utenfor synagogen, det jødiske aldershjemmet og barnehagen i Oslo, er det sementblokker og politibevoktning. DMT har også egne sikkerhetsvakter for å beskytte menighetens medlemmer. I 2006 ble det skutt mot synagogen med automatgevær (Banik, 2022, s. 195). Antisemittiske holdninger og handlinger er eksempler på krenkelser som truer og påvirker jødernes mulighet til å bevare sin kultur og det jødiske fellesskapet. I lys av anerkjennelsesteorien kan regjeringens handlingsplaner og påfølgende holdningsundersøkelser betraktes som anerkjenneshandlinger. Formålet med holdningsundersøkelsene er å kartlegge utbredelsen av negative holdninger til jøder og utvikle egnede tiltak for å bekjempe antisemittisme. I de følgende seksjonene gjør jeg rede for de tre gjennomførte holdningsundersøkelsene. Holdningsundersøkelsene er relevant for diskusjonen i kapittel 6 fordi utbredelsen av antisemittisme i Norge kan være en faktor som påvirker Det Jødiske Samfunn i Bergens handlingsrom.

3.7 Holdningsundersøkelser

Ett av tiltakene i regjeringens handlingsplan mot antisemittisme er gjennomføring av holdningsundersøkelser hvert femte år (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2016, s. 23). Den første befolkningsundersøkelsen ble gjennomført i 2011, og formålet var å undersøke den norske befolkningens holdninger til jøder (Moe, 2012, s. 11). Det ble etablert tre problemstillinger for undersøkelsen: 1) Finnes det noen negative holdninger eller fordommer blant den norske befolkningen som er rettet mot jøder? 2) Hvilke holdninger har den norske befolkningen til den israelsk-palestinske konflikten? og 3) På hvilken måte er disse holdningene forbundet med hverandre? Er det en sammenheng mellom antijødiske holdninger og et negativt syn på Israels rolle i Midtøsten-konflikten? (Moe, 2012, s. 19). For å kunne måle antisemittiske holdninger ble det tatt utgangspunkt i den sosialpsykologisk forskningens skille mellom tre ulike dimensjoner av fordomsfulle holdninger. Spørreundersøkelsen inkluderte derfor spørsmål som analytisk kunne deles inn i dimensjonene; den kognitive dimensjonen (negative stereotyper, fordommer mot jøder som gruppe), den affektive dimensjonen (følelser av

antipati/sympati) og den sosiale dimensjonen (grader av sosial distanse til jøder) (Moe, 2012, s. 13; s. 22).

En kartlegging på dette området med et generelt befolkningsutvalg hadde aldri blitt gjort før, og formålet var å etablere et kunnskapsgrunnlag på et felt det ikke fantes data på i Norge. Forskningen kunne altså ikke dokumentere en økning eller nedgang av antisemittistiske holdninger, men kartlegge antisemittismen og situasjonen i Norge på daværende tidspunkt (Moe, 2012, s. 18). Hensikten var imidlertid å kunne etablere et sammenligningsgrunnlag og synliggjøre utviklingstrekk, og det ble derfor anbefalt å gjenta befolkningsundersøkelsen hvert femte år. Det ble samtidig anbefalt å foreta tilsvarende undersøkelser av befolkningens holdninger til andre minoriteter, samt å gjennomføre utdypende studier av minoritetsbefolkningers holdninger til andre minoriteter. Førstnevnte omhandlet særlig muslimer og rombefolkningen, og sistnevnte kunne eksempelvis være holdninger til jøder blant muslimer i Norge (Moe, 2012, s. 10). I tråd med anbefalingene gjennomførte HL-senteret nye holdningsundersøkelser i 2017 og i 2022. Holdninger ble målt på bakgrunn av de samme tre dimensjonene av fordomsfulle holdninger som i den første undersøkelsen (Moe, 2022, s. 7). I tråd med anbefalingene ble de nye undersøkelsene også utvidet til å omfatte flere temaer, metoder og utvalg. Resultatene og analysene fra holdningsundersøkelsene ble presentert i rapporter og publisert på HL-senterets nettside. Rapportene gir et innblikk i befolkningens etablerte forestillinger om, og holdninger til, jøder i dagens samfunn. De jødiske respondentenes egne erfaringer knyttet til å være jødisk i Norge ble også dokumentert. Funnene i undersøkelsen belyser et utvalg av jøders erfaringer med anerkjennelse eller mangel på anerkjennelse og vil dermed være relevant for diskusjonen i kapittel 5 og 6. Jeg gjør kort rede for de tre rapportene i de neste avsnittene.

Den første undersøkelsen av den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter³⁶ ble gjennomført i perioden 2010 til 2012. Holdningsundersøkelsen var en kvantitativ spørreundersøkelse med 1552 respondenter og ble gjennomført av HL-senteret i 2011.³⁷ Rapporten fra undersøkelsen ble publisert i mai 2012 og fikk navnet *Antisemittisme i Norge? Den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter*³⁸ (Moe, 2012, s. 3-

³⁶ De andre minoritetene var amerikanere, katolikker, polakker, pinsevenner, muslimer, somaliere og romfolk (Moe, 2012, s. 31).

³⁷ Målgruppen for undersøkelsen var den norske befolkningen over 18 år. Undersøkelsen ble gjennomført på oppdrag fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Utenriksdepartementet og Justisdepartementet.

³⁸ Heretter kalt «2011-undersøkelsen». Rapporten ble publisert i 2012, men datainnsamlingen ble foretatt i 2011.

6). Undersøkelsen samlet data om følgende aspekter; holdninger til innvandrere og «fremmede», holdninger til jøder generelt, holdninger til Holocaust, holdninger til Midtøsten-konflikten og holdninger til jøder i Norge. Bakgrunnen var å forstå sammenhengen mellom antijødiske holdninger og andre variabler – fordi holdninger til jøder ikke eksisterer isolert, men er knyttet til bestemte kontekster (Moe, 2012, s. 19).

HL-senteret gjennomførte den andre holdningsundersøkelsen i perioden 2015 til 2017.³⁹ Den endelige rapporten ble publisert i desember 2017 og fikk navnet *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2017*.⁴⁰ Rapporten inneholder resultater fra to undersøkelser; en befolkningsundersøkelse og en minoritetsundersøkelse. Befolkningsundersøkelsen var en oppfølging av 2011-undersøkelsen, med formål om å kartlegge utviklingen av holdninger over tid. Undersøkelsen inneholdt imidlertid også en utvidet del om holdninger til muslimer, samt en egen undersøkelse blant jøder og muslimer. I tillegg til et befolkningsutvalg på 1575 respondenter, inkluderte holdningsundersøkelsen derfor også av et jødisk utvalg (162 respondenter) og et muslimsk utvalg (586 respondenter). Undersøkelsen blant jødene ble utført i samarbeid med trossamfunnene i Oslo og Trondheim, og det jødiske utvalget besto derfor kun av personer som var medlem av et av de to trossamfunnene (Hoffmann & Moe, 2017, s. 27-30). I forbindelse med minoritetsundersøkelsen ble det gjennomført tre gruppeintervjuer med jødiske deltakere og tre gruppeintervjuer med muslimske deltakere. Det ble også gjennomført samtaler med fire eksperter innenfor relevante fagfelt. Den kvalitative undersøkelsen skulle bidra til å gi dypere innsikt i holdningene som ble kartlagt i spørreundersøkelsen (Hoffmann & Moe, 2017, s. 31-32).

Den tredje holdningsundersøkelsen ble gjennomført av HL-senteret⁴¹ i perioden 2021-2022, og rapporten *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2022* ble publisert i november 2022.⁴² Forskningsprosjektet var igjen blitt utvidet, og rapporten inneholder resultatene fra tre undersøkelser: en befolkningsundersøkelse, en minoritetsundersøkelse og en ungdomsundersøkelse (Moe, 2022, s. 3). De to første undersøkelsene var oppfølginger av 2011- og 2017-

³⁹ På oppdrag fra Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet, og finansiert av ytterligere fire andre departementer: Justis- og beredskapsdepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Utenriksdepartementet (Hoffmann & Moe, 2017, s. 3).

⁴⁰ Heretter kalt «2017-undersøkelsen».

⁴¹ På oppdrag fra Kultur- og likestillingsdepartementet og finansiert av ytterligere fire andre departementer: Barne- og familiedepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, Kommunal- og distriktsdepartementet og Kunnskapsdepartementet (Moe, 2022, s. 3).

⁴² Heretter kalt «2022-undersøkelsen».

undersøkelsene, mens ungdomsundersøkelsen ble utført for første gang. Analysene i rapporten viser dermed utviklingen i befolkningens holdninger over en periode på fem og 10 år. 2022-undersøkelsene inkluderer imidlertid et par nye sett av spørsmål, og for første gang en kartlegging av holdninger blant ungdommer. De kvantitative undersøkelsene har i likhet med 2017-undersøkelsen et befolkningsutvalg, et jødisk utvalg⁴³ og et muslimsk utvalg, men blitt utvidet til å også inkludere et utvalg på ungdom mellom 15 og 20 år (Moe, 2022, s. 28). Ungdomsundersøkelsen besto av en kvantitativ del, i form av en spørreundersøkelse, og en kvalitativ del, i form av syv gruppeintervjuer med 30 ungdommer⁴⁴ (Moe, 2022, s. 129). I tillegg til å dekke de samme temaene som i befolkningsundersøkelsen, tok ungdomsundersøkelsen for seg ungdommenes syn på grenser for akseptable holdninger og ytringer, både gjennom spørreskjema og i gruppediskusjoner (Moe, 2022, s. 3).

3.7.1 Resultater og utviklingen i holdninger

Med utgangspunkt i rapporten fra 2022 vil jeg her presentere noen av funnene som viser utviklingen i befolkningens holdninger til jøder over en tiårs-periode. De tre befolkningsundersøkelsene inkluderte flere av de samme spørsmålene, som typisk besto av en påstand og en svaralternativ-skala. Resultatene vitner om en nedgang i negative holdninger til jøder i løpet av de siste 10 årene. Utbredelsen av sosial avstand og motvilje mot jøder har gått ned i løpet av de siste fem årene. Utbredelsen av fordommer har på sin side holdt seg stabil siden 2017 (Moe, 2022, s. 7). På spørsmålet «jeg føler en viss motvilje mot jøder» svarte 11 prosent av respondentene i 2011 at det stemte «nokså godt» eller «helt». I 2022 hadde prosentandelen gått ned til 6 prosent (Moe, 2022, s. 40). Sosial avstand til jøder ble målt ved spørsmål om hva respondentene ville syntes om å få en jøde som nabo eller inn i vennekretsen. På begge disse spørsmålene var det en nedgang i andelen som ikke ønsket sosial kontakt med jøder. 6 prosent av respondentene svarte at de ville mislike «litt» eller «sterkt» å få en jøde som nabo i 2022, hvilket er en nedgang på 5 prosentpoeng fra 2011 (Moe, 2022, s. 41-42).

For å kartlegge utbredelsen av stereotypiske forestillinger og fordommer mot jøder ble respondentene bedt om å ta stilling til en rekke påstander. Alle påstandene var uttrykk for generaliserende forestillinger, slik som eksempelvis «Verdens jøder arbeider i det skjulte for å fremme egne interesser» og «Jøder har alltid skapt problemer i landet der de bor» (Moe, 2022,

⁴³ Det jødiske utvalget besto denne gangen kun av medlemmer av DMT i Oslo (Moe, 2022, s. 29).

⁴⁴ Alle ungdommene var elever på videregående skole. De ble ikke bedt om å oppgi religiøs tilhørighet eller etnisitet (Moe, 2022, s. 129).

s. 42-44). I rapporten kommer det frem at fordommer mot jøder er mer utbredt enn sosial avstand og motvilje mot jøder. Det har siden 2011 vært en nedgang i utbredelsen av fordommer, men det er kartlagt en svak økning fra 2017 til 2022. En sammenligning av svarene fra befolkningsutvalget viser at det samlet sett er 9 prosent som har det som betegnes som «utpregende fordommer» mot jøder. Prosentandelen var 12 i 2011, og 8 i 2017. Den svake økningen de siste fem årene er imidlertid ikke signifikant, hvilket vil si at den kan skyldes tilfeldige forskjeller mellom befolkningsutvalgene. Det fastlås dermed at resultatene viser en stor grad av stabilitet mellom 2017 og 2022 (Moe, 2022, s. 49).

Holdningsundersøkelsene kartla også respondentenes syn på utbredelsen av negative holdninger og oppfatning om behovet for å gjøre noe med disse holdningene (Moe, 2022, s. 61).⁴⁵ Flertallet av respondentene i befolkningsutvalget, 60 prosent i 2011 og 52 prosent i 2022, mente at negative holdninger til jøder var «lite utbredt». Det har imidlertid vært en økning i andelen som mener at negative holdninger til jøder er utbredt, fra 20 prosent i 2011 til 24 prosent i 2022. Utviklingen er enda tydeligere blant det jødiske minoritetsutvalget: fra 2017 til 2022 hadde andelen som mente at negative holdninger til jøder var «veldig» eller «ganske» utbredt, steget fra 59 til 81 prosent (Moe, 2022, s. 62). Andelen som mente at «det er nødvendig å gjøre noe for å bekjempe jødehets» økte fra 38 prosent i befolkningsutvalget i 2011 til 50 prosent i 2022. Det var langt flere i det jødiske utvalget som mente det var nødvendig å gjøre noe for å bekjempe jødehets: 85 prosent i 2017⁴⁶ og 96 prosent i 2022 (Moe, 2022, s. 64).

I 2022-undersøkelsen ble respondentene i alle utvalgene spurt om hva de mente var årsaken til negative holdninger mot jøder og muslimer.⁴⁷ Den mest utbredte forklaringen på negative holdninger til jøder var i både 2011, 2017 og 2022 jødernes relasjon til Israel og Israel/Palestina-konflikten. Forklaringen var utbredt blant både befolkningsutvalget, det jødiske utvalget og det muslimske utvalget, men i aller høyeste grad blant de jødiske respondentene. 78 av 110 svar fra det jødiske utvalget nevnte konflikten/Israel som forklaring (Moe, 2022, s. 96). De to minoritetsutvalgene fikk i 2017 og 2022 også spørsmål om erfaringer med negative holdninger og diskriminering. På spørsmål om respondentene i løpet av de siste 12 månedene hadde

⁴⁵ I 2017- og 2022-undersøkelsene var også to minoritetsutvalg inkludert, så her ble også disse utvalgenes oppfatning av negative holdninger og behov for tiltak kartlagt. I 2011-undersøkelsen hentet kun data på befolkningsutvalgets oppfatninger.

⁴⁶ Spørsmålet ble ved en feil kun stilt til 20 personer i det jødiske utvalget i 2017 (Moe, 2022, s. 64).

⁴⁷ Spørsmålet ble også stilt i de to tidligere undersøkelsene, men da kun til respondenter som hadde svart at negative holdninger var utbredt. 2022-undersøkelsen har derfor et større datagrunnlag (Moe, 2022, s. 95).

opplevd «at personer gir deg følelsen av å ikke høre til i det norske samfunnet» svarte 28 prosent av jødene i 2017 at de «ofte» eller «noen ganger» følte det slik. Andelen var 31 prosent i 2022. Andelen som «ofte» eller «noen ganger» hadde opplevd «at personer oppfører seg avvisende mot deg når de får vite at du er jøde», var 19 prosent i 2017 og 25 prosent i 2022. Flertallet svarte altså at de «sjeldent» eller «aldri» opplevde de beskrevne situasjonene, men utviklingen fra 2017 viser en økning i de negative erfaringene (Moe, 2022, s. 110). Respondentene ble også spurt: «hender det at du unngår å vise din religiøse tilhørighet fordi du er redd for negative holdninger?». 61 prosent av de jødiske respondentene svarte ja på dette spørsmålet i 2017. I 2022 hadde andelen økt til 71 prosent (Moe, 2022, s. 112).

3.7.2 Holdningsundersøkelsenes aktualitet

Oppsummert viser de tre holdningsundersøkelsene en nedgang i negative holdninger til jøder i løpet av de siste 10 årene. Utviklingen i løpet av de siste fem årene viser imidlertid kun en nedgang i holdningene som ble målt med utgangspunkt i den affektive dimensjonen og den sosiale dimensjonen. Mens graden av sosial avstand og motvilje til jøder har gått ned blant befolkningen, er altså fordommer mot jøder like utbredt i 2022 som i 2017 (Moe, 2022, s. 8).⁴⁸ I forbindelse med lanseringen av 2022-rapporten var Ervin Kohn, forstander i DMT og tidligere nestleder ved Antirasistisk Senter, invitert til et panel for å diskutere noen av funnene i rapporten.⁴⁹ Kohn trekker frem styrken ved å måle negative holdninger på bakgrunn av de tre dimensjonene, fordi det på denne måten blir lettere å «ta tak i, massere og angripe» problematikken (HL-senteret, 2022a, 1:41:11). Kohn mener også at det er lettere å gjøre noe med det kognitive⁵⁰, altså fordommene, og sier «det er bare å sette i gang noen seminarrekker, både hos de gamle og de unge, så får vi banka inn kunnskap som er mangelfull. Og det er altså ikke så vanskelig å gjøre noe med» (HL-senteret, 2022a, 1:41:43). Kohn belyser her betydningen av kunnskapsformidling for å bekjempe negative holdninger, et perspektiv som også noen av forskningsdeltakerne i min undersøkelse trakk frem.

Utviklingen fra 2011 til 2022 viser, på den ene siden, en nedgang i utbredelsen av negative holdninger blant den norske befolkningen. På den andre siden viser forskningen at jødene i Norge fremdeles opplever antisemittisme som et alvorlig og økende problem. Disse funnene

⁴⁸ Fordomsindeksen viser en økning på 1 prosent siden 2017, men denne økningen er som nevnt ikke signifikant (Moe, 2022, s. 49).

⁴⁹ Se «Lansering av ny holdningsundersøkelse»: <https://www.youtube.com/watch?v=qe7AicklJa4&t=450s>

⁵⁰ Sammenlignet med de to andre dimensjonene.

samsvarer med studier av antisemittiske holdninger i Europa generelt; Det er et stort gap mellom funnene fra befolkningsundersøkelser om holdninger til jøder og jødernes egne oppfatning av utredelsen og økningen av antisemittisme (Bergmann, 2020, s. 156). HL-senteret trekker frem at opplevelsen av antisemittisme blant annet kan knyttes til erfaringer med hverdagsdiskriminering eller antisemittisme på internett. Antisemittiske holdninger kan også knyttes til Israel/Palestina-konflikten, og opplevelsen kan derfor være forårsaket av Israel-relatert antisemittisme (HL-senteret, 2017b, s. 1-2). Som belyst i seksjon 3.7.1 var nettopp Israel/Palestina-konflikten nevnt som den mest utbredte forklaringen på negative holdninger til jøder. Ved å inkludere jødiske utvalg i de to nyeste undersøkelsene kommer flere perspektiver frem. Resultatene indikerer at den jødiske minoriteten i Norge i større grad enn for fem år siden opplever utenforskap og har et behov for å skjule sin religiøse identitet. Funnene fra holdningsundersøkelsene forteller oss at det behøves ytterligere forskning og tiltak for å bekjempe utbredelsen av antisemittisme og negative holdninger blant befolkningen i Norge.

3.8 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg presentert oppgavens teoretiske rammeverk. Jeg har gjort rede for Honneths anerkjennelsesteori og det mangfoldige begrepet «anerkjennelse». Begreper og perspektiver fra Honneths teori anvendes for å analysere og diskutere analyse materialet i kapittel 5 og 6. Teorien er relevant i diskusjonen av Det Jødiske Samfunn i Bergen sitt handlingsrom og hvordan anerkjennelse, og mangel på anerkjennelse, fra majoritetsbefolkning og andre aktører i samfunnet kan påvirke medlemmenes forutsetninger for å realisere gruppens felles mål. Honneths anerkjennelsesteori og redegjørelse for anerkjennelse og krenkelse i den rettslige sfære og den solidariske sfære er derfor relevant for min undersøkelse. Som bakteppe for analysen og diskusjonen kan det teoretiske perspektivet skape en større forståelse av jødernes organisering i Bergen, motivasjonene som lå til grunn for etableringen, samt ønskene og målsettingene medlemmene arbeider for å realisere. Anerkjennelsesteorien vil anvendes på gruppenivå for å diskutere den jødiske *gruppen* i Bergen sitt handlingsrom, og kunnskap om hypermangfold er derfor viktig. Empirien og litteraturen om jødisk liv i dagens Norge danner også et viktig grunnlag for å forstå det jødiske miljøet og organiseringen i Bergen. I lys av anerkjennelsesteorien er negative holdninger og fordommer former for krenkelser i den solidariske sfæren, og funnene fra undersøkelsene av befolkningens holdninger til jøder er derfor relevant for oppgavens analyse og diskusjon.

4. Metode og forskningsetiske refleksjoner

I dette kapitlet presenteres og diskuteres valg knyttet til metode i forskningsprosjektet. Jeg gjør rede for utvalg av forskningsdeltakere og gir et innblikk i intervjuprosessen. Deretter beskrives analyseprosessen, som innebærer både transkribering og koding av materialet fra intervjuene. Formålet med kapitlet er også å dele noen av tankene og refleksjonene jeg har gjort meg underveis i forskningsprosessen, både knyttet til forskerrollen og til forskningsetikken. Jeg har opplevd etiske refleksjoner og vurderinger som en stor og viktig del av prosjektet, og kapitlet er derfor viet til en diskusjon rundt forskningsetiske hensyn, tiltak og problemstillinger.

4.1 Kvalitativ metode

I dette masterprosjektet har jeg hatt som målsetting å tilegne meg kunnskap og forståelse omkring Det Jødiske Samfunn i Bergen (DJSB) og medlemmenes motivasjon for medlemskap, samt deres ønsker og mål for gruppen. Jeg har valgt kvalitativ metode og semi-strukturert intervju som metode fordi denne metoden er godt egnet i forskningsprosjekter der man ønsker å få innsyn i menneskers perspektivet og opplevelser. Kvalitativ metode er spesielt anvendelig i undersøkelser av temaer eller fenomener det er forsket lite på fra før, og jeg vurderte derfor at denne metoden ville være best egnet for min undersøkelse (Thagaard, 2018, s. 11-12). Innenfor kvalitativ forskning finnes ulike tilnærminger, der den mest utbredte metoden er intervju (Tanggaard & Brinkmann, 2012, s. 17; Thagaard, 2018, s. 89.). I en intervjustudie vil man få anledning til å møte, snakke med og stille spørsmål til de som deltar, og gjennom intervjuer kan man få en verdifull innsikt i deltakernes erfaringer, tanker og følelser (Thagaard, 2018, s. 89). Jeg vurderte derfor at det var hensiktsmessig å velge kvalitativt intervju som empirisk metode i mitt prosjekt. Diskusjonen i dette kapitlet omhandler metodiske og etiske refleksjoner knyttet til forskningsdeltakere som kilder og intervjuer som analysemateriale. En mindre del av analysematerialet består av dokumenter fra DJSBs søknadsprosess om driftstilskudd fra Kulturrådet, og innsamlingen av dette materialet presenteres i seksjon 4.3.1.

I intervjuer produseres kunnskap og empiri sosialt i samspillet mellom forskeren og forskningsdeltakere (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 83). Empiri er imidlertid ikke et automatisk resultat av et intervju. Et «vellykket» intervju avhenger av flere faktorer, som eksempelvis forskerens erfaring, kompetanse og kunnskap. Fordi kunnskapen produseres *sosialt* i et kvalitativt intervju, er også samspillet mellom forskeren og forskningsdeltakeren en betydelig

faktor (Tanggaard & Brinkmann, 2012, s. 22). Forskerens kommunikative ferdigheter spiller en stor rolle i dette samspillet. Gode kommunikative ferdigheter innebærer blant annet evnen til å skape en respektfull og tillitsfull atmosfære, å være en aktiv lytter, og å kunne stille gode oppfølgingsspørsmål (Nilssen, 2012, s. 30). Refleksjoner rundt hva målet med intervjuet er, og hvordan man skal nå dette målet, har derfor vært viktig for meg. Forarbeid før en intervjustudie innebærer blant annet valg knyttet til intervjuets form og struktur, samt utforming av intervjuguide med gjennomtenkte spørsmål. For meg, en masterstudent uten tidligere intervjuerfaring, var også lesning av metodelitteratur for å lære meg «forskningsintervjuets håndverk» en del av forarbeidet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 87).

Med hensyn til konfidensialitet bestemte jeg meg tidlig for at jeg ville gjennomføre individuelle intervju. I tillegg ønsket jeg å få frem deltakernes ulike perspektiver og meninger, og da er individuelle intervjuer godt egnet. Som nevnt finnes det en utbredt forestilling om at jøder utgjør én homogen gruppe (Døving, 2022, s. 9), og det har derfor vært viktig for meg å utforske og belyse individuelle perspektiver. Med utgangspunkt i forskningen som ble presentert i seksjon 3.4 er det nærliggende å anta at det innenfor DJSB vil finnes mange ulike meninger og perspektiver. På bakgrunn av dette vurderte jeg at individuelle intervju ville være best egnet til å utforske dette mangfoldet. Det individuelle intervjuet kommer i forskjellige formater med ulik grad av struktur. Noen forskere foretrekker strukturerte intervjuer med planlagte, fastsatte spørsmål, mens andre får større utbytte av det ustrukturerte intervjuet, som har en mer åpen form. En tredje tilnærming er semi-strukturert intervju, som er det formatet jeg har valgt i min undersøkelse (Tanggaard & Brinkmann, 2012, s. 24-26).

Rammen for samtalen i semi-strukturerte intervjuer er gjerne en delvis strukturert intervjuguide som utarbeides på forhånd (Fonneland, 2006, s. 226; Thagaard, 2018, s. 91). Intervjuguiden kan inneholde temaer for samtalen og planlagte spørsmål. En styrke ved semi-strukturerte intervju var at det åpnet opp for at jeg både kunne stille planlagte spørsmål og at forskningsdeltakerne kunne fortelle og prate fritt rundt temaene vi snakket om. Slik kunne jeg gi rom for at forskningsdeltakernes innspill og beretninger kunne føre samtalen i forskjellige retninger. I min intervjuguide⁵¹ formulerte jeg 10 spørsmål, hvorav de første spørsmålene var introduksjonsspørsmål med tilhørende oppfølgingsspørsmål (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 166). På grunn av intervjuets form var spørsmålene imidlertid i liten grad styrende for samtalen,

⁵¹ Se vedlegg 1.

og jeg opplevde at de i hovedsak fungerte som en trygghet for meg selv. Underveis i intervjuprosessen oppdaget jeg raskt hvilke spørsmål som fungerte og førte til gode samtaler, og hvilke spørsmål som var mindre relevante.

4.1.1 Ekspert- og pilotintervju

Tidlig i prosessen med masterprosjektet tok jeg kontakt med DJSB ved å sende en e-post til organisasjonen. Formålet var å finne ut om noen av medlemmene ville være interessert i å stille i et intervju i fremtiden, så jeg introduserte meg selv og det foreløpige prosjektet. Et av medlemmene tilbydde seg å snakke med meg og vi møttes for en samtale i mars 2022. Det resulterte i et hyggelig møte og et uformelt intervju, og samtidig et viktig utgangspunkt for de fremtidige intervjuene. Det finnes lite informasjon om DJSB på internett, så dette møtet førte til ny kunnskap og et langt bedre innsyn i gruppen. Jeg fikk også mulighet til å både teste og forbedre intervjuguiden jeg hadde utformet i forkant. Dette første møtet med et av gruppens medlemmer kan betraktes som et ekspertintervju. Ekspertintervjuer kan være spesielt verdifulle når man undersøker noe man har lite kunnskap om (Luhmann, 2022, s. 348). På grunn av sin jødiske identitet og medlemskap og rolle i DJSB anser jeg personen som «ekspert» i denne situasjonen. Samtalen med dette medlemmet ble på sin side også et pilotintervju, og personen er derfor ikke en av forskningsdeltakerne i prosjektet. Et pilotintervju kan betraktes som «testfasen» av et prosjekt, der man blant annet får mulighet til å utprøve en foreløpig intervjuguide (Luhmann, 2022, s. 350). I forkant av prosjektets intervjuprosess ønsket jeg også å teste bruken av diktafon, og valgte derfor å gjennomføre et pilotintervju med en medstudent. Pilotintervjuet var en verdifull forberedelse til intervjuprosessen fordi jeg fikk testet meg selv som intervjuer og erfart hvordan det var å bruke diktafon, samt mulighet til å høre gjennom lydopptaket i etterkant (Thagaard, 2018, s. 94; Dalen, 2011, s. 30).

4.2 Forskningsetikk og etiske vurderinger

Valget av kvalitativt intervju som metode i masterprosjektet fordret at jeg gjorde meg godt kjent med forskningsetikk i forkant av prosjektet. Videre innebar valget av DJSB som tema, og medlemmer av denne gruppen som forskningsdeltakere, at jeg måtte ta noen spesielle forskningsetiske vurderinger og hensyn. For å tilegne meg kunnskap og bevissthet rundt forskningsetikk valgte jeg å ta utgangspunkt i NESH⁵² (2021) sine nasjonale forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora. Forskningsetikken har som formål å sikre

⁵² Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora.

forskningens integritet og god vitenskapelig praksis, samt å fremme «fri, god og forsvarlig forskning» (NESH, 2021, s. 5). Alle forskere har et ansvar for å ivareta forskningsetikken, og må i tråd med forskningsetikkloven (2017, § 4) sørge for at forskningen skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer (NESH, 2021, s. 5).⁵³ I tilfeller der forskningsdeltakerne tilhører en «sårbar gruppe» har forskeren et spesielt ansvar for å unngå risiko for skade. En sårbar gruppe kan for eksempel være etniske eller religiøse minoriteter, og medlemmer av DJSB er dermed en del av denne kategorien (Haugen & Skilbrei, 2021, s. 31).

Forskningsetikken består av både formelle rammeverk og skjønsmessige vurderinger, og disse er en viktig del av hele forskningsprosessen (Anker, 2020, s. 104). Et viktig, formelt tiltak for å sikre forsvarlig forskning er å melde inn prosjekter der man skal behandle personopplysninger til NSD.⁵⁴ Alle forskningsdeltakere i mitt prosjekt anonymiseres i publikasjonen, men fordi jeg skal behandle personopplysninger er prosjektet meldepliktig. Jeg sendte inn et meldeskjema til NSD i midten av august 2022 og det ble godkjent i slutten av måneden. For å sende inn meldeskjemaet måtte jeg blant annet utforme en intervjuguide og et informasjonsskriv til forskningsdeltakerne. Skrivet skulle blant annet beskrive forskningens formål og gi deltakerne informasjon om datainnsamlingen og databehandlingen (Haugen & Skilbrei, 2021, s. 59). Informasjonsskrivet skulle også benyttes for å innhente samtykke fra deltakerne.⁵⁵ Å innhente informert samtykke fra alle forskningsdeltakere er et forskningsetisk hovedprinsipp (NESH, 2021, s. 8). Et *informert* samtykke innebærer blant annet at informasjonen som gis er tilstrekkelig og tydelig, slik at forskningsdeltakerne vet hvilke opplysninger som samles inn, samt hvordan og hvorfor opplysningene skal brukes (NESH, 2021, s. 19).

Et viktig prinsipp er å ivareta deltakernes frihet og rettigheter, og derfor er det også viktig å informere om at deltakerne når som helst kan trekke sitt samtykke, og at alle opplysninger om dem da vil slettes (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 104). I tråd med forskningsetikken skal man heller ikke oppbevare personopplysninger lenger enn nødvendig, så jeg informerte deltakerne om at alle personopplysninger slettes etter endt prosjektperiode (Thagaard, 2018, s. 26). Deltakerne ble både tilsendt informasjonsskrivet på e-post i forkant av intervju og tildelt skrivet

⁵³ Normene inkluderer blant annet *sannhetsnormen*, overordnede *metodologiske normer* og *institusjonelle normer*, men også noen «alminnelige normer» som blant annet handler om respekt for selvbestemmelse og beskyttelse mot risiko for skade og urimelig belastning (NESH, 2021, s. 5).

⁵⁴ Norsk senter for forskningsdata. NSD har i løpet av arbeidet med dette masterprosjektet blitt en del av Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør, <https://sikt.no/tjenester/personverntjenester-forskning>

⁵⁵ Se vedlegg 2 for informasjonsskriv/samtykkeskjema.

i fysisk format da vi møttes. Det var viktig for meg at deltakerne forsto hva deres deltakelse innebar, og at de fikk muligheten til å stille meg spørsmål dersom noe var uklart. Dette var et tiltak jeg gjorde for å sikre at deltakernes samtykke var frivillig, informert og utvetydig (Jacobsen, 2022, s. 54-56).

Etter prosjektet var godkjent av NSD ble det registrert i RETTE,⁵⁶ som er Universitetet i Bergen sitt system for oversikt og kontroll i behandling av personopplysninger i forskningsprosjekter. Masterprosjektet var dermed registrert og godkjent av både NSD og UiB, og neste steg var å opprette et skrivebord i SAFE,⁵⁷ som er UiBs løsning for sikker behandling av sensitive personopplysninger. SAFE skal sikre at informasjonssikkerheten med hensyn til konfidensialitet, integritet og tilgjengelighet ivaretas, ved at man får tilgang på et «sikkert skrivebord» (Universitetet i Bergen, 2022). Ved å opprette et sikkert skrivebord gjennom SAFE kunne jeg trygt og forsvarlig oppbevare transkripsjoner fra intervjuene jeg gjennomførte. Dette er et tiltak for å beskytte forskningsdeltakernes identitet og personvern, hvilket deltakerne ble informert om i informasjonsskrivet. Et ytterligere tiltak for å sikre deltakernes personvern var å oppbevare transkripsjonene og deltakernes navn separat. Deltakernes navn ble dermed aldri inkludert i transkripsjonene, og informasjonsskrivet med samtykkeerklæringen, som er det eneste dokumentet som inneholder deres navn, ble oppbevart innelåst i min egen leilighet.

4.2.1 Konfidensialitet og anonymisering

Å delta i forskning kan ha uheldige og negative konsekvenser, og det er viktig å reflektere rundt risikoen man utsetter forskningsdeltakere sine for (Nilssen, 2012, s. 148; Dalen, 2011, s. 19). Som nevnt innebar valg av tema og forskningsdeltakere i dette prosjektet at jeg måtte ta noen spesielle forskningsetiske hensyn. Forskningsdeltakerne er på grunn av sin jødiske bakgrunn og status som minoritet i Norge en del av en «sårbar gruppe», og i følge NESH kan medlemmer av sårbare og kulturelle grupper ikke ønske å bli forsket på. Dette kan handle om frykt for stigmatisering eller andre negative konsekvenser. Det betyr imidlertid ikke at man aldri kan eller bør inkludere forskningsdeltakere fra sårbare grupper i forskning. Forskning på eller med sårbare grupper kan sikre at deres perspektiver og relevant kunnskap blir en del av forskningen (NESH, 2021, s. 29). Ved å intervju forskningsdeltakere fra en sårbar gruppe har jeg også behandlet personopplysninger som kategoriseres som «særlige kategorier av

⁵⁶ System for Risiko og ETTERlevelse.

⁵⁷ Sikker Adgang til Forskningsdata og E-infrastruktur.

personopplysninger», tidligere omtalt som «sensitive opplysninger». Dette er blant annet opplysninger om etnisk opprinnelse og religiøs oppfatning (Haugen & Skilbrei, 2021, s. 93). På grunn av dette er tiltak som NSD og SAFE nødvendig i planleggingsfasen av forskningen. Vurderinger og hensyn i henhold til forskningsetiske retningslinjer er imidlertid viktig underveis i hele prosjektet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 97). Dette innebærer blant annet vurderinger knyttet til konfidensialitet og anonymisering. Konfidensialitet handler om å beskytte forskningsdeltakernes identitet og de personopplysningene som samles inn (Thagaard, 2018, s. 24). I mitt tilfelle har forskningsdeltakerne samtykket til at deres opplysninger behandles frem til prosjektets slutt, og de ble informert om at det kun er min veileder og meg som har tilgang til opplysningene. Det er dermed inngått en avtale om at opplysningene skal behandles konfidensielt, og det er mitt ansvar å sikre at ingen andre får tilgang til informasjonen som samles inn (Jacobsen, 2022, s. 51).

Et tiltak for å sikre konfidensialitet er å anonymisere opplysningene etter innsamling. Jeg har brukt anonymisering som strategi for å beskytte deltakernes identitet – altså har jeg fjernet forbindelsen mellom forskningsdeltakere og opplysninger, med hensikt om å hindre at spesifikke opplysninger kan spores tilbake til en bestemt deltaker (NESH, 2021, s. 23). Et velkjent tiltak for å beskytte forskningsdeltakernes identitet er å gi dem fiktive navn. Andre tiltak er å innføre «støy» i dataene som presenteres (Jacobsen, 2022, s. 51). Å innføre støy vil si å gjøre informasjonen om deltakerne mindre nøyaktig. Det har i dette prosjektet vært viktig for meg å i størst mulig grad beskytte forskningsdeltakernes identitet, hvilket betyr at presentasjonen av forskningsdeltakerne er veldig lite detaljert. I vurderingen av hva som bør inkluderes av informasjon om deltakerne har jeg ikke kun basert meg på litteratur om forskningsetikk, men også på tidligere forskning om jødisk identitet. Et viktig utgangspunkt har vært forskningen og boken som var tema i seksjon 3.4. Dette forskningsprosjektet var langt mer omfattende enn mitt masterprosjekt, men med utgangspunkt i noen likheter knyttet til temaer og forskningsdeltakere har jeg blant annet tatt inspirasjon fra hvordan «informantprofilene» presenteres i bokens kapittel om jøder i Trondheim (Høeg, 2022, s. 204).

En annen viktig vurdering blir belyst av Kvale og Brinkmann når de stiller spørsmålet: «hvilken informasjon bør være tilgjengelig for hvem?» (2015, s. 106). I henhold til forskningsetikk var det åpenbart at forskningsdeltakerne i mitt prosjekt skulle holdes anonyme i selve oppgaven, men jeg måtte også vurdere om deres identitet skulle holdes skjult overfor hverandre. Denne vurderingen knyttet blant annet til konsekvensene av å delta i forskningsprosjektet (Kvale &

Brinkmann, 2015, s. 107). Jeg kom frem til at deres deltakelse i seg selv ikke ville ha negative konsekvenser innad i gruppen, blant annet fordi jeg fikk en positiv respons til prosjektet av styremedlemmer i den første e-posten jeg sendte til organisasjonen. Det finnes derimot en risiko for at deltakernes beretninger i intervjuene kan bli tolket negativt, eller feil, av andre medlemmer. Jeg ønsket også å skape trygge intervjusituasjoner der deltakerne opplevde at de kunne snakke fritt. Etter å ha reflektert rundt dette kom jeg derfor frem til at jeg så langt det lar seg gjøre ønsket å holde deltakerne anonyme overfor hverandre. I hovedsak handlet dette om anonymisering i publikasjonen og at utdrag fra intervju ikke ville kunne knyttes til den enkelte deltaker. Det handlet også om at deltakerne kunne delta anonymt i selve prosjektet om de ønsket. I tråd med forskningsetikken er det samtidig viktig å respektere deltakerens frihet og medbestemmelse (Nilssen, 2012, s. 145). På bakgrunn av dette instruerte jeg derfor ikke deltakerne om å holde sin deltakelse skjult for hverandre. De som ønsket å dele sine erfaringer med hverandre skulle selvsagt få lov til det, men de skulle også være trygge på at deres deltakelse ville være anonym dersom de ønsket det.

Jeg erfarte at mange var åpne om sin deltakelse og at de snakket om mitt prosjekt sammen i gruppen. Jeg visste imidlertid ikke om alle deltakerne var åpne om deltakelsen, så jeg holdt derfor fast i min avgjørelse om å sikre anonym deltakelse for de som ønsket det. Denne avgjørelsen førte til at jeg gikk glipp av noen potensielt lærerike og verdifulle opplevelser. Jeg ble eksempelvis invitert til å være med på Hanukka-feiring i desember og på et møte og en samling i februar. Jeg skulle gjerne takket ja til disse invitasjonene, både for min og prosjektets del. Med forskningsetikken i bakhodet bestemte jeg meg derimot for at min tilstedeværelse kunne være problematisk ettersom det kunne bli vanskelig å holde noens deltakelse skjult dersom vi alle var samlet. Jeg forklarte mitt ståsted og takket høflig nei til invitasjonene. Jeg vet fremdeles ikke om dette var den rette avgjørelsen, og i etterkant har jeg tenkt at jeg sannsynligvis overproblematiserte situasjonen. I et annet tilfelle ble jeg invitert av en av medlemmene til å delta på en «trosvandring» i regi av Kirkelig Dialogsenter Bergen (KDB) og Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn Bergen (STL Bergen). KDB og STL Bergen organiserer jevnlig besøk til ulike tros- og livssynsamfunn i Bergen, og denne gangen skulle tre medlemmer av DJSB stille opp for å snakke om jødedom og den nylig etablerte organisasjonen.⁵⁸ I dette tilfellet vurderte jeg situasjonen annerledes og takket ja til invitasjonen.

⁵⁸ Trosvandringene foregår vanligvis i de forskjellige tros- og livssynssamfunnenes egne lokaler, men siden DJSB ikke disponerer et lokale ble det arrangert i lokalene til Kirkelig Dialogsenter. Trosvandringene er arrangementer som er åpne for alle, der man både kan stille spørsmål og delta i dialogen, eller bare lytte og lære.

I motsetning til i de andre arrangementene ville det her være både medlemmer og ikke-medlemmer av DJSB som deltok, og jeg kunne lettere være en «anonym» tilskuer. Det var interessant og lærerikt å være med på trosvandringen og jeg opplevde min tilstedeværelse som uproblematisk. Jeg velger å dele disse erfaringene her fordi eksemplene illustrerer noen av de etiske vurderingene som har preget dette prosjektet. De illustrerer også utfordringer knyttet til anonym deltakelse i forskningsprosjekter – og at det i mange situasjoner ikke finnes et fasitsvar.

Min målsetting om å sikre deltakernes anonymitet både offentlig og internt er årsaken til en lite detaljert beskrivelse av deltakerne i denne oppgaven. En utenforstående leser vil ikke kunne identifisere en deltaker på bakgrunn av en beskrivelse som «Kvinne i 40-årene med bakgrunn fra Israel». Det er vanskeligere å holde informasjon konfidensiell når forskningsdeltakerne alle kjenner hverandre, og beskrivelsen ovenfor ville ikke sikret deltakerens anonymitet overfor andre medlemmer av DJSB (Haugen & Skilbrei, 2021, s. 36) Av den grunn inneholder seksjon 4.3.3 derfor ikke beskrivelser av deltakerne enkeltvis, men av forskningsdeltakerne som en gruppe. Presentasjonen av deltakergruppen er også svært generell og inkluderer eksempelvis ingen informasjon om hvor deltakerne er født eller tidligere har bodd. Dette mener jeg er en viktig, og riktig, beslutning for å sikre konfidensialitet. Anonymiseringen av forskningsdeltakerne kan imidlertid ha en negativ virkning på lesernes forståelse (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 300). Når man anonymiserer data for at deltakerne ikke skal kjennes igjen av hverandre må man ekskludere identifiserbare detaljer som alder og nasjonalitet. Deltakernes bakgrunn, som hvor de kommer fra, hvor gamle de er, og deres tidligere erfaringer, utgjør en verdifull kontekst for det som kommer frem i intervjuene. En konsekvens av anonymisering er at konteksten forsvinner, hvilket kan gjøre analysen grunnere (Haugen & Skilbrei, 2021, s. 39). Med hensyn til tema for undersøkelsen, samt forskningsetikken og mitt ansvar overfor forskningsdeltakerne, anser jeg anonymiseringen som et nødvendig tiltak til tross for en potensiell negativ innvirkning på diskusjonen i denne oppgaven.

4.3 Datainnsamling

De neste seksjonene handler om oppgavens analysemateriale. Den første seksjonen omhandler dokumentene fra DJSBs søknadsprosess om driftstilskudd, mens de resterende seksjonene er viet til materialet fra de semi-strukturerte intervjuene. I seksjon 4.3.2 beskriver jeg utvalget og rekrutteringen av forskningsdeltakere, og seksjon 4.3.3 inneholder en kort presentasjon av de seks deltakerne. I seksjon 4.3.4 gjør jeg rede for gjennomføringen av intervjuene.

4.3.1 Materialet

Det er i hovedsak intervjumaterialet fra semi-strukturerte intervjuer med seks medlemmer av DJSB som er analysemateriale i denne oppgaven. I kapittel 6 er også dokumenter fra DJSBs søknadsprosess om driftstilskudd til organisasjoner for nasjonale minoriteter en del av analysematerialet. Jeg fulgte søknadsprosessen og e-post-utvekslinger mellom DJSB og Kulturdirektoratet fra januar til mai 2023. Dokumentene ble innhentet gjennom portalen einnsyn.no.⁵⁹ Materialet fra søknadsprosessen er, sammenlignet med intervjumaterialet, lite omfattende og består kun av et lite antall dokumenter. Jeg vurderte derfor at nærlesing, altså å lese teksten grundig, ville være en anvendelig analysestrategi (Asdal & Reinertsen, 2020, s. 98-99). Sammen med nærlesning brukte jeg Axel Honneths anerkjennelsesteori i analysen av dette materialet. Dokumentene fra søknadsprosessen er inkludert som analysemateriale fordi de gir et innblikk i DJSBs arbeid med å etablere seg som en ramme for jødisk liv i Bergen. Materialet er en del av diskusjonen om DJSBs handlingsrom, og analysen kan skape en større forståelse av noen av mulighetene og utfordringene gruppen står overfor som en organisasjon for en minoritetsbefolkning i Bergen. Analysen av dette materialet utgjør imidlertid en mindre del av diskusjonen i denne oppgaven, og resten av kapittelet er dedisert til metodiske og etiske refleksjoner knyttet til kvalitative intervjuer som metode og analysemateriale.

4.3.2 Utvalg og rekrutteringsprosess

I starten av prosjektet tok jeg flere valg knyttet til utvalg av deltakere. Størrelsen på utvalget ble bestemt med hensyn til prosjektets formål, rammer, varighet og ressurser (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 148; Tanggaard & Brinkmann, 2012, s. 20). Intervjuprosesser kan være omfattende og tidskrevende. Jeg skulle intervjuer, transkribere og analysere på egenhånd, og dette arbeidet er bare én del av masterprosjektet. Jeg bestemte meg for et utvalg på rundt fem til syv deltakere, og at det med hensyn til begrenset tid ville være hensiktsmessig å gjennomføre alle intervjuer innen nyttår. Deltakerne skulle være medlemmer av DJSB med jødisk bakgrunn, men jeg hadde også ytterligere utvalgskriterier. For å få innsyn i ulike perspektiver ønsket jeg variasjon med hensyn til alder, kjønn og nasjonalitet. For å sikre bredde i utvalget ville jeg også inkludere både styremedlemmer og ordinære medlemmer av gruppen.

⁵⁹ Dokumentene fra søknadsprosessen er altså tilgjengelig for allmenheten, men av hensyn til personvern er dokumentene fra DJSB ikke lagt ved som vedlegg i denne oppgaven. For enkelhetens skyld skriver jeg i kapittel 6 at «DJSB skriver» o.l., men to medlemmer av organisasjonen er avsender av e-postene og søknaden på vegne av organisasjonen.

Jeg opplevde at etiske refleksjoner var en del av rekrutteringsprosessen. Styremedlemmers navn var tilgjengelig på organisasjonens nettside, men ordinære medlemmer var ikke navngitt og jeg hadde derfor ingen informasjon om denne delen av gruppen. Religion kan være et sårbart tema og ikke alle jøder i Bergen er åpne om sitt jødiske opphav (Hammerstad, 2022).⁶⁰ Jeg reflekterte derfor rundt hvordan en henvendelse om å stille til intervju for å snakke om et mulig sårbart tema kunne oppleves, samt hvordan det ville oppleves å få en slik henvendelse helt uforberedt. Min veileders posisjon, som diskuteres i seksjon 4.5, muliggjorde kontakt med noen av gruppens medlemmer. Han henvende seg til noen av medlemmene, og etter han hadde spurt om de var komfortable med å bli invitert til intervju tok jeg kontakt. I andre tilfeller brukte jeg internett for å finne kontaktinformasjonen til potensielle deltakere.⁶¹ Jeg fikk aldri avslag på henvendelser om å delta i intervju, men jeg opplevde ved flere anledninger å ikke få svar. Det var også tilfeller der jeg først fikk positiv respons av potensielle deltakere, men at de deretter sluttet å svare på e-post. På grunn av den noe krevende rekrutteringsprosessen endte jeg opp med et utvalg som kan regnes som et tilgjengelighetsutvalg, i form av at utvalget består av de som var tilgjengelige for meg (Thagaard, 2018, s. 56). Det resulterte likevel i et variert utvalg av deltakere med hensyn til kriteriene jeg hadde satt.

4.3.3 Forskningsdeltakerne

Forskningsdeltakerne i denne undersøkelsen er seks medlemmer av DJSB, og intervjuene med disse deltakerne utgjør som nevnt hovedmaterialet i denne oppgaven. For å unngå at utsagn eller sitater kan knyttes til enkeltpersoner, vil jeg ikke gi beskrivelser av den enkelte deltaker, men heller presentere forskningsdeltakerne som en gruppe. Presentasjonen av deltakerne er derfor kort og lite detaljert. Utvalget består av tre kvinner og tre menn, hvorav noen er styremedlemmer og noen er ordinære medlemmer av DJSB. De vil i denne publikasjonen bli omtalt med de fiktive navnene Hannah, Marcus, Lea, Benjamin, Amanda og Victor. De har et aldersspenn fra midten av 20-årene til midten av 60-årene. Ingen av deltakerne er født i Norge, men alle er bosatt i Bergen nå. Deltakerne skiller seg fra hverandre i form av nasjonalitet og botid i Norge. De er alle jødiske, men har bakgrunn fra ulike retninger innenfor jødedommen.⁶² Deltakergruppen er også heterogen med tanke på religiøsitet; noen beskriver seg som religiøse

⁶⁰ Det viser en anonym undersøkelse blant det jødiske miljøet i Bergen utført i mars 2022. Se avisartikkel om undersøkelsen: <https://www.dagen.no/nyheter/undersokelse-i-bergen-en-av-fem-skjuler-sitt-jodiske-opphav/>

⁶¹ Dette var i tilfeller der personens medlemskap i DJSB var offentlig i form av at deres navn sto på organisasjonens nettside.

⁶² Eksempler på retninger innenfor jødedommen er blant annet ortodoks, konservativ og reformjødedom. Innenfor retningene har de blant annet ulike syn på hvem som regnes som jødisk, og på hvilke levereregler som bør følges.

og andre beskriver seg som sekulære. Noen overholder sabbat og kosher, mens andre deltar i jødiske feiringer og ritualer uten referanse til det religiøse.

4.3.4 Gjennomføring av intervjuer

De fem første forskningsintervjuene ble gjennomført i perioden september til november 2022, mens det sjette intervjuet ble gjennomført i januar 2023. Et av intervjuene ble gjennomført i to omganger og det andre møtet var i mars 2023. Jeg erfarte at administrering av intervjuer – e-post-utvekslingen med deltakere fra de sa ja til å delta og frem til møtested og møtetid var avtalt – tok lang tid (Jacobsen, 2022, s. 162). I flere tilfeller gikk det flere uker mellom kontakt med en deltaker og gjennomføring av intervju. En av de administrative vurderingene gikk ut på valg av møtested. Det skilles mellom «naturlig» og «kunstig» kontekst, der en naturlig kontekst eller møtested er der forskningsdeltakeren «føler seg hjemme» (Jacobsen, 2022, s. 168). Hvor en deltaker føler seg hjemme vil avhenge av innholdet i intervjuet. Et naturlig sted kunne vært et lokale DJSB disponerer, men gruppen har ikke et eget lokale. Jeg ville ikke invitere meg selv hjem til deltakerne, og jeg tenkte at det ikke ville egnet seg å invitere deltakerne hjem til meg. Jeg vurderte derfor at det mest aktuelle var å benytte grupperom på universitetet. Jeg ønsket samtidig å gi deltakerne mulighet til å selv velge møtested, så jeg foreslo å enten være på universitetet eller på et sted de foretrakk. Dette resulterte i at tre av intervjuene ble gjennomført på universitetet, mens de resterende tre ble holdt på steder som deltakerne selv foreslo. Det er viktig å reflektere rundt hvordan konteksten for intervjuet påvirker innholdet i intervjuet. En forskningsdeltaker vil eksempelvis opptre forskjellig i en kunstig og i en naturlig kontekst, og det finnes ingen nøytral kontekst (Jacobsen, 2022, s. 169). I stedet for å søke etter en mest mulig nøytral kontekst ble det derfor viktigst for meg å finne et sted både deltakeren og jeg var komfortable med, der vi kunne snakke uforstyrret og privat.

I intervjuene hadde jeg med en utskrift av informasjonsskrivet, som også inneholdt samtykkeerklæringen, som deltakerne leste gjennom og skrev under på før vi begynte. Deltakerne hadde fått tilsendt skrivet i forkant av intervjuet, og majoriteten av dem hadde gjort seg kjent med innholdet før vi møttes og hadde ingen spørsmål før de signerte. Jeg valgte å trekke frem noen av elementene ved informasjonsskrivet som jeg anså som spesielt viktige før vi begynte intervjuet. Dette gjaldt eksempelvis deltakernes rettigheter og hvordan deres deltakelse ville bli presentert i den ferdige oppgaven. Jeg fortalte også litt om meg selv og prosjektet, samt formålet med intervjuet, før vi begynte (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 160). Deltakerne ble i forkant av møtet informert om at intervjuet ville vare i 30 til 45 minutter, men

at det ville avhenge av hvor mye tid de hadde til rådighet. Intervjuene endte imidlertid med å vare litt lenger enn dette, og majoriteten hadde en varighet på rundt 50 minutter. Dette faller innenfor det Jacobsen (2022, s. 171) anser som en «optimal tidsramme» for intervju. Ut av respekt for forskningsdeltakernes tid ønsket jeg ikke å gå langt over den planlagte tidsrammen, og jeg valgte derfor i noen tilfeller å avslutte intervjuet selv om jeg gjerne skulle snakket mer med deltakeren. I etterkant har jeg tenkt at jeg heller burde satt en tidsramme på omtrent en time.

Jeg ønsket at intervjuene i størst mulig grad skulle oppleves som samtaler fremfor utspørring, og jeg tenkte at notatskriving ville gjøre det vanskelig å opprettholde øyekontakt og flyt i samtalen. Jeg ønsket også å være helt til stede i samtalen og få med meg alt deltakerne fortalte (Jacobsen, 2022, s. 170). Jeg visste også at det ville være krevende, og nærmest umulig, å notere alt som ble sagt, og bestemte derfor at jeg skulle ta lydopptak av intervjuene. Ettersom lydopptak ved bruk av mobiltelefon ikke regnes som tilstrekkelig sikkert for dette formålet (Haugen & Skilbrei, 2021, s. 129), brukte jeg i stedet en diktafon. Ved bruk av diktafon opplevde jeg at jeg kunne være helt til stede i intervjuene uten å bekymre meg for hvorvidt jeg fikk notert alt som ble sagt. Bruk av diktafon innebærer etterarbeid fordi lydopptakene må transkriberes, og transkribering kan være en tidskrevende prosess. Jeg erfarte likevel at nytteverdien av å ta lydopptak var veldig høy. Avslutningsvis vil jeg nevne at noen av intervjuene foregikk på engelsk. Med hensyn til konfidensialitet og anonymisering har jeg valgt å oversette utdragene fra de engelskspråklige intervjuene til norsk i denne oppgaven.

4.4 Analyseprosessen

I denne delen av kapittelet vil jeg beskrive hvordan jeg gikk frem for å analysere intervjumaterialet. Jeg har valgt å gjøre en tematisk analyse, hvilket innebærer at analyseprosessen består av transkribering, koding og kategorisering. Et kjennetegn ved tematisk analyse er at man ser etter temaer i materialet, slik at man tematisk kan sortere kodene man har opprettet i ulike kategorier (Johannessen et al., 2018, s. 279). I 4.4.1 gjør jeg rede for transkribering, før jeg i 4.4.2 beskriver prosessen med koding og kategorisering.

4.4.1 Transkribering

Transkribering går ut på å transformere lyd til tekst (Fonneland, 2006, s. 228), og med det gjøre materialet klart til å analyseres. Transkriberingen er i seg selv en del av analysen fordi man i

denne prosessen blir kjent med, og reflekterer rundt, materialet (Nilssen, 2012, 47). Transkribering gir også forskeren muligheten til å lære om seg selv og egen intervjustil (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 207; Thagaard, 2018, s. 94). Å transkribere intervjuer førte til en selvbevissthet der jeg ble oppmerksom på hvordan jeg opptrådte og formulerte meg i samtale. Arbeidet ble dermed en del av den refleksive prosessen som jeg gjør rede for i seksjon 4.5. Jeg fulgte Nilssens (2012, s. 47) anbefaling om å transkribere så raskt som mulig etter hvert intervju. Slik er det lettere å huske kontekst og det som lydopptaket ikke fanger opp, slik som kroppsspråk, humor og ironi (Tanggaard & Brinkmann, 2012, s. 34).

Det er store forskjeller mellom tale- og skriftspråk, hvilket kommer tydelig frem når man transkriberer en lengre samtale (Tanggaard & Brinkmann, 2012, s. 36). Eksempelvis valgte jeg å utelate «fylleord» slik som «eh» og «mm» (Fonneland, 2006, s. 229). Jeg transkriberte dermed ikke samtalen ordrett, men omformet lydopptaket til en mer skriftlig stil (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 208). Transkribering er en fortolkningsprosess der en mengde informasjon kan gå tapt, og jeg valgte derfor å notere detaljer som pauser og latter for å enklere huske konteksten når jeg senere skulle tolke materialet. I tilfeller der lydopptaket inneholdt informasjon om en tredjeperson, eksempelvis ved at en forskningsdeltaker fortalte om et annet medlem av DJSB, ekskluderte jeg navnet til vedkommende i transkripsjonen. Denne vurderingen tok jeg med hensyn til forskningsetikken, som også er viktig i denne delen av prosjektet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 213). Stemmer på lydopptak regnes som personopplysninger, og det må derfor sikres at ingen lydopptak havner på avveie (Jacobsen, 2022, s. 52). Med hensyn til konfidensialitet var det dermed kun jeg som skulle ha tilgang på lydopptakene. Anbefalingen om å transkribere så raskt som mulig etter gjennomført intervju knyttes også til konfidensialitet. Personopplysninger skal ikke oppbevares lenger enn nødvendig (Haugen & Skilbrei, 2021, s. 95; Thagaard, 2018, s. 26) og ved å raskt transkribere lydopptaket kunne det også raskt slettes.

4.4.2 Koding og kategorisering

Å transkribere intervjuene var det første steget i analyseprosessen, og deretter fulgte koding og kategorisering av materialet. Jeg valgte å gjennomføre det som kalles en abduktiv analyse, som er en kombinasjon av induktiv og deduktiv koding (Anker, 2020, s. 79; Tjora, 2018, s. 14). I en abduktiv analyse oppretter man koder ved å nærlese materialet, uten et teoretisk perspektiv som utgangspunkt. Teorien trekkes inn etter kodene er opprettet, og deretter beveger man seg frem og tilbake mellom empiri og teori (Anker, 2022, s. 80). Analyseprosessen var altså en dynamisk prosess der jeg beveget meg frem og tilbake mellom de empirinære kodene og

anerkjennelsesteori. Jeg bestemte meg for å lage det Tjora (2018) betegner som empirinære koder. Slike koder er typisk lange og detaljerte, og formuleres som en setning fremfor et ord. For meg var dette en gunstig måte å kode på fordi de empirinære kodene ga tilstrekkelig informasjon om utdraget, slik at det ikke var nødvendig å finne frem transkripsjonen for å forstå hva koden betydde. De empirinære kodene egner seg altså alene og beskriver hva som forekommer i et spesifikt utdrag (Tjora, 2018, s. 45). Kodene ble først opprettet induktivt, altså uten hensyn til teori. Etter en runde med koding løftet jeg blikket til teorien, gikk gjennom transkripsjonene og kodene på nytt, og opprettet ytterligere koder.

Ved å følge denne strategien endte jeg opp med en stor mengde koder, der ingen kode var lik en annen. Neste steg var derfor å gruppere kodene tematisk, slik at jeg kunne skape en struktur for den tematiske analysen (Tjora, 2018, s. 49).⁶³ I tråd med den abduktive tilnærmingen utførte jeg denne delen av analysen to ganger. Jeg opprettet tabeller for hver kategori, eksempelvis «Jødisk identitet» og «Det Jødiske Samfunn i Bergen», og plasserte kodene innenfor kategorien med passende tema. Jeg lagde også en tabell for «rest-koder», der jeg plasserte koder som ikke passet inn under noen av temaene eller som jeg anså som irrelevante (Tjora, 2018, s. 50). I den første omgangen ble kategoriseringen gjort induktivt, og neste steg var å gjenta prosessen i lys av teori. Resultatet av dette arbeidet var at en rekke koder ble flyttet og plassert i andre kategorier enn de opprinnelig var plassert i, samt at en ny kategori ble lagt til. Ved å gjøre en abduktiv analyse med empirinære koder endte jeg opp med informative koder gruppert i seks hovedtemaer, og et oversiktlig og godt strukturert dokument som ble et nyttig utgangspunkt for den videre tolkningen av intervjumaterialet.

4.5 Den refleksive prosessen

Kvalitativ forskning er aldri objektiv, men påvirkes av forskerens bakgrunn, erfaringer, kunnskap og førforståelse. I møtet med forskningsdeltakere og materialet fra intervjuene stiller jeg som forsker med en førforståelse om det som studeres, og sammen vil førforståelsen og teorien jeg anvender påvirke hvordan jeg fortolker materialet (Dalen, 2011, s. 17). En viktig del av forskningsprosessen innebærer derfor refleksjon rundt egen subjektivitet og rolle som forsker, og hvordan en selv påvirker sine omgivelser og sitt arbeid (Nilssen, 2012, s. 137). I

⁶³ Jeg grupperte kodene i det jeg kaller «kategorier» (temaer), og bruker «gruppering» synonymt med «kategorisering». Tjora omtalte denne delen av analysen som «kategorisering» i de to første utgavene av sin bok, men i 2018-utgaven gikk han over til å kalle det «kodegruppering» (2018, s. 49). Jeg anvender imidlertid begrepet «kategorier», slik Anker (2020) og Johannessen et al. (2018) gjør i sin litteratur, fremfor «kodegrupper».

seksjon 4.3.4 belyste jeg vurderinger knyttet til valg av intervjusted, og at det ikke finnes noen «nøytral» kontekst. Det samme kan sies om min interaksjon med forskningsdeltakerne; man er aldri nøytral eller objektiv i møte med andre mennesker (Tafjord, 2006, s. 243). Et viktig prinsipp ved kvalitativ forskning er derfor bevissthet rundt den gjensidige påvirkningen som skjer i møte med forskningsdeltakere (Fonneland, 2006, s. 231). Den gjensidige påvirkningen er også til stede i forskerens arbeid med analyser og tolkninger av empiri, og slik sett er hele forskningsprosessen preget av hvordan forskeren påvirker og blir påvirket (Nilssen, 2012, s. 29). Denne gjensidige påvirkningen kalles «refleksivitet», og refleksjon rundt refleksiviteten er et av forskerens viktigste redskaper (Tafjord, 2006, s. 244). Den refleksive prosessen innebærer en systematisk refleksjon og utforskning av sin egen subjektivitet og den gjensidige påvirkningen (Nilssen, 2012, s. 140). Det er ikke rom for å diskutere alle deler ved den refleksive prosessen i denne oppgaven, men jeg vil gjøre rede for loggskrivning – et av verktøyene som har vært nyttig for meg.

Skriving er en viktig del av forskningsprosessen, både det man skriver for å publisere og det man skriver for seg selv (Nilssen, 2012, s. 34). Innenfor sistnevnte finner vi loggskrivning, som er en viktig komponent i min prosess. Jeg skrev logg for å notere ned de tankene og refleksjonene jeg gjorde meg underveis gjennom hele prosessen. På denne måten kunne loggskrivningen bidra til refleksivitet, ved at jeg systematisk utforsket og dokumenterte min egen rolle i forskningen (Nilssen, 2012, s. 41). Etter hvert intervju satt jeg alltid igjen med mange inntrykk og tanker, og disse noterte jeg ned i en forskerlogg. Jeg skrev om hvordan jeg hadde opplevd intervjuet og interaksjonen mellom forskningsdeltakeren og meg, samt ting jeg fant spesielt interessant, spennende eller utfordrende. Intervjuene førte også til nye spørsmål og ideer som ga innspill til analyse, og disse noterte jeg i loggen (Anker, 2020, s. 67). Transkribering frembrakte også nye tanker og perspektiver som jeg skrev ned i loggen. Arbeidet førte blant annet til en bevisstgjøring rundt min rolle som intervjuer, og jeg la merke til ting jeg ikke var klar over under intervjuet (Thagaard, 2018, s. 113). I noen av de første intervjuene la jeg for eksempel merke til at jeg til tider avbrøt forskningsdeltakerne. Ved å skrive forskerlogg kunne jeg dokumentere dette og reflektere rundt hvorfor det skjedde. Jeg ble bevisst min egen frykt for «pinlig stillhet» og bestemte meg for å jobbe med å tåle stillheten. Refleksjonen førte til at jeg, i de påfølgende intervjuene, i mindre grad lot meg stresse av stille øyeblikk – og i stedet kunne bruke taushet som et middel (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 167; Luhrmann, 2022, s. 362). Transkriberingen gjorde meg oppmerksom på spørsmålene jeg stilte, og jeg la merke til at jeg tidvis stilte ledende spørsmål. I forskerloggen reflekterte jeg derfor rundt påvirkning

disse spørsmålene kunne ha (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 201). Jeg satt altså igjen med nye, verdifulle tanker etter intervjuet var transkribert, og loggskrivning muliggjorde refleksjon som ledet til at jeg kunne forbedre meg som intervjuer.

I forskerloggen reflekterte jeg også rundt min egen bakgrunn og forkunnskaper, og hvilken påvirkning mitt utenfraperspektiv kunne ha for forskningen (Tafjord, 2006, s. 251). I dette prosjektet er jeg forsker og intervjuer, men jeg er samtidig en etnisk norsk, ung, kvinnelig, ikke-jødisk masterstudent. Ved to tilfeller opplevde jeg at mitt utenfra-perspektiv ble eksplisitt. I et av de første intervjuene diskuterte vi jødisk identitet, og da fortalte deltakeren;

Det er en greie, i jødisk mentalitet.. kanskje noen burde fortelle deg det, kanskje du vet det.. at vi på en måte føler at det er noen ting ikke-jøder aldri vil kunne forstå. Det er på en måte.. noe om hvordan vi føler oss.. at hvis du ikke er en av oss – du kan være en alliert – men du vil aldri helt forstå, inne i deg, hvordan det føles.

Dette utdraget er en del av en lengre samtale der vi snakket om medlemskap i jødiske trossamfunn og grupper, og hvem som regnes som jødisk. Deltakeren snakket om en felles jødisk mentalitet, og selv om utsagnet ikke nødvendigvis er representativt for alle, så forsto jeg hva hun mente. I denne samtalen ble min posisjon som utenforstående tydelig, og det førte til refleksjoner som jeg noterte i forskerloggen. Ved en annen anledning ble mitt utenfraperspektiv eksplisitt allerede før jeg hadde møtt den ene forskningsdeltakeren. I et forsøk på å møte opp til avtalt tid var jeg litt for tidlig ute, så jeg sendte en melding til deltakeren der jeg skrev at jeg sto utenfor, at jeg var litt for tidlig ute og at jeg ventet der til han var klar. Deltakeren svarte: «Hi Henriette, have you ever heard of Jewish time? I will be right there». Et Google-søk av «Jewish time» – som jeg altså ikke hadde hørt om – kunne fortelle at uttrykket kommer fra jødisk kultur og viser til et avslappet forhold til punktlighet, og at det ikke er nødvendig å møte helt presist til en avtale. Etter å ha møtt og snakket med deltakeren skjønnte jeg også at meldingen var et uttrykk for jødisk humor, som jeg heller ikke hadde noen forkunnskaper om eller kjennskap til. Jeg opplevde ikke at dette hadde en innvirkning på selve intervjuet, men hendelsen illustrerer hvordan jeg ble oppmerksom på mitt utenfraperspektiv også i forkant av intervjuer.

I det følgende vil jeg dele noen av mine refleksjoner rundt min veileder, Alexander, sin rolle i dette prosjektet. Alexander er medlem av Det Jødiske Samfunn i Bergen, hvilket jeg ikke visste

før etter jeg hadde valgt tema og bestemt meg for at medlemmer av gruppen skulle være forskningsdeltakere. Denne oppgaven er resultatet av et masterprosjekt der jeg er forskeren, men som masterstudent har jeg også arbeidet med støtte og veiledning fra min veileder. Hans medlemskap i DJSB innebærer at han har en spesiell tilknytning til fenomenet jeg har studert, og jeg har derfor reflektert rundt hvilken betydning dette kan ha for mitt prosjekt (Dalen, 2011, s. 94). Jeg har først og fremst reflektert rundt, og diskutert med veileder, muligheten for at hans tilknytning kan føre til en bias (*skjevhet*) eller en «interessekonflikt» i mitt prosjekt (Staff, 2015). Jeg vil argumentere for at dette er et selvstendig prosjekt, og jeg alene har analysert materialet. Samtidig kan jeg ikke utelukke at mine tolkninger ikke kan være påvirket av veiledning med Alexander. Jeg vil legge til at Alexander ikke er jødisk, men tilknyttet DJSB fordi han er gift med en jødisk kvinne som er medlem av gruppen. Det er vanskelig å fullstendig unngå bias i forskningsprosjekter, og transparens er et viktig tiltak for å redusere eventuelle effekter av forskningsbias (Staff, 2015).

Min veileder kan derfor sies å ha en form for innenfraperspektiv som jeg har valgt å problematisere. Fordi han ikke er jødisk har han imidlertid også et utenfraperspektiv, og en annen grad av innenfraperspektiv enn det forskningsdeltakerne i prosjektet har. Alexanders kunnskap om, og tilknytning til, det jødiske har jeg opplevd som en trygghet og styrke. Dette kan knyttes til at forskningsdeltakerne kan regnes som en del av en sårbar gruppe, som nevnt i seksjon 4.2. Jeg ønsket å møte deltakerne med respekt og forståelse, og i den forbindelse har veiledning med Alexander, og hans perspektiv og kunnskap, vært betydningsfullt. Jeg opplevde også at min veileders posisjon var en trygghet for noen av forskningsdeltakerne. Det var ingen av deltakerne som uttrykte at de var redde for å delta i prosjektet, men det var tydelig at deltakelsen innebar en forsiktighet for noen.⁶⁴ Jeg opplevde at deres kjennskap til Alexander førte til en tillit til meg som forsker, og en tiltro til at jeg kom til å ta nødvendige forskningsetiske hensyn og vurderinger gjennom prosjektet.

4.6 Forskningens troverdighet

Som vist i forrige seksjon er refleksivitet et vesentlig element i kvalitativ forskning. Ved å erkjenne den gjensidige påvirkningen som skjer i kvalitativ forskning forstår man at funnene man gjør er avhengig av forskningens kontekst – og at et kvalitativt forskningsprosjekt derfor

⁶⁴ Forsiktigheten var blant annet grunnet frykt for antisemittisme og negative holdninger til jøder. Denne problematikken trekkes frem i kapittel 5 og 6.

ikke kan gjennomføres på akkurat samme måte to ganger. Dersom utvalget hadde bestått av andre forskningsdeltakere, eller om en annen forsker hadde gjennomført undersøkelsen, så hadde prosjektet altså vært et annet. Et mål for kvalitative forskere er derfor å sikre forskningsprosjektets kvalitet ved å bevise for leseren at funnene er troverdig (Nilssen, 2012, s. 141; Thagaard, 2018, s. 188). I metodekapittelet har man anledning til å beskrive prosjektets fremgangsmåte, gjøre rede for metodiske og etiske vurderinger, samt dele refleksjoner rundt egen forskerrolle og posisjon. To sentrale begreper for å vurdere forskningsprosjektets troverdighet, og dermed også kvalitet, er pålitelighet (reliabilitet) og gyldighet (validitet).

Å drøfte pålitelighet og gyldighet i kvalitativ forskning vil si å forholde seg kritisk til kvaliteten på dataene som samles inn (Jacobsen, 2022, s. 239). Dette krever både refleksjon rundt refleksivitet, og at jeg konkret beskriver hvordan jeg har gått frem for å samle inn data. I mitt tilfelle innebærer drøftingen av pålitelighet og gyldighet refleksjoner rundt min egen forskerrolle, men også rundt min veileders rolle. Jeg har ingen tilknytning til jødedom eller jødene i Bergen, men fordi min veileder i prosjektet har en tilknytning til DJSB har det vært nødvendig å gjøre rede for hans rolle. Jeg har inkludert refleksjoner rundt hvilken betydning hans tilknytning kan ha for dette forskningsprosjektet, med hensikt om å gi leseren mulighet til selv å vurdere hvilken påvirkning min veileders rolle kan ha (Dalen, 2011, s. 94). For å styrke forskningens pålitelighet har jeg forsøkt å gjøre forskningsprosessen transparent ved å inkludere beskrivelser av fremgangsmåter, tolkninger og etiske refleksjoner i dette metodekapittelet. For å styrke forskningens gyldighet må jeg stille kritiske spørsmål til egen analyseprosess, og vise hvordan analysen gir grunnlag for de tolkningene jeg har kommet frem til. Ved å være transparent og å gjøre rede for utviklingen og tolkningen av data kan jeg gi leseren mulighet til å vurdere prosessen steg for steg (Thagaard, 2018, s. 188-189).

Spørsmål rundt forskningens gyldighet og pålitelighet er den del av hele forskningsprosessen, og dermed også den refleksive prosessen. Funnenes gyldighet vil være avhengig av kildene, som i dette tilfelle er forskningsdeltakerne (Jacobsen, 2022, s. 240). Funn er gyldige dersom de gir svar på det fenomenet og den problemstillingen man undersøker (Anker, 2020, s. 109). Jeg må derfor reflektere rundt valg av metode, utvalget av deltakere og informasjonen de har gitt i intervjuer. Prosessen innebærer også en vurdering av egen rolle som intervjuer, som for eksempel refleksjon rundt hvordan spørsmålene jeg stiller kan påvirke informasjonen som kommer frem (Jacobsen, 2022, s. 243). Samtalen i intervjuene formes av både deltakerne og meg, og den gjensidige påvirkningen har følger for dataene som produseres. Forskningens

pålitelighet er avhengig av refleksivitet, og jeg har blant annet reflektert rundt hvilken innvirkning mitt utenfraperspektiv, men også min veileders posisjon, kan ha på både intervjumaterialet og analysen.

5. Analyse og diskusjon – del 1

I dette første analyse- og diskusjonskapittelet tar jeg for meg problemstillingens første del: *Hvilken rolle spiller anerkjennelse i etableringen av en minoritetsgruppe som Det Jødiske Samfunn i Bergen?* For å belyse problemstillingen tar jeg utgangspunkt i forskningsspørsmålet «Hva er medlemmenes ønsker og mål for Det Jødiske Samfunn i Bergen?». Gjennom en tematisk analyse av intervjumaterialet vil jeg trekke frem noen av forskningsdeltakernes⁶⁵ tanker, mål og ønsker for gruppen, med hensikt om å identifisere og diskutere motivasjonene bak etableringen av den jødiske organisasjonen.⁶⁶ Ved å danne et bilde av motivasjonene bak etableringen vil jeg, med perspektiver fra teorien og empirien presentert i kapittel 3, undersøke hvilken betydning opplevelser med anerkjennelse og mangel på anerkjennelse fra andre, samt *ønsket* om anerkjennelse, har i etableringen av DJSB. Kapittelet er strukturert i henhold til de ulike temaene jeg har identifisert i intervjumaterialet. I seksjon 5.1 diskuteres *praktisering og bevaring*, og 5.1.1 handler om *mangfold. Kunnskapsformidling* er tema i seksjon 5.2, og i seksjon 5.3 diskuteres ambivalens knyttet til *synlighet*. I seksjon 5.4 vil jeg gi en kort oppsummering av funnene.

5.1 Praktisering og bevaring av religion, kultur og tradisjoner

I intervjuene snakket Marcus, Benjamin og Amanda om det jødiske miljøet i Bergen og fortalte om jødiske familier som har bodd i byen i flere tiår og som har feiret jødiske høytider sammen i årevis. Det jødiske miljøet i Bergen har vært, og er fremdeles, relativt lite sammenlignet med miljøene i Oslo og Trondheim. Under en markering av en høytid for omtrent 20 år siden deltok rundt 70 personer, og forskningsdeltakerne anslår at det i dag bor omtrent 150 jøder i byen. Det jødiske miljøet i Bergen har imidlertid vært tilnærmet usynlig for resten av befolkningen, og det er først med etableringen av DJSB at jødene i Bergen formelt har organisert seg. Amanda fortalte at hun leste om det jødiske miljøet i Norge før hun flyttet hit, men at Bergen ikke ble nevnt noen steder. Derfor forventet hun ikke å finne et jødisk miljø i Bergen. Amanda tenkte at alle jødene i Norge bodde i Oslo og at hun var den eneste jødiske personen i Bergen. Marcus ble på sin side overrasket over *ikke* å finne et jødisk miljø da han flyttet til Bergen. Amanda og Marcus hadde ulike forventinger, men begge fortellingene vitner om et nærmest usynlig jødisk miljø i Bergen. På spørsmål om hvorfor jødene i Bergen ikke har etablert en jødisk organisasjon

⁶⁵ I deler av kapittelet bruker jeg «forskningsdeltaker» fremfor konkrete (fiktive) navn. Dette er i tilfeller jeg anser utdraget for å være spesielt sensitivt, eller bruken av det fiktive navnet ville avslørt personens rolle i DJSB.

⁶⁶ Flertallet av medlemmene har vært med på å etablere organisasjonen, men av hensyn til anonymitet vil jeg ikke gjøre rede for hvor lenge hver forskningsdeltaker har vært medlem.

før nå, svarte Marcus: «Det er et godt spørsmål. Det var kanskje aldri et riktig tidspunkt å starte på? Jeg tror at nå [...] ting falt bare sammen på en måte». Marcus kunne ikke identifisere én spesiell årsak som førte til opprettelsen av DJSB, men i intervjuene kom det frem av mange av forskningsdeltakerne var opptatt av å bevare og/eller praktisere jødisk religion, kultur og tradisjon. For tallmessige små minoriteter kan bevaring og praktisering være utfordrende (Meld. St.12, (2020-2021), s. 18), og Marcus sa nettopp dette. Han opplever situasjonen i Bergen som spesielt utfordrende fordi det bor så få jøder i Bergen.

Ønsket om å bevare og videreføre jødisk religion, kultur og tradisjon ble trukket frem av flere av forskningsdeltakerne. Hannah er opptatt av å bevare den jødiske kulturen og tradisjonene fordi de er viktige deler av hennes identitet. Hannah fortalte: «Jeg er ikke religiøs i det hele tatt, jeg er bare et tradisjonsmenneske, sekulær som bare det [...], men absolutt jødisk, hele meg». Grensene mellom jødisk religion og jødisk kultur er ofte uklare. Religiøse tradisjoner er derfor gjerne en integrert del av den jødiske kulturen, og feiring av jødiske høytider kan være viktig uavhengig av om man er religiøs eller ikke (Døving, 2022, s. 131-132). For Hannah er markering av høytidene viktig fordi de for henne bidrar til å holde en slags årlig rytme. Victor er også opptatt av å markere høytidene og opplever feiringene som viktig for å kunne bevare og videreføre de jødiske tradisjonene. For ham er det ikke tilstrekkelig «å bare fortelle om jødedommen», barna må også oppleve de jødiske tradisjonene. «Under feiringene stiller barna spørsmål om hvorfor vi gjør det og det, og så lærer de mer», fortalte Victor. Feiringene oppleves dermed som viktige måter å bevare det jødiske på, fordi det er gjennom disse at barna kan lære og tradisjonene kan videreføres. Benjamin fortalte at han opplever det som verdifullt å kunne samles og være sammen i et jødisk fellesskap, og at han håper DJSB kan gi medlemmene en organisatorisk ramme for jødisk liv. Han har et ønske om at DJSB kan legge til rette for både religiøst og kulturelt liv i Bergen og bidra til at tradisjonene bevares.

Praktisering kan ses i sammenheng med bevaring og videreføring, ved at praktisering kan være én av måtene man innrammer, bevarer og viderefører den jødiske religionen, kulturen og tradisjonene. Samtidig vil det ikke nødvendigvis være riktig å si at alle medlemmene av DJSB *praktiserer religion* når de feirer høytider og helligdager. Det ble tydelig i intervjuet med Hannah som feirer og opplever høytidene som veldig betydningsfulle, uten noen referanser til det religiøse aspektet. I intervjuene ble *praktisering* i hovedsak brukt av deltakerne når de snakket om gudstjeneste eller overholdelse av religiøse forpliktelser (halakha) knyttet til kosher og sabbat. Forskningsdeltakerne var i ulik grad opptatt av praktisering. I likhet med Hannah

beskrev Amanda seg selv som en sekulær jøde. Amanda fortalte: «Jeg er på en måte en kulturell jøde [...] For meg handler jødedommen om tilknytningen til andre mennesker. Det handler også om høytidene, tradisjonene og språket. For meg handler det [jødedommen] også om etnisitet». Amanda fortalte samtidig at hun gjerne hadde deltatt dersom DJSB hadde arrangert «noe religiøst», som eksempelvis en gudstjeneste. I intervjuet med Amanda ble de uklare grensene mellom religion og kultur fremtredende. Amandas jødedom er ikke religiøs, men det betyr ikke at hun aldri tar del i religiøse ritualer. Amandas tilnærming til jødedommen kan ses i lys av begrepene «symbolsk religiøsitet», fra Høegs kapittel om jødene i Trondheim (2022, s. 220-221), og «kulturalisert religion» fra Thorleifssons kapittel om unge norske jøders identitet (2022, s. 97). Det er nærliggende å anta at Amanda ikke ville ansett et besøk i synagogen eller deltakelse i gudstjeneste som praktisering av religion.

Som nevnt i kapittel 2 er DJSB en heterogen gruppe med hensyn til religiøsitet og religiøs overholdelse, og Victor og Marcus var blant de som i større grad fortalte om religiøs praksis. Victor fortalte at han holder kosher, og Marcus snakket om sin overholdelse av sabbaten. I jødiske menigheter er det vanlig å holde gudstjenester i forbindelse med sabbat, og et av Marcus sine ønsker for DJSB er å kunne gjennomføre sabbat-gudstjenester i Bergen. På spørsmål om sabbaten, som varer fra fredag ettermiddag til lørdag kveld, fortalte Marcus at «det generelt lar seg gjøre [å ikke jobbe fredag ettermiddag]». Han la til: «Det er mulig, men det må forklares til folk. Så det er fremdeles en vei å gå». Marcus opplever at det går an å overholde sabbat, men at han må forklare, og til dels forsvare, praksisen. Jeg forstår Marcus sitt utsagn som en opplevelse av mangel på anerkjennelse og forståelse. Han ønsker mer forståelse for sin praksis og belyser samtidig behovet for mer kunnskap om jødisk, religiøs praksis blant majoritetsbefolkningen når han sier at det er en vei å gå.

Noen av forskningsdeltakerne, som for eksempel Amanda og Lea, fortalte at de gjerne skulle hatt en synagoge i Bergen. Victor belyste en utfordring knyttet til å ha en synagoge i Bergen. Jøder som overholder halakha kan blant annet ikke kjøre bil på helligdager, og er derfor avhengig av å kunne gå til synagogen. Victor fortalte: «I Israel er det synagoger over alt, så uansett hvor du bor finner du en synagoge du kan gå til. Men hvis vi har en synagoge her i Bergen, hva skal jeg gjøre hvis jeg ikke bor rett ved synagogen?». Victor illustrerte med dette en av de praktiske utfordringene ved å ha en synagoge i Bergen. Han uttrykte imidlertid også at han hadde likt det dersom gruppen etablerte en synagoge, men at det viktigste for han er at medlemmene får et fast sted å møtes. Hannah er ikke opptatt av å etablere en synagoge, men er

i likhet med Victor opptatt av å få tilgang på et fast møtested. Hannah fortalte også at: «i en så liten by med så få jøder, så hadde det ikke vært nok [mennesker] til å ha en synagoge som virkelig virker». Hannah belyser her en utfordring knyttet til å være en liten minoritet. For at en synagoge «skal virke» har man behov for en rabbiner og en kantor – og en forsamling som deltar. «Vi hadde ikke hatt bruk for den [synagogen] hver dag, og vi har ikke nok penger heller», sa Lea da vi snakket om etableringen av en synagoge i Bergen.

For flere av forskningsdeltakerne er samlinger der medlemmene møtes for å feire høytider viktigere enn gudstjenester, og etablering av en synagoge er derfor ikke det viktigste for dem. For Lea er det tilstrekkelig med et fast møtested, men hun sa også at «på sikt syntes jeg det er viktig at det blir en skikkelig synagoge. Den trenger ikke være fancy, men jeg vil ikke bare ha en leilighet». Også for Marcus, som overholder sabbat og ønsker å tilby gudstjenester, er det viktigere at gruppen får tilgang på et lokale enn at de etablerer en synagoge. Marcus fortalte:

Jeg er ikke sikker på om jeg har lyst til å bygge en synagoge. Akkurat nå vil jeg bare bygge et rom [...], vi trenger rett og slett bare et sted, hvor vi kan ha sabbat-gudstjenester, og kanskje en rabbiner kan komme iblant, hvor vi kan ha Talmud-undervisning, undervisning om jødedommen og religiøse aktiviteter.

Marcus har et ønske og en målsetting om å kunne tilby gudstjenester i Bergen, men han understreket at å ha en synagoge, eller å være et trossamfunn, ikke nødvendigvis vil gjøre en forskjell: «hvis vi kan ha sabbat-gudstjenester, så er de sabbat-gudstjenester». Synagogen er et gudshus og et naturlig sted å holde gudstjenester, men en synagoge er ikke nødvendig for å kunne holde gudstjenester (DMT, u.å.-e). Det eneste som er nødvendig er en minjan. Selv i Oslo, en by med mange flere jøder, er det tidvis vanskelig å samle de ti mennene som utgjør en minjan (Banik, 2022, s. 191). Da medlemmene av DJSB feiret Jom Kippur sammen i fjor var kvinner med å utgjøre en minjan. Det er ett av valgene DJSB kan ta når gruppen ikke er registrert som trossamfunn eller følger en spesifikk tradisjon innenfor jødedommen. Både Marcus, Benjamin og Victor fortalte om utfordringene knyttet til å bygge en synagoge, eller et bygg generelt. Et jødisk forsamlingshus eller en synagoge vil medføre høye kostnader knyttet til sikkerhet. Benjamin og Victor snakket om sikkerheten rundt synagogen i Oslo. «De har problemer der også, med folk som skyter på synagogen», sa Victor.

Flere av forskningsdeltakerne ga uttrykk for at de gjerne skulle hatt en synagoge i Bergen, men at de tenker at det ikke lar seg gjøre. «Jeg er en realist», sa Benjamin. Antisemittisme er en form for krenkelse i den solidariske sfæren, og utbredelsen av negative holdninger til jøder setter begrensninger for gruppen i Bergen. I desember 2019 publiserte *Bergensavisen* en nyhetsartikkel med tittelen «Barnefamilier i Bergen frykter for sikkerheten på grunn av sin religion: jøder møtes i hemmelighet» (Myredal, 2019). I intervjuet med Benjamin fortalte han om hvordan antisemittismen medfører en forsiktighet når medlemmene av DJSB møtes. «Når vi har arrangementer og sånt venter de [som arrangerer] til siste liten med å sende ut [informasjon om] sted og klokkeslett», fortalte Benjamin. DJSB leier vanligvis lokaler fra kommunen når de skal ha feiringer, men lokalene oppleves ikke alltid som godt egnet. Staselige markeringer av betydningsfulle jødiske høytider blir ikke like staselige når de feires i en gymsal. Mangelen på et fast, trygt lokale er utfordrende for praktisering og bevaring av de jødiske tradisjonene i Bergen. I etterkant av den nevnte artikkelen fra *Bergensavisen* uttalte byrådslederen i Bergen at «mennesker i Bergen skal ikke måtte møtes i skjul, av frykt for antisemittisme og diskriminering». Byrådslederen la til at de ville gå i dialog med det jødiske miljøet for å undersøke hvordan de kan «bistå» (Myredal, 2020). Det er nå over tre år siden byrådslederens utsagn. DJSB er i dialog med kommunen, men så langt har lite skjedd. Marcus opplever at Byrådet kommer med tomme løfter:

Politikerne elsker å ta bilder med oss, sant? Det viser mangfold, likestilling og toleranse. Men faktiske tiltak? Det meste vi har fått er «ja, dere kan få låne et rom nå og da». Jeg syntes det er helt «outrageous» at kommunen.. at de ikke bare sier «her er et rom til dere», eller, «vi gir dere dette stedet». De burde.. det er deres historiske ansvar å gjøre det, sant. Og at folk er så uvitende om dette syntes jeg er utrolig.

Dette utsagnet illustrerer den opplevde mangelen på anerkjennelse fra Bergen Kommune. Det er ikke sikkert alle medlemmene av DJSB føler det slik, men for Marcus er det hårreisende og opprørende at kommunen enda ikke har funnet et fast lokale gruppen kan disponere. Han trekker frem de politiske ambisjonene om mangfold, likestilling og toleranse, og uttrykker at disse forblir ambisjoner kun på papiret. Han etterlyser tiltak – og anerkjennelse – og mener kommunen har et ansvar for å ivareta jødisk liv i Bergen. Marcus henvisning til et «historisk ansvar» kan være en referanse til Norges behandling av jødene både før, under og etter andre verdenskrig. Vi kan også trekke linjer til dagens minoritetspolitikk, som fastslår statens ansvar for å legge til rette ivaretagelsen av de nasjonale minoritetenes kultur (Meld. St.12, (2020-

2021), s. 8). Mangelen på faktiske tiltak kan se ut til å begrense jødene i Bergens muligheter til å sammen utøve religion og bevare tradisjoner. Manglende oppfølging og tiltak fra kommunen oppleves av Marcus som sårende og urettferdig. Han ønsker større forståelse og anerkjennelse av den jødiske minoritetens behov fra Bergen kommune. Kommunens ansvarsfraskrivelse, slik Marcus opplever det, begrenser hans mulighet for bevaring og praktisering av jødisk religion, kultur og tradisjoner.

5.1.1 Mangfold

Medlemmenes ønsker og mål knyttet til bevaring og praktisering av jødisk religion, kultur og tradisjon samsvarer i stor grad med organisasjonens felles mål som presenteres på djsb.no. Materialet fra intervjuene belyser imidlertid et mangfold innad i gruppen, og i likhet med de jødiske miljøene i Oslo og Trondheim består Det Jødiske Samfunn av medlemmer med mange ulike ønsker, behov og meninger. Forskningsdeltakerne snakket ofte eksplisitt om mangfoldet innenfor DJSB og i jødedommen generelt. Den gamle jødiske vitsen om mannen som er strandet på en øde øy og har bygd to synagoger – én han går til og én han aldri ville satt sin fot innenfor – ble jeg fortalt flere ganger. Også spøken om at «i et rom med 10 jøder er det 11 ulike meninger», gikk igjen i flere av intervjuene. Det er deres jødiske identitet og medlemskapet i DJSB som samler dem – men det jødiske er også kanskje det eneste de har til felles. Amanda fortalte at det kan være ensomt å være jødisk i Norge, fordi den jødiske minoriteten er så liten. Nettopp derfor blir fellesskapet man kan finne i en gruppe som DJSB viktig. Fellesskapet består samtidig av en heterogen gruppe mennesker, og forskningsdeltakerne vektlegger nettopp ulike sider ved jødedommen som betydningsfulle for dem.

Lea hadde syntes det hadde vært «veldig stas» med en synagoge i Bergen. For Hannah er ikke en synagoge i Bergen viktig, men hun sa at hun *kanskje* hadde gått i synagogen i høytidene, men da bare for å «sitte der for å være med i fellesskapet». I intervjuet med Marcus snakket vi ikke om hvorvidt han ønsker seg en synagoge eller ikke. For Marcus er de praktiske utfordringene såpass tungtveiende at det for ham ikke er mulig å se for seg en synagoge i Bergen. På DJSBs nettside presenteres det at DJSB «på sikt» ønsker å opprette en synagoge (DJST, 2023). Noen av målene som presenteres på nettsiden er knyttet til bevaring og praktisering av jødisk religion, kultur og tradisjon, og disse målene tar for seg hva organisasjonen ønsker å tilby den jødiske befolkningen. Noen av målene handler også om hva gruppen ønsker å tilby den ikke-jødiske befolkningen i Bergen, som eksempelvis «en forelesningsserie som vil undersøke jødiske temaer» (DJSB, 2023). Det jødiske miljøet i Bergen

er altså ikke den eneste målgruppen til DJSB, og i intervjuene med de seks medlemmene ble formidling om jødedom til majoritetsbefolkningen fremhevet som en viktig del av etableringen.

5.2 Kunnskapsformidling

Da jeg spurte Lea om hennes medlemskap i DJSB sa hun: «det er jo kjekt å være sammen med andre mennesker som har litt samme bakgrunn, og jeg liker jødisk musikk og å kunne feire [høytider] sammen, men jeg tror veldig mye av det handler om å formidle til andre folk». Lea har erfart at den ikke-jødiske befolkningen har lite kunnskap om jødedommen, og hun tenker at mangel på kunnskap kan føre til stereotypier og fordommer. Hun fortalte at hun tror mange har en idé om hvordan en jødisk person skal se ut og oppføre seg. «Jeg tror mange tenker at hvis du er jødisk så må du komme fra Israel, du må være brun i håret og kanskje ha litt mørkere hud, og så støtter du Israel, du er sionist. Og du er kosher». Lea tror at dersom majoritetsbefolkningen hadde hatt mer kunnskap om jødedom, så ville det vært enklere å skille mellom religion og politikk. Hun syntes det er viktig å formidle at jødedommen er mer enn bare religion, og at jøder er like forskjellige som alle andre. Amanda snakket en hel del om behovet for kunnskapsformidling om jødedommen til majoritetsbefolkningen og sa:

Jeg vil at Det Jødiske Samfunn i Bergen skal være et livlig sentrum som er attraktivt og interessant for alle, inkludert de som ikke er jødiske. Noe som kan bidra til å gjøre jødedom og jøder til en mindre rar, flau, klein greie som folk ikke kjenner til, og som de er for redde for å spørre om.

Amanda ønsker altså å nå ut til flere enn bare den jødiske befolkningen. Hun opplever at mange ser på jødedommen som noe rart og fremmed, og fortalte at hun tror at en «normalisering» av jøder og jødedom kan bidra til å redusere fiendtlighet. Hun opplever at ikke-jøder har en slags berøringsangst – at folk mener godt og ikke vil si noe galt – og at dette bidrar til å skape og opprettholde forestillingen om jøder som noe «unormalt» eller «rart». Hun skulle ønske folk våget å starte dialog og stille spørsmål. «Vi elsker å prate og å forklare, og vi blir ikke lett fornærmet», la Amanda til. Marcus fortalte at han ønsker å holde kurs om jødedommen for både den jødiske og den ikke jødiske befolkningen i Bergen. Han fortalte at han ville holde kurs for å formidle kunnskap om «den jødiske verdenen»; om jødisk religion, jødisk humor, jødisk musikk og jødisk mat, «fordi folk trenger det». Marcus mener befolkningen i Bergen trenger en kontekstualisering av jødedom, og håper og tror at DJSB kan være en viktig formidler. Marcus, Amanda, Benjamin og Lea har også et ønske om å delta i tros- og livssynsdialogen i Bergen,

slik at også jødiske perspektiver inkluderes. De understreker også viktigheten av å være i dialog med Bergen kommune, og at samarbeid mellom det jødiske miljøet og kommunen er viktig i arbeidet med å bekjempe antisemittisme og negative holdninger.

Også Marcus fortalte at han opplever en fremmedgjøring av jøder, spesielt i mediene i Bergen. Han har erfart at mediene ofte gir feilaktige representasjoner av jøder og jødedom, og at mediesakene som omhandler jøder primært handler om Holocaust eller Israel/Palestina. Slike fremstillinger er problematiske fordi de kan skape medialiserte fordommer, som belyst i seksjon 3.5. «Vi kan ikke alltid være Holocaust-offer og Israelske soldater [...] det blir en veldig forenklet fremstilling», sa Marcus. Han fortalte at han syntes lokalaviser som *Bergensavisen* og *Bergens Tidende* presenterer jødene som «et problem» og at de i hovedsak kun omtaler jødene i sammenheng med konflikt. Marcus savner en nyansert fremstilling og sa: «Hva med at de [mediene] heller skriver om hva vi faktisk gjør nå, og hvordan vi lever, og du vet, at vi er vanlige folk, sant. Hvorfor ikke presentere oss som medlemmer av samfunnet». Marcus utsagn illustrerer en følelse av manglende anerkjennelse av den jødiske minoriteten som fullverdige samfunnsborgere (Pettersen & Simonsen, 2010, s. 29). I mediefremstillingene reduseres den jødiske minoriteten til ofre eller soldater, og Marcus etterlyser en representativ fremstilling om jødene som lever i Norge i dag. Han opplever samtidig at det i mediene etableres et skille mellom jødene og majoritetsbefolkningen – en forestilling om «oss og dem». Marcus opplevelse av mediefremstillingene kan ses lys av Honneths idé om et verdihierarki, der enkelte livsformer eller livssyn kan vurderes som mindre verdifulle (Honneth, 2008, s. 143). Jødisk praksis, slik som eksempelvis kosherslakt og rituell omskjæring av guttebarn, blir til tider formidlet som fremmed og «feil» i mediene. Noen av forskningsdeltakerne uttrykte at de opplever at jødedommen blir vurdert som mindre verdifull enn norsk kultur eller protestantisk kristendom, men også som mindre verdifull enn andre, «fremmede» kulturer.

Både Amanda og Marcus ønsker å «endre narrativet», og etterlyser en normalisering av jødedom i Norge. Marcus mener den ikke-jødiske befolkningen bør få mer kunnskap om jødisk liv i dag, slik at jødedommen ikke bare knyttes til Holocaust og Israel. Amanda syntes det er viktig å lære elevene i skolen om jødisk historie og jødisk kultur, ikke kun om jødisk religion. Dette var også et tema i intervjuet med Lea. Hennes erfaring er at undervisningen om jødedom i den norske skolen hovedsaklig tar for seg jødedommens religiøse aspekt. Lea savner et bredere perspektiv hvor mangfoldet kommer frem. Uten hensyn til mangfold lærer elevene gjerne også mest om ortodoks jødedom, og religiøse forpliktelser blir fremhevet som viktig. Lea har

opplevd å høre, fra noen som ikke er jødisk, at «du spiser jo vanlige ting, du kan ikke være jødisk hvis du ikke er kosher». Fordi hun ikke holdt kosher passet hun ikke inn i forestillingen om hva «en jøde» er. Lea fortalte også at hun, etter å ha bodd en liten periode i Norge, begynte å fortelle de hun hilste på at hun var jødisk, «bare for å se på reaksjonen deres». 90 prosent av de hun introduserte seg for sa at hun var den første jøden de hadde møtt. Mange nordmenn har aldri møtt en jødisk person før, og Leas erfaring kan belyse deler av årsaken til at jødedommen fremstår som fremmed for noen.⁶⁷

Forestillingen om hvem en jødisk person er, eller skal være, handler imidlertid ikke bare om mangel på kunnskap – det kan se ut til at de etablerte forestillingene også finnes innad i det jødiske miljøet. Noen av forskningsdeltakerne fortalte om følelsen av ikke å være «jødisk nok» i andres øyne. Hannah har hørt andre jøder spørre: «Hvordan kan du si at du er jødisk når du spiser reker?». For Hannah er slike spørsmål er meningsløse: «fordi det å være jødisk er så mye mer enn hva jeg spiser». Hannahs erfaring kan peke mot at det også innenfor det jødiske miljøet finnes et verdihierarki, der noen levemåter ikke anerkjennes som like verdifulle som andre. Dette kan også illustreres med et eksempel fra intervjuet med en av forskningsdeltakerne som er reformjøde og som fortalte at reformjødenes måte å leve på blir sett ned på av noen jøder. Forskningsdeltakeren sa at noen jøder som tilhører andre tradisjoner, som eksempelvis ortodoks jødedom, mener at reformjøder gir jøder «et dårlig navn eller dårlig rykte», fordi de lever «vanlige liv» og ikke nødvendigvis overholder de religiøse forpliktelsene. Reformjødenes livsform tillegges mindre verdi, og noen mener reformjøder ikke er «religiøse nok», og dermed ikke «jødisk nok», ifølge denne forskningsdeltakeren. Forskningsdeltakeren la til: «det er ikke min jobb å fortelle deg om du er religiøs nok eller ikke».

5.3 U/synlighet⁶⁸

Representasjon av jødisk liv i Norge i dag ble et tema i flere av intervjuene. I intervjuet med Benjamin snakket vi om den manglende representasjonen han opplever i Bergen. Jeg fortalte han at jeg er oppvokst på Østlandet og at jeg besøkte synagogen i Oslo da jeg gikk på ungdomsskolen. Som lektorstudent vil jeg gjerne kunne ta med mine fremtidige elever på ekskursjon til en synagoge, noe som ikke lar seg gjøre i Bergen. «Du kan kun se en snublestein»,

⁶⁷ Det er ikke rom for å utdype dette, men jeg vil nevne feilaktig eller fordomsfull medierepresentasjon og mediedebattene om jødisk praksis (f.eks. rituell omskjæring eller kosherslakt) som andre mulige årsaker til fremmedgjøringen.

⁶⁸ Tittelen er inspirert av et besøk hos HL-senteret høsten 2022 og utstillingen *U/SYNLIG – hverdagsrasisme i Norge*.

svarte Benjamin. Elever i Oslo og Trondheim kan besøke synagoger og jødisk museer. Flere av forskningsdeltakerne snakket om de historiske årsakene til at det ikke finnes en synagoge i Bergen. Som belyst i kapittel 2 har det jødiske miljøet i Bergen alltid vært betydelig mindre enn miljøene i Oslo og Trondheim. Den jødiske befolkningen har kanskje vært for liten for en synagoge og det jødiske miljøet i Bergen har dessuten primært bestått av sekulære jøder, fortalte Marcus. Derfor har det kanskje heller ikke vært et ønske om en synagoge her. Dette kan igjen ha hatt en innvirkning på hvorfor det jødiske miljøet aldri har blitt stort. «Jøder kommer til Bergen og finner verken en synagoge eller et jødisk fellesskap, så da drar de igjen», sa Amanda.

Etableringen av Det Jødiske Samfunn i Bergen har ført til at jødene er mer synlig i bybildet enn før. Man kan blant annet lese om jødene i Bergen i artikler fra lokalavisene *Bergens Tidende* og *Bergensavisen*.⁶⁹ Et gjennomgående tema i mine intervjuer var synlighet og usynlighet. Flere av forskningsdeltakerne beskriver situasjonen i Bergen som «spesiell». Lea fortalte at hun tror det er «enklere» å være jødisk i Oslo. Det jødiske miljøet i Oslo er større, og det er kanskje derfor også enklere å være åpen om sin jødiske identitet til andre. Muligens kan det også knyttes til at Oslo er en by med et stort mangfold av mennesker med ulike bakgrunner og nasjonaliteter, og at det derfor oppleves mindre utfordrende å tilhøre en minoritet der. Lea sa:

Det er liksom ikke så lett å vite hvem som er jødisk og hvem som ikke er jødisk, og hvis du er jødisk er du ganske alene [i Bergen]. Jeg håper at ved å opprette denne organisasjonen så kan vi få mer støtte for at folk skal føle seg tryggere til å faktisk si at de er jødiske.

Noen av jødene i Bergen er forsiktige med å være åpne om sin jødiske identitet. Til dels handler denne forsiktigheten om antisemittisme, og Lea sa at hun forstår hvorfor noen syntes det er ubehagelig eller skummelt å synliggjøre at de er jøde. Spesielt fordi det bor så få jøder i Bergen. Man er med stor sannsynlighet den eneste jødiske personen på arbeidsplassen, i klassen eller i vennegjengen. Til dels handler det også om relevans. «Det [at man er jødisk] er jo ikke noe man tenker over hver dag, hele tiden. Så det er litt sånn, hvorfor skal jeg si ifra at jeg er jødisk?», sa Lea. Hun tenker at de som praktiserer religionen oftere tenker på sin jødiske identitet enn de som er sekulære, og at det ikke er mange situasjoner der det er naturlig eller relevant å fortelle andre at man er jødisk. Ved å overholde kosher eller sabbat blir praktiserende jøder på et vis

⁶⁹ I perioden januar 2020 til mai 2023 har de to avisene publisert til sammen 10 artikler om den jødiske minoriteten i Bergen. Avisene *Vårt Land* og *Dagen* har også skrevet om Bergensjødene i denne perioden.

minnet på sin jødiske identitet i hverdagen, samtidig som de også oftere kan være i situasjoner der det er nødvendig å fortelle andre at de er jødiske. Med opprettelsen av DJSB blir det jødiske miljøet mer synlig, og Lea håper at gruppen kan bidra til trygghet og legge til rette for mer åpenhet.

Hannah opplever det som meningsfullt å være med i DJSB. Hun ønsker å bidra til at det jødiske fellesskapet består for de som trenger eller ønsker det. Antisemittisme og det kollektive minnet om Holocaust fører imidlertid med seg en forsiktighet. Hannah fortalte: «jeg tror at jo mer synlig man blir, jo mer utsatt kan man bli. Så jeg syntes det er litt skummelt [å være med] og». Medlemskap i en jødisk organisasjon kommer ikke uten forbehold. Noen av jødene i Bergen tør ikke å synliggjøre seg ved å være medlem i en jødisk organisasjon. De vil ikke ha navnet sitt på en liste. En av forskningsdeltakerne hadde spurt en jødisk bekjent om han ville være medlem, og hadde fått som svar at «Ja, så det skal være lettere å finne oss etterpå?». Medlemslisten er konfidensiell, men minnene om Holocaust preger den jødiske minoriteten. De grusomme hendelsene for 80 år siden er imidlertid ikke den eneste årsaken til at noen ikke tør å være medlem. «Antisemittismen er reell i Bergen i dag», sa Benjamin. «Vi har alle, i forskjellige grader, opplevd fiendtlighet og diskriminering», fortalte Amanda. En av forskningsdeltakerne fortalte at styremedlemmene, som har sine navn offentlig på DJSBs nettside, har mottatt trusselbrev i posten flere ganger.

Intervjuene med de seks medlemmene vitner om en ambivalens knyttet til synlighet. Lea føler seg trygg og forteller gjerne andre at hun er jødisk. Slik er det ikke for alle, og Lea opplever at hun representerer et fåtall av medlemmene når hun sier at hun vil være synlig. «Jeg vil ikke være synlig, jeg vil bare være», sa Hannah. Amanda har inntrykk av at noen jøder i Bergen føler seg glemt og oversett. Hun tenker at gruppen derfor trenger å gjøre seg mer tilegnelig og synlig for resten av befolkningen. I intervjuet snakket vi om handlingsplanene og rapportene om antisemittisme, og Amanda påpekte at det kun er Oslo og Trondheim som nevnes der. Hun sa at noen av Bergensjødene skulle ønske at miljøet i Bergen også var representert i undersøkelsene om antisemittisme.⁷⁰ Marcus belyste den samme tematikken som Amanda og fortalte om det han opplevde som narrativet om jødene i Bergen. Han beskrev en følelse av manglende anerkjennelse av at det finnes et levende jødiske miljø i Bergen, og sa:

⁷⁰ Amanda la til at hun samtidig forsto hvorfor Bergen ikke var inkludert, med tanke på at det jødiske miljøet har vært tilnærmet usynlig før DJSB ble opprettet for tre år siden.

Narrativet er *hæ, jøder? Jøder i Bergen? Nei, det er ingen jøder i Bergen, sant, eller, det er bare spøkelser i Bergen*, så det er hel greie som folk bare ikke vet om. Og ikke bare det, men et kanskje større problem: ikke bare er det ingen jøder i Bergen, det er ingen jødedom.

Marcus opplever at det jødiske miljøet i Bergen blir oversett og at den ikke-jødiske befolkningen ikke har kunnskap om den jødiske minoriteten som bor i Bergen i dag. Han fortalte at han selv har et inntrykk av at mennesker i Bergen kun assosierer jødedom med Holocaust og Israel/Palestina, og sa:

Og det er de to bildene som kommer opp. Befolkningen har ingen forestilling om en levende, livlig, kultur, eller religion og språk, sant. Det er fremmed. Og det er ikke overraskende at det er fremmed. Det har aldri eksistert. Jeg mener, det kan ha eksistert under overflaten, men det har aldri vært noen som har sagt «her er vi, vi vil etablere oss selv, vi vil eksistere, vi vil ha et lokale», eller bare, «vi ønsker å være til stede». Så det er nytt. Det er faktisk veldig nytt i denne byen.

I mange år har det aldri eksistert et levende, jødisk miljø i Bergen. Det er først nå, med etableringen av DJSB, at jødene i byen «annonserer sin eksistens» og krever anerkjennelse fra majoritetsbefolkningen. I intervjuet med Marcus snakket vi om fakkeltoget på Møhlenpris, som er en årlig minnesmarkering for bergensjødene som ble deportert og drept under Holocaust. Han fortalte at han syntes det er en veldig viktig markering, men at det samtidig er viktig at jødene i Bergen «viser at vi også gjør ting i dag, at vi ikke er spøkelser». Dette innebærer imidlertid at organisasjonen viser seg frem og gjør seg synlig for befolkningen i Bergen. Marcus snakket om utfordringene knyttet til u/synlighet og sa at situasjonen i Bergen oppleves som en «Catch-22»: på den ene siden har man ikke lyst til å være synlig, i frykt for antisemittisme. Men, dersom man holder seg usynlig vil andre kunne få inntrykk av at jødene er redde for å være synlige. På den andre siden fører usynligheten til at befolkningen ikke får se at det finnes en jødisk minoritet og en jødisk kultur i Bergen og at de derfor tror den ikke eksisterer. Marcus opplever det som en slags ond sirkel, der både problemet og løsningen på problemet er synlighet.

Denne utfordringen ble også illustrert av Amanda, som sa «Antisemittismen er en stor del av hvorfor vi er så forsiktige. Vi vil bli anerkjent [som en del av samfunnet], men samtidig vil vi ikke at noen skal vite om oss, hvis det gir mening». Følelsen av å bli glemt eller oversett kan gi en følelse av manglende anerkjennelse. En del av tematikken knyttet til u/synlighet handlet om ønsket om å delta i samfunnet på lik linje med andre minoritetsorganisasjoner. DJSB må imidlertid gjøre seg tilgjengelig og gjenkjennbar for å kunne bli anerkjent som en fullverdig deltaker i storsamfunnet, og dette innebærer synlighet.⁷¹ DJSB er som nevnt ikke registrert som et trossamfunn, men som en frivillig organisasjon. Jeg spurte forskningsdeltakerne om hvorvidt de vil etablere DJSB som et trossamfunn, og de fortalte at det var noe de diskuterte – og ikke var enige om – innad i gruppen.⁷² Noen av medlemmene er positive og vil gjerne sende inn søknad om å bli et registrert trossamfunn. Andre er negative til dette og vet ikke om de ønsker å være medlem dersom gruppen blir et trossamfunn. Noen uttalte at det ikke er så viktig for dem hvorvidt gruppen blir et trossamfunn eller forblir en frivillig organisasjon. En offisiell godkjenning av DJSB som trossamfunn innebærer en formell og rettslig anerkjennelse av gruppen som et religiøst samfunn. Status som trossamfunn vil innebære at DJSB får tilgang til de samme godene som de andre godkjente trossamfunnene, og slik styrke den jødiske minoriteten i Bergen sin mulighet til å delta i samfunnet på lik linje med andre minoriteter.

5.4 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg presentert, analysert og diskutert materialet fra intervjuer med seks medlemmer av DJSB, med utgangspunkt i forskningsspørsmålet: «Hva er medlemmenes ønsker og mål for Det Jødiske Samfunn i Bergen?» Jeg fant at forskningsdeltakerne, på den ene siden, uttrykker ønsker og behov for å bli sett og hørt. Marcus vil utfordre narrativet om jødene og vise at det jødiske miljøet i Bergen ikke består av «spøkelses». Han vil at lokalavisene skal fortelle historien om det levende jødiske fellesskapet i Bergen, og han ønsker å formidle kunnskap om jødedommen til den ikke-jødiske befolkningen. Amanda vil utfordre det hun opplever er forestillinger om jøder og jødedom som noe «fremmed» eller «unormalt», og Lea vil belyse mangfold og utfordre stereotypier og fordomsfulle forestillinger om hvem «en jøde» er eller ikke er. Forskningsdeltakerne ønsker å bli anerkjent på lik linje med andre minoriteter, og de vil delta i tros- og livssynsdialogen i Bergen for at også jødiske perspektiver blir løftet

⁷¹ Det er viktig å bemerke seg at diskusjonen omhandler jødene i Bergen på et kollektivt nivå, i form av organisasjonen DJSB. Diskusjonen handler ikke om hvorvidt enkeltindividene opplever å bli anerkjent som fullverdige deltakere i samfunnet.

⁷² Dette diskuteres videre i kapittel 6.

frem. På den andre siden uttrykker forskningsdeltakerne ønsker om å bevare og praktisere jødisk religion, kultur og tradisjoner. Dette har de lyst til å gjøre for seg selv, for og med det jødiske fellesskapet. Ønsket om bevaring og praktisering innebærer ikke et ønske om å være synlig. Det handler i større grad om å få lov, og ha mulighet til, å bevare sin jødiske identitet og tilknytning til det jødiske. For noen innebærer dette et ønske og målsetting om etablering av en synagoge, men en synagoge bringer med seg en uønsket synlighet. For Victor og Hannah er det verdifullt å samles for å feire jødiske høytider, men dette oppleves tidvis som utfordrende. DJSB har ikke et eget, trygt lokale, og som Benjamin fortalte er sikkerhet en utfordring når organisasjonen skal arrangere feiringer.

6. Analyse og diskusjon – del 2

I dette kapitlet analyserer og diskuterer jeg hvordan anerkjennelse, og mangel på anerkjennelse, kan utvide og begrense Det Jødiske Samfunn i Bergens handlingsrom. Jeg tar utgangspunkt i Det Norske Akademis ordboks (u.å.-a) definisjon av begrepet «handlingsrom» som: «(forhold/omstendigheter som gir) mulighet for å gjøre det man har tenkt til å gjøre eller som det er meningen at man skal gjøre». I den første delen av analysen undersøkte jeg forskningsdeltakernes ønsker og mål for DJSB. En tematisk analyse av intervjumaterialet viste, på den ene siden, interne spenninger og mangfold innad i gruppen. På den andre siden viste analysen at forskningsdeltakerne også har en rekke felles ønsker og mål for gruppen. Funnene gir innblikk i hva Det Jødiske Samfunn i Bergen «har tenkt til å gjøre/det som er meningen at de skal gjøre». For å belyse problemstillingens andre del tar jeg utgangspunkt i forskningsspørsmålet: *Hvilke faktorer påvirker medlemmenes mulighet til å realisere gruppens mål?*

I lys av første del av analysen er det medlemmene «har tenkt til å gjøre, og/eller det som er meningen at de skal gjøre» 1) å bevare og praktisere jødisk religion, tradisjon og kultur, 2) å etablere et fast lokale eller en synagoge, 3) å ivareta det jødiske felleskapet og jødisk liv i Bergen, 4) å formidle kunnskap om jødedommen til den ikke-jødiske befolkningen, og 5) å delta i samfunnet på lik linje med andre. Disse fem målsettingene betrakter jeg som gruppens primære formål som medlemmene ønsker å realisere gjennom etableringen av Det Jødiske Samfunn i Bergen. Formålet med denne delen av den tematiske analysen er derfor å identifisere og diskutere ulike forhold som kan tenkes å påvirke gruppens handlingsrom. Perspektiver fra Axel Honneths anerkjennelsesteori anvendes for å diskutere hvordan ulike former for anerkjennelse og mangel på anerkjennelse (krenkelser) i den rettslige og i den solidariske sfære kan utvide og begrense handlingsrommet. Redegjørelsen av minoritetspolitikk, tros- og livssynspolitikk og antisemittisme i Norge utgjør viktig bakgrunn for diskusjonen. Jeg vil også diskutere i lys av empirien presentert i oppgavens tredje kapittel. I dette kapitlet er både intervjumateriale og dokumenter og e-post-utvekslinger fra DJSBs søknadsprosess om driftstilskudd fra Kulturrådet analysemateriale. Seksjon 6.1 belyser betydningen av politiske føringer og lovverk, 6.1.1 handler om DJSBs søknadsprosess om driftstilskudd og i 6.1.2 diskuteres trossamfunnstatus. I seksjon 6.2 drøfter jeg betydningen av majoritetsbefolkningens holdninger og kunnskap om jødedom, og i 6.3 tematiserer jeg Bergen som kontekstuell faktor. Avslutningsvis diskuterer jeg indre faktorer som kan tenkes å påvirke DJSBs handlingsrom.

6.1 Nasjonal politikk og internasjonale rammeverk

Den jødiske minoriteten har gjennom historien blitt utsatt for en rekke krenkelser i den rettslige sfæren. Frem til 1851 ble jødene nektet tilgang til landet, og frem til midten av 1900-tallet ble minoriteten utsatt for en brutal ekskluderingspolitikk (Plesner et al., 2017, s. 17). Ekskluderingen innebar at jøder på den tiden ikke hadde mulighet til å delta i samfunnet på lik linje med andre, og de ble ikke ansett som fullverdige medlemmer av fellesskapet (Honneth, 2009, s. 139-142). Norges ratifisering av Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter på slutten av 1990-tallet var en viktig vending i politikken overfor jødene. Gjennom en konkret anerkjenneshandling fikk den jødiske minoriteten status som nasjonal minoritet. Den rettslige anerkjennelsen innebar en anerkjennelse av jødiske borgere som autonome samfunnsborgere med plikter og rettigheter. Gjennom anerkjennelse i form av rettigheter i den rettslige sfæren ble de jødiske borgerne ansett som likestilte medlemmer av fellesskapet.

Honneth skilte mellom anerkjennelse i tre ulike sfærer, men sfærene er ikke enhetlige størrelser med absolutte grenser. Jeg vil argumentere for at den formelle anerkjennelsen av jødene som nasjonal minoritet også kan betraktes som en anerkjenneshandling i den solidariske sfæren. Som nevnt i seksjon 2.5 ble statusen som nasjonal minoritet tildelt *grupper med langvarig tilknytning til landet*, og slik anerkjente den norske stat det unike ved den jødiske minoriteten. Minoritetens langvarige tilknytning ble ansett som verdifull, og staten slo fast at jødenes kulturarv var en del av kulturarven i Norge (St.meld. nr. 15 (2000-2001), s. 12). Den jødiske minoritetens egenart og kulturelle tradisjoner ble verdsatt og etablert som en del av verdifellesskapet i Norge. Anerkjennelse av minoritetens egenart er i tråd med det politiske perspektivet på mangfold som «en rikdom for fellesskapet» (St.meld. nr. 15 (2000-2001), s. 4). Statusen som nasjonal minoritet innebar en sosial verdsetting av den jødiske minoritetens egenart og symboliserer derfor også en anerkjenneshandling i den solidariske sfæren.

På bakgrunn av internasjonale rammeverk og nasjonal politikk og lovgiving er staten forpliktet til å legge til rette for at den jødiske minoriteten har mulighet til å bevare og utvikle sin egenart og kultur.⁷³ Som belyst i kapittel 2 kan forskjellsbehandling være et middel for å oppnå likebehandling, og statusen som nasjonal minoritet innebærer at minoriteten har særrettigheter som andre innvandrede minoriteter ikke har. Minoritetspolitikken i Norge kan derfor være en

⁷³ «Jødisk kultur» forstås gjennom hele kapittelet i bred forstand, og inkluderer religion og tradisjoner.

faktor som påvirker Det Jødiske Samfunn i Bergens handlingsrom. I seksjon 6.2 argumenterer jeg for at majoritetsbefolkningens holdninger til jøder påvirker DJSBs handlingsrom, og i lys av dette kan regjeringens handlingsplaner og tiltak for å bekjempe antisemittisme betraktes som viktige anerkjenneshandlinger. Staten skal som nevnt legge til rette for at den jødiske minoriteten kan bevare sin kultur, og tiltakene mot antisemittisme er en del av dette arbeidet. Økonomisk tilskudd til organisasjoner for nasjonale minoriteter er også et viktig tiltak som kan bidra til at minoritetsorganisasjonene får reelle muligheter til å bevare sin kultur.

Statusen som nasjonal minoritet kan altså utvide DJSBs handlingsrom fordi staten har anerkjent minoritetens kultur som en del av kulturarven i Norge. Dette innebærer en sosial verdsetting av den jødiske minoriteten og en anerkjennelse av at det er verdifullt å legge til rette for at minoriteten kan bevare og videreutvikle sin kultur. Utviklingen fra ekskludering til anerkjennelse i den rettslige sfæren innebærer at de som tilhører den jødiske minoriteten har krav på de samme rettighetene som resten av befolkningen, samtidig som statusen som nasjonal minoritet innebærer at minoriteten har rett på noen særrettigheter som skal sikre deres mulighet til å delta i samfunnet. Statusen som nasjonal minoritet innebærer en anerkjennelse av det unike ved den jødiske minoriteten, og som belyst i kapittel 3 kan denne anerkjennelsen også ha negative virkninger. I intervjuet med Marcus belyste han en utfordring knyttet til dette. Han fortalte at noen kan oppleve å bli regulert på grunn av sin jødiske bakgrunn. Dersom man er åpen om sin jødiske identitet risikerer man å bli «plassert i en bås», der andre forventer at du kun skal ta valg eller handle ut ifra din bakgrunn. I lys av dette kan det tenkes at de som er åpne om sin jødiske bakgrunn kan oppleve at deres eget (undefinerte) handlingsrom formes, begrenses eller reguleres av andre.

6.1.1 Kulturrådets tilskuddsordning

I kapittel 2 beskrev jeg Kulturrådets tilskuddsordning for nasjonale minoriteter, som gir organisasjoner for nasjonale minoriteter muligheten til å søke om prosjekttilskudd og driftstilskudd. Driftstilskuddsordningen er som nevnt et økonomisk tiltak som skal bistå organisasjonene som har som formål å fremme interessene og ivareta rettighetene til den aktuelle nasjonale minoriteten, samt å bevare og videreutvikle minoritetens kultur, tradisjon, identitet, språk og/eller kulturarv. I lys av dette kan tilskuddsordningen forstås som en anerkjenneshandling. Ordningens formål er å styrke nasjonale minoriteters kultur, men også deres egenorganisering, slik at organisasjonene selv har mulighet til å fremme sine interesser overfor ulike myndigheter (Kulturdirektoratet, 2023c). I mine intervjuer diskuterte flere av

forskningsdeltakerne økonomi som en utfordring for bevaring og praktisering av jødisk kultur. Flere av gruppens mål, slik som å arrangere feiringer av høytider, gudstjenester, samt kurs og seminarer for både det jødiske miljøet og for majoritetsbefolkningen, innebærer leiekostnader. Både Benjamin, Hannah, Marcus og Lea snakket om jødernes status som nasjonal minoritet, og hvilken betydning statusen kan ha for DJSBs mulighet til å motta statlig tilskudd. Økonomisk støtte fra staten er et positivt gode som kan bedre medlemmenes muligheter til å realisere felles mål – altså utvide gruppens handlingsrom. Lea snakket om medlemmenes avgjørelse om å registrere gruppen som en frivillig organisasjon fremfor et trossamfunn, og sa:

Noen av oss har lyst til at vi skal bli et trossamfunn, men vi må se det litt an. Så langt har det egentlig ikke vært et stort problem for oss å ikke være et trossamfunn, men nå skal vi begynne å søke om støtte. Det som kanskje hjelper oss, er at jødene er en av de fem nasjonale minoritetene. Selv om vi er en religiøs befolkning, så er vi og en sekulær befolkning, så ja, for å beholde kulturen, og for å formidle jødedom til andre, og være mer involvert i samfunnet, så er det egentlig greit nok å være en frivillig organisasjon. Og vi håper at vi likevel kan få støtte, for at vi er både religiøs og ikke-religiøs, en kulturell gruppe.

Lea håper statusen som nasjonal minoritet kan være en fordel og at DJSB har mulighet til å få statlig tilskudd uten at gruppen er registrert som trossamfunn. Hun trekker frem mangfoldet innad i gruppen: Noen er religiøse, andre er sekulære, og alle har den jødiske kulturen til felles. Lea nevner også noen av gruppens formål – beholde kultur, formidle jødedom og deltakelse i samfunnet – og disse samsvarer godt med Kulturrådets beskrivelse av organisasjoner som kan få tilskudd. Antallet medlemmer i DJSB samsvarer imidlertid ikke med ett av Kulturrådets krav: Organisasjoner som søker om driftstilskudd må ha minst 100 tellende medlemmer (Kulturdepartementet, 2023c). Som nevnt i kapittel 2 søkte DJSB om tilskudd for 2023 og fikk avslag på søknaden sin. Avslaget ble begrunnet med at organisasjonen ikke oppfylte medlemskravet. På bakgrunn av at «Kulturdepartementet⁷⁴ kan fravike kravet om minst 100 medlemmer når det gjelder de tallmessig minste minoritetene», klagde DJSB på vedtaket i januar 2023 (Kulturdepartementet, 2023c). DJSB skrev i klagen at gruppens medlemstall er «rundt 80 og er fortsatt stigende», og at «uten driftsmidler for nasjonale minoriteter, herunder de tallmessig minste minoritetene som vi tilhører, vil det i praksis bli umulig å fremme jødisk

⁷⁴ Sekretariat for Kulturrådet.

kultur og liv i Bergen» (DJSB, e-post, 19. januar 2023). DJSB hevder altså at driftstilskudd er en nødvendig forutsetning for at organisasjonen skal kunne fremme jødisk kultur og liv i Bergen. Dette er i tråd med argumentet om at økonomisk statlig tilskudd vil utvide gruppens handlingsrom og illustrerer at DJSB mener gruppens handlingsrom vil *begrenses* dersom de ikke får bevilget tilskudd. I det følgende vil jeg ta for meg søknadsprosessen som jeg fulgte i perioden januar til april 2023.

Klagen ble tatt til følge og Kulturdirektoratet ba DJSB sende inn «mer og utdypende informasjon». De forespurte også gruppens medlemsregister.⁷⁵ Som svar skrev DJSB i en e-post at de skal sende inn utdypende informasjon, men at: «grunnet status som minoritet og tilfeller av trusler mot organisasjonens medlemmer, er det fastsatt i vedtektene at medlemmene forblir anonyme» (DJSB, e-post, 20. februar 2023). I en ny e-post skrev DJSB at gruppen er nyopprettet og at det «derfor er av vesentlig betydning at vi kan videreutvikle oss som organisasjon slik at vi som jødiske innbyggere av Bergen kan knytte både den bergenske og den jødiske identitet sammen». DJSB skrev videre at utdypende informasjon er vedlagt og: «se tidligere e-post hvor vi begrunner anonyme medlemslister. Som du sikkert er klar over, har dette med sikkerhetsmessige hensyn som vi må ivareta og som forventes av våre medlemmer». DJSB sendte ikke inn medlemsregisteret. De avsluttet e-posten ved å takke for muligheten til å sende inn et nytt forsøk «på å gjøre vårt samfunn i Bergen bærekraftig og levedyktig. Vi er helt avhengig av offentlig støtte fra offentlige myndigheter, hvis oppdrag er å fremme kulturelt mangfold og sikre nasjonale minoriteters rettigheter» (DJSB, e-post, 20. februar 2023).

DJSB understreker, i begge e-postene, hvorfor de ikke kan sende inn medlemsregister. De argumenterer for hvorfor DJSB fortjener, eller har rett på, tilskudd, ved å vise til «offentlig myndigheters oppdrag om å fremme kulturelt mangfold og sikre nasjonale minoriteters rettigheter». DJSB bruker politikken overfor nasjonale minoriteter (stortingsmeldingen Meld. St. 12 2020-2021)) for å støtte sin argumentasjon, og de vektlegger viktigheten av statlig tilskudd for at jødisk liv i Bergen skal bestå. DJSBs argumentasjon kan tolkes som et forsøk på å gjøre krav om anerkjennelse. På bakgrunn av minoritetspolitikken argumenterer DJSB for at staten er pliktet til å sikre at jødisk liv i Bergen bevares, og at organisasjonen bør anerkjennes som en verdifull tilrettelegger for at jødene i Bergen skal kunne bevare og utvikle sin identitet.

⁷⁵ Se vedlegg 3 for brevet fra Kulturdirektoratet.

Søknaden ble behandlet på nytt av Kulturdirektoratet i mars 2023 og DJSB fikk igjen avslag. Begrunnelsen var: «I den nye behandlingen er det gjort en helhetsvurdering av søknaden opp mot alle søknadene som kom inn og opp mot den tilgjengelige tilskuddsrammen. Søknaden deres når dessverre ikke opp». Kulturdirektoratet la til at det var lagt særlig vekt på «vilkår i forskriften § 6 andre ledd bokstav c og tredje ledd bokstav c». Det ble opplyst om at klagen kan sendes til Kommunal- og distriktsdepartementet for endelig avgjørelse hvis DJSB ønsker det.⁷⁶ Med § 6 andre ledd bokstav c menes «en beskrivelse av planlagte aktiviteter i tilskuddsåret» og § 6 tredje ledd bokstav c viser til «en bekreftelse fra statsautorisert eller registrert revisor om antall tellende medlemmer ved årsskiftet i samsvar med kravene i § 3» (Forskrift om driftstilskudd til organisasjoner for nasjonale minoriteter, 2022).

Kort tid etter avslaget møtte jeg Marcus for et nytt intervju.⁷⁷ Marcus nevnte søknaden til Kulturdirektoratet tidlig i intervjuet, og jeg fortalte at jeg hadde fulgt søknadsprosessen og var kjent med avslagene. Marcus fortalte om utfordringen knyttet til at Kulturdirektoratet forespør en liste over gruppens medlemmer. Han sa:

Det er både en historisk årsak, og det er konkrete årsaker, til det [anonymt medlemskap]. Så vi får se hvordan de responderer [til at vi ikke vil sende inn medlemsliste]. Men det er veldig.. Jeg syntes det er veldig interessant, hele situasjonen. Fordi det bringer med seg hele.. det bringer hendelsene fra 80 år siden rett inn i nåtiden. Og hvis de avviser oss igjen så må vi vurdere hva vi skal gjøre. Men jeg syntes det er helt utrolig, fordi.. Jeg mener, hele dette miljøet ble utryddet [...] Så det faktum at, du vet, det [avslaget] er på en måte et motstridende budskap. Det er sånn «ja, vi vil ha nasjonale minoriteter, men vi vil ikke ha nasjonale minoriteter».

Marcus uttrykker frustrasjon og mener det er problematisk at Kulturdirektoratet forespør en medlemsliste. Det bringer opp Holocaust og utryddelsen av hele det jødiske miljøet i Bergen. Han opplever også at Kulturdirektoratet, som er statlig styrt, sender et motstridende budskap. Tilskuddsordningen er til for å støtte opp under organisasjoner for nasjonale minoriteter, men den eneste jødiske organisasjonen på Vestlandet får avslag. Jeg forstår det slik at Marcus

⁷⁶ Se vedlegg 4 for avslaget.

⁷⁷ Jeg hadde planlagt å gjennomføre ett intervju med hver forskningsdeltaker, men det første intervjuet med Marcus måtte avsluttes før den planlagte tiden, og han foreslo derfor at vi kunne møtes igjen. Det var tilfeldig at del to av intervjuet ble gjennomført et par dager etter avslaget fra Kulturrådet.

opplever at staten verdsetter nasjonale minoriteter på papiret, men ikke i praksis. Marcus fortalte videre at han ser at det jødiske miljøet i Bergen har et stort ønske om å ha et jødisk fellesskap, men at de er avhengig av bistand for å få det til. Jeg spurte om det finnes andre tilskuddsordninger gruppen kan henvende seg til. Han svarte at det er noen ordninger i andre land, og sa at det er «litt absurd» at DJSB må søke om støtte fra organisasjoner i andre land fra «rike Norge». Vi snakket videre om utfordringen knyttet til at Kulturdirektoratet etterspør en medlemsliste, og Marcus sa:

Hvis DJSB hadde vært basert i Oslo, så ville det kanskje vært mulig å sende inn en medlemsliste. Men vi er i Bergen, og det er bare ikke mulig. Det er en annerledes. Vi kan bare ikke gjøre det. Og vi oppga veldig konkrete årsaker til hvorfor vi ikke kan gjøre det. Så hvis de [Kulturdirektoratet] ikke forstår det, da finnes det et ekte problem der ute.

Marcus tenker at situasjonen hadde vært annerledes dersom han og de andre medlemmene bodde i Oslo. Han belyser igjen den «spesielle situasjonen» i Bergen. Marcus opplever, som tidligere beskrevet, at det kan være utfordrende å være jødisk i Bergen. Mens det i Oslo og Trondheim er lang tradisjon for jødisk organisert liv er DJSB den første organisasjonen for jøder i Bergen. Marcus etterlyser anerkjennelse for at det kan være problematisk for en jødisk organisasjon, spesielt i en by med få jøder, å utlevere en liste over medlemmer. Han forteller at DJSB, ved flere anledninger, har forklart hvorfor de ikke kan sende inn en liste over gruppens medlemmer. Han opplever en manglende forståelse og at Kulturdirektoratet ikke anerkjenner at DJSBs situasjon er spesiell. Marcus er åpenbart skuffet over avslaget på søknaden om tilskudd. Det er imidlertid tydelig at det han er mest skuffet over er manglende anerkjennelse og forståelse fra Kulturdirektoratet.

I april sendte DJSB en e-post til Kulturdirektoratet der de ba om mer tid til å svare på avslaget. De skrev at de ønsker en forlengelse, slik at en revisor kunne «garantere anonymiteten til medlemmene våre, da denne betingelsen er skrevet inn i vedtektene til organisasjonen vår». DJSB la også til at arbeidet med å garantere medlemmers anonymitet skyldes «for å sikre våre medlemmer [sin] sikkerhet som en grunnleggende menneskerettighet» (DJSB, e-post, 3. april 2023). Som svar skrev Kulturdirektoratet at de ikke forsto hvorfor DJSB «jobber med å sammenstille disse dokumentene» på nåværende tidspunkt, og at den eneste bekreftelsen Kulturdirektoratet hadde bedt om er om DJSB ønsker å opprettholde klagen, og at den ville bli

videresendt til Kommunal- og distriktsdepartementet dersom det var tilfellet (Aune, e-post, 11. april 2023). DJSB bekreftet at de ønsket å opprettholde klagen og stilte spørsmål om hvorvidt det er «ønskelig/mulig» å sende inn utdypende informasjon om planlagte aktiviteter og en bekreftelse på revisor angående tellende medlemmer (DJSB, e-post, 13. april 2023).

Kulturdirektoratet svarte at DJSB kan sende inn denne nye informasjonen og at de avventer med å oversende klagen til departementet. De skrev også: «Nå vil vi for ordens skyld understreke at Kulturdirektoratet har taushetsplikt overfor denne typen dokumentasjon, slik som medlemslister, som sendes inn til oss, og ved ev. innsynsbegjæring blir det ikke sendt ut» (Aune, e-post, 14. april 2023). Det fremstår at medlemsregister er nødvendig for å kontrollere at medlemstallet stemmer overens med tallet DJSB har oppgitt, men at listen vil forbli konfidensiell. I motsetning til resten av dokumentene i søknadsprosessen, som er offentlige dokumenter, vil dokumentet med medlemslisten altså ikke være offentlig tilgjengelig via einnsyn.no. DJSB svarte at de ikke har anledning til å sende inn mer dokumentasjon i denne omgang, og at de ønsket å la klagen stå. Kulturdirektoratet bekreftet at klagen opprettholdes, og søknadsprosessen har, per mai 2023, ikke utviklet seg etter dette.

DJSB må foreløpig forsørge seg selv. Det er ingen tvil om at 500 000, summen de søkte om, hadde hatt en positiv virkning på gruppens muligheter til å realisere sine mål. Tilskudd kunne i den forstand utvidet gruppens handlingsrom, men det betyr ikke at avslaget *begrenser* handlingsrommet. Avslaget har ingen betydning for gruppens rett til å bevare og praktisere jødisk religion, kultur og tradisjoner. E-post-utvekslingen og intervjuet med Marcus vitner om at avslaget opplevdes som en mangel på anerkjennelse – en krenkelse, for å bruke Honneths begrep. Kulturrådet kan fravike kravet om 100 medlemmer, men søknaden «nådde ikke opp». Det er samtidig ikke slik at DJSB har en absolutt rett på tilskudd. Jeg vil argumentere for at det DJSB opplevde som mest problematisk, eller krenkende, var mangelen på anerkjennelse for deres spesielle situasjon, ikke avslaget i seg selv. DJSB uttrykte eksplisitt at det i praksis vil være «umulig å fremme jødisk kultur og liv i Bergen» uten tilskudd, og at det «er av vesentlig betydning» at gruppen kan utvikle seg slik at jødene i Bergen kan «knytte både den bergenske og den jødiske identitet sammen». DJSB viste til det samfunnsmessige målet om kulturelt mangfold, og myndighetenes «oppdrag om fremme kulturelt mangfold» i sin argumentasjon. De argumenterte for organisasjonens verdi, men etter en vurdering av søknaden opp mot andre søknader, samt «den tilgjengelige tilskuddsrammen», ble DJSB søknad vurdert som mindre

verdifull enn de andre. Mens det er slik jeg forstår DJSBs og Marcus opplevelse av situasjonen er det rimelig å anta at Kulturdirektoratet har en annen opplevelse.

6.1.2 Status som trossamfunn

I tillegg til at jødene i Norge har status som nasjonal minoritet, er minoriteten som nevnt også regnet som en religiøs minoritet. De jødiske organisasjonene i Oslo og Trondheim er begge registrert som trossamfunn, og har derfor tilgang på særordninger. En av disse særordningene er som nevnt statlig tilskudd og vigselfrett, og status som godkjent trossamfunn kan derfor påvirke en organisasjons handlingsrom. Medlemmene av DJSB diskuterer hvorvidt de vil registrere DJSB som et trossamfunn eller forbli en frivillig organisasjon, og deler av den interne diskusjonen belyses senere i kapitlet. Avgjørelsen kan ha en betydning for gruppens mulighet til å realisere noen av sine mål. Ett av argumentene blant de som ønsker å etablere et trossamfunn er derfor at statusen, og særrettighetene som følger med, vil utvide gruppens handlingsrom. Religiøs praktisering er ett av DJSBs formål, og som belyst i kapittel 2, sikrer religionsfriheten i Norge alle borgeres rett til å utøve religion. Status som trossamfunn er, på den ene siden, ingen forutsetning for religiøs praktisering. På den andre siden kan statusen utvide gruppens handlingsrom fordi registreringen vil gi DJSB rett til statlig tilskudd.⁷⁸ Som belyst i seksjonen ovenfor blir statstilskudd av noen av medlemmene ansett som helt nødvendig for at jødisk liv i Bergen skal bestå.

Amanda fortalte at hun skulle ønske at DJSB kunne bli anerkjent på samme måte som hun opplever at muslimer og kristne i Bergen blir. «[Formell] anerkjennelse ville også fått meg til å føle meg mer ekte», la hun til. Amandas ønske om å bli likestilt med muslimske og kristne grupper i Bergen illustrerer et ønske om anerkjennelse i den solidariske sfæren. Hun tenker at muslimer, som også tilhører en minoritetsgruppe, og kristne får anerkjennelse fra andre samfunnsborgere og aktører i storsamfunnet. Hun opplever at samfunnet godtar og aksepterer kristne og muslimers tro og praksis, og at de har mulighet til å utøve sin religion og delta i samfunnet på lik linje med andre. Hennes inntrykk er at den muslimske minoriteten, som i likhet med den jødiske skiller seg fra majoritetsbefolkningen, blir anerkjent som en del av det norske fellesskapet (Honnet, 2008, s. 131-132). Som belyst i kapittel 3 er anerkjennelse i den solidariske sfæren en historisk foranderlig størrelse. Den jødiske minoriteten har lang

⁷⁸ Vigselfrett og muligheten til å gjennomføre andre jødiske livsfaseriter er positive effekter som følge av trossamfunnsstatus, men de er ikke en del av DJSBs felles målsettinger. De er altså ikke en del av det gruppen «har tenkt til å gjøre» og faller derfor utenfor diskusjonen om handlingsrom.

tilknytning til Norge, men de har også gjennom historien vært utsatt for krenkelser i både den rettslige og den solidariske sfæren. Fravær av anerkjennelse er en del av deres historie i Norge. Jeg tolker det slik at Amanda opplever at den muslimske minoriteten i større grad enn den jødiske har fått et «innpass» i det norske samfunnet, og at muslimer ikke betraktes som like «fremmed» som jøder. Dette kan ses i lys av at den muslimske minoriteten i Norge er betydelig større en jødene. Som en tallmessig større minoritet har de kanskje også i større grad enn jødene gjort krav på anerkjennelse i samfunnet. Organisering og etablering av muslimske trossamfunn er et eksempel på hvordan en minoritetsgruppe kan gjøre krav på anerkjennelse.

I intervjuet omtalte Amanda DJSB som «ikke ekte», i form av at de ikke er registrert som et jødisk trossamfunn. Formell anerkjennelse innebærer at en gruppe aksepteres og tillegges en status som et «ekte» trossamfunn. «Ekte» grupper får rettigheter, og Amanda tror det jødiske miljøet i Bergen vil ha større muligheter til å delta i samfunnet hvis DJSB blir registrert som et trossamfunn. Anerkjennelse i den rettslige sfæren kan samtidig ha en innvirkning på mulighetene for anerkjennelse i den solidariske sfæren. Som belyst i kapittel 3 kan rettslig anerkjennelse forbedre en gruppes omdømme og føre til anerkjennelse også i den solidariske sfæren (Taira, 2022, s. 74). Status som trossamfunn vil innebære at DJSB blir likestilt med andre trossamfunn i rettslig forstand, og statusen kan ha en positiv sosial effekt i form av anerkjennelse i den solidariske sfæren. Amandas motivasjon for formell, rettslig anerkjennelse av DJSB kan synes å være et ønske om anerkjennelse i den solidariske sfæren. Som en frivillig organisasjon er DJSB «bare» en gruppe for jøder i Bergen, og statusen som trossamfunn ville etablert gruppen som et «ekte» jødisk fellesskap på lik linje med organisasjonene i Oslo og Trondheim.

DJSB har en målsetting om å delta i dialog, både med andre minoritetsgrupper og trossamfunn, med myndighetene og kommunen, og med storsamfunnet. Som belyst i kapittel 2 får registrerte trossamfunn, i større grad enn uregistrerte, en stemme i offentlige debatter, samt anledning til å uttale seg i saker som angår dem. Som nevnt representerer Det Mosaiske Trossamfunn de norske jødene i slike saker, og Det Jødiske Samfunn i Trondheim er også høringsinstans i en rekke saker. Forskningsdeltakerne ønsker at også DJSB skal kunne delta i dialogen. Amanda, Benjamin og Lea snakket for eksempel om at de ønsker å delta i dialogen med andre tros- og livssynssamfunn i Bergen. Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) har en avdeling i Bergen som arbeider for å legge til rette for interreligiøs dialog mellom Bergens ulike tros- og livssynssamfunn. Organisasjonen jobber for å fremme fellesinteresser og medlem-

samfunnenes egne interesser, og medlemskap i STL Bergen gir dermed også de minste trossamfunnene en stemme i tros- og livssynsdialogen. En forutsetning for å bli et av STLs medlemssamfunn er imidlertid at organisasjonen er offentlig godkjent som tros- eller livssynssamfunn (STL, 2021). Som diskutert i seksjon 5.2 er et av DJSBs mål og ønsker å formidle kunnskap om jødedom til den ikke-jødiske befolkningen. STL kan gi jødene i Bergen en plattform og legge til rette for at gruppen kan formidle kunnskap, samt delta i dialog med både storsamfunnet og andre trossamfunn i Bergen. Status som trossamfunn muliggjør medlemskap i STL, og medlemskap ville, i tråd med at deltakelse i dialogen er et av DJSBs målsettinger, utvidet gruppens handlingsrom.

Til tross for at den frivillige organisasjonen ikke kan tas opp som medlemssamfunn har noen av medlemmene likevel vært i dialog med STL Bergen i flere år. Lea fortalte at DJSB har «observatørstatus» i STL. Ifølge STLs vedtekter kan statusen som observatør gis til «tros- og livssynssamfunn som ikke oppnår fullt medlemskap eller andre organisatoriske enheter som ikke defineres som tros- eller livssynssamfunn». Observatørstatusen innebærer at DJSB har talerett, men ikke stemmerett. (STL, 2021). Lea fortalte at representanter fra DJSB har vært med på noen møter med andre tros- og livssynssamfunn i regi av STL. Lea fortalte at hun syntes det er viktig at også innspill fra det jødiske miljøet blir inkludert, og opplever det som verdifullt at de kan ta del i den interreligiøse dialogen i Bergen. STLs avgjørelse om å inkludere DJSB som observatør kan tolkes som en anerkjennelse og uttrykk for at de verdsetter jødiske perspektiv som en del av dialogen. Amanda fremholdt at gruppens deltakelse i STL er «en del av arbeidet vårt med å etablere oss som et ekte samfunn».

6.2 Befolkningens holdninger og kunnskap om jødedom

En forutsetning for at jødene skal kunne bevare og utvikle sin kultur er toleranse og anerkjennelse fra majoritetsbefolkningen. I intervjuet med Lea trakk hun frem: «Det hjelper ikke at regjeringen har lyst til å bevare den jødiske kulturen, hvis ikke også de vanlige ute i samfunnet også har lyst til det. Og forstår hvorfor det er viktig». Utbredelsen av antisemittisme i Norge er en faktor som påvirker DJSBs handlingsrom. Antisemittisme har en rekke praktiske konsekvenser for jødene i Norge, hvilket kommer tydelig frem i samtalene med forskningsdeltakerne da de snakket om utfordringer ved å etablere en synagoge i Bergen. Som nevnt i seksjon 3.6 kan en synagoge være et utsatt bygg, og på grunn av antisemittisme kan ikke jødene i Bergen bygge en synagoge uten å også iverksette sikkerhetstiltak. Antisemittisme er også en av årsakene til at noen av jødene i Bergen ikke tør å være med i DJSB. Noen av de som

vegrer seg for å ha navnet sitt på en liste over jøder i Bergen tør ikke være medlem selv om listen er konfidensiell. Benjamin og Marcus fortalte også om jøder i Bergen som, på grunn av tidligere dårlige erfaringer, ikke tør å være medlem av en jødisk organisasjon.

Som belyst i kapittel 5 er Lea ofte åpen om sin jødiske identitet i møte med nye mennesker. Hennes åpenhet og synlighet er for henne knyttet til en følelse av trygghet. Ifølge Lea er det mange jøder i Bergen som mener antisemittismen øker i Bergen. Selv mener hun det faktiske tilfellet er at antisemittismen øker i verden, ikke i Bergen spesifikt. Hun legger til at den økende antisemittismen i verden «selvfølgelig vil påvirke Bergen og, men ikke like mye som i mange, mange andre byer i mange andre land». Som belyst i seksjon 3.6 vil forståelsen av en handling eller ytring som antisemittisk variere fra person til person. Det er nærliggende å anta at Leas følelse av trygghet er knyttet til tidligere erfaringer og at hun muligens ikke har mange erfaringer med antisemittiske ytringer eller handlinger rettet mot henne. Det kan handle om hennes forståelseshorisont og erfaringsbakgrunn. En ytring som en annen person tolker som antisemittisk oppleves kanskje ikke som uttrykk for antisemittisme for Lea.

Leas opplevelse av utbredelsen av antisemittisme er ikke nødvendigvis representativ for den jødiske befolkningen i Bergen. Hennes opplevelse står også i kontrast til resultatene i holdningsundersøkelsene, der majoriteten av det jødiske utvalget mente negative holdninger til jøder var utbredt i Norge. Som belyst i kapittel 3 har også andelen av jødene som mener negative holdninger til jøder er utbredt, økt fra 59 til 81 prosent de siste fem årene. 71 prosent av respondentene i det jødiske utvalget svarte i 2022 at de tidvis unngår å vise sin religiøse identitet fordi de er redd for negative holdninger (Moe, 2022, s. 112).⁷⁹ I intervjuet med Victor snakket vi om frykten for negative holdninger knyttet til å omtale noe som «religiøst». Han fortalte at noen av gruppens medlemmer er skeptisk til å etablere DJSB som trossamfunn fordi det innebærer at gruppen etableres som religiøs. Medlemmenes jødiske identitet er ikke nødvendigvis en religiøs identitet, og både Victor og flere av de andre forskningsdeltakerne tror det vil bli splittelser i gruppen dersom DJSB registreres som et trossamfunn. For noen handler dette om at de ikke er religiøse og heller ikke har lyst til å være medlem av et eksplisitt religiøst samfunn. Victor fortalte også at han tror noen blir «skremt bort» av ordet «religiøst». Han

⁷⁹ Her vil jeg understreke at mange av jødene i Norge, slik det fremstår både i forskningen jeg gjorde rede for i kapittel 3 og i min undersøkelse, ikke nødvendigvis har en religiøs identitet. Jødisk identitet er ikke synonymt med religiøs identitet, og det kan tenkes at resultatene hadde sett annerledes ut dersom respondentene ble spurt om de tidvis skjulte sin *jødiske* identitet fordi de var redd for negative holdninger.

fortalte at noen av medlemmene har uttrykt at de er redd for hva andre vil si dersom de kaller gruppen for et «religiøst jødisk samfunn». De er redd de vil bli møtt med negative holdninger dersom de presenterer DJSB som en religiøs gruppe. Victor er som nevnt opptatt av å feire de jødiske høytidene slik at kulturen videreføres til barna, og han fortalte om behovet for statlig tilskudd for at DJSB skal ha råd til slike feiringer. For ham er det ønskelig å registrere DJSB som et trossamfunn. «Vi kan få mer penger hvis vi gjør gruppen religiøs, men noen har ikke lyst til det, fordi de er redde», sa Victor.

Antisemittisme og negative holdninger til jøder, som er en form for krenkelse i den solidariske sfæren, er en ytre faktor som begrenser DJSB handlingsrom. Negative holdninger i samfunnet påvirker medlemmenes muligheter til å praktisere og bevare den jødiske kulturen. På grunn av antisemittisme må DJSB ta en rekke forholdsregler for å ivareta medlemmenes sikkerhet. Som belyst i kapittel 5 må gruppen ta spesielle hensyn når de samles for feiringer, og som nevnt er gruppens medlemsliste konfidensiell. Sistnevnte skaper utfordringer for gruppens mulighet for statlig tilskudd fra Kulturrådet. På grunn av antisemittisme vil et forsamlingshus, og spesielt en synagoge, være utsatte bygg. Antisemittisme fører, for noen, til en frykt for å være synlig. Den ytre faktoren er samtidig en indre faktor som begrenser gruppens handlingsrom. Den manglende anerkjennelsen noen av jødene opplever har følger hvor hvorvidt de tør å være synlig – og hvorvidt de i det hele tatt tør å være medlem av en jødisk organisasjon. Opplevelsen av antisemittisme som utbredt i Norge påvirker gruppens *erfarte* handlingsrom og valgene de tar. I lys av behovet for sikkerhet og vakthold utenfor synagogen i Oslo er det imidlertid åpenbart at antisemittismen også påvirker DJSBs formelle handlingsrom. En av gruppens målsettinger er å formidle kunnskap om jødedom til den ikke-jødiske befolkningen i Bergen. Flere av forskningsdeltakerne mener den generelle befolkningen har for lite kunnskap om jødedom, og som følge av dette også en manglende forståelse av hva jødedom er eller kan være. Mangelen på kunnskap utvider på et vis DJSBs handlingsrom i form av at medlemmene opplever at det finnes et kunnskapshull, og at de har mulighet til å dekke dette ved å arrangere seminarer og kurs om jødedom. Det er samtidig ikke nødvendigvis slik at befolkningen deler synet om at de trenger mer kunnskap om jødedom. DJSBs handlingsrom påvirkes av majoritetsbefolkningens anerkjennelse, eller mangel på anerkjennelse, av det de har å tilby som verdifullt.

Jeg har gjennom denne oppgaven illustrert at jødedommen er kompleks, og at jødene i Norge forstår sine jødiske identiteter på mange ulike måter. Den jødiske minoriteten blir i noen sammenhenger omtalt som en religiøs minoritet, og i andre som en etnisk minoritet. «Du kan

være jødisk og religiøs, og du kan være jødisk og ikke religiøs. Du sier ikke at du ikke er jøde bare fordi du ikke er religiøs», sa Victor. En faktor som kompliserer det hele ytterligere, er mangelen på en universal definisjon av «religiøs». Som belyst i seksjon 2.1.2 vil mange i Norge, med bakgrunn i protestantisk kristendom, vektlegge *tro* som sentral i forståelsen av religiøsitet. Det hebraiske ordet *emunah*, som på norsk kan oversettes til «tro», er sjeldent brukt innenfor jødedommen, fortalte Marcus. Overholdelse av religiøse forpliktelser er viktigere innenfor den jødiske religionen. Jødedommens mange aspekter kan med andre ord føre til forvirring, spesielt for den delen av befolkningen som ikke vet mye om jødedom. Denne tematikken ble belyst av Amanda da jeg spurte henne om hvorfor gruppen ikke er registrert som et trossamfunn – til tross for at de presenterer seg som et religiøst samfunn på gruppens nettside. Som nevnt i kapittel 2 ble jeg oppmerksom på setningen «Even though we are a religious Jewish society, DJSB is not registered as a trossamfunn (religious congregation)» da jeg først leste gjennom gruppens nettside. Mitt inntrykk av gruppens presentasjon av seg selv var at de i fremtiden ville søke formell anerkjennelse som trossamfunn. Jeg satt igjen med et annet inntrykk etter jeg hadde snakket med forskningsdeltakerne.

I intervjuet med Amanda tok jeg opp den nevnte setningen og spurte henne om hvorfor gruppen ikke har sendt inn en søknad om å bli et trossamfunn. Hun fortalte at det er «interne debatter» om hvorvidt DJSB er en religiøs gruppe eller ikke. Amanda sa:

Dette er subjektivt, og jeg vet ikke om det er riktig, men mitt perspektiv er at vi skriver det [at DJSB er et religiøst samfunn] på nettsiden fordi andre folk ikke nødvendigvis forstår hva jødedommen er. Så «religiøst» er lettere å forstå enn hva enn jødedommen, [...] etnisk gruppe [...] eller hva jødedom er [...]. Det er en religion, men det er ikke bare en religion. Det kan også være en rase⁸⁰, og det kan også være en kultur, og det kan være alle disse tingene, og det er hvorfor det er litt vrient [...] Kanskje de [styret] har bestemt seg for at de skal presentere seg på en måte som gir mening for befolkningen. For hvis vi vil ha tilskudd, og hvis vi vil ha anerkjennelse, og vi vil at folk faktisk skal møte opp på det vi arrangerer, så må vi gjøre jødedommen forståelig og «approachable» på en måte. Hvis vi vil søke om å bli trossamfunn kan vi ikke si sånn «ja, vi er dette, men vi er også dette», sant.

⁸⁰ Amanda var den eneste av forskningsdeltakerne som omtalte jødedommen som en «rase». Denne betegnelsen kan være kontroversiell, og på jødedommen.no (som driftes av DMT) kan man lese at «jødene er ikke en rase, men bærer gjennom sine tradisjoner og sin historie preg av å være et folk» (Reisel, u.å.).

Jødedommens kompleksitet, og befolkningens manglende kunnskap eller forståelse, har betydning for hvordan DJSB velger å presentere seg selv, sa Amanda. Hun opplever at det er enklere å presentere seg som en religiøs gruppe, fordi det forstår befolkningen seg på. At en jødisk organisasjon er en religiøs organisasjon «gir mening». I lys av Amandas utsagn om at DJSB må gjøre den jødiske gruppen «forståelig» for andre og derfor velger å kalle seg et religiøst samfunn, kan det tenkes at DJSB opplever at gruppens erfarte handlingsrom begrenses av befolkningens manglende kunnskap. Dersom gruppen velger å søke om formell anerkjennelse som trossamfunn må gruppens religiøse funksjoner vektlegges.⁸¹ Amanda uttrykte at hun selv ikke anser DJSB som en religiøs gruppe, men hun erkjenner at deler av gruppens mål handler om praktisering av religion. Amandas ytring kan ses i lys av at hun selv omtaler seg som sekulær, og at mange jøder feirer jødiske høytider og deltar i ritualer uten å være religiøse. Hun la til at det for mange av de andre medlemmene handler om religiøs tilknytning, og at de er medlem fordi de vil praktisere religionen.

6.3 Bergen som kontekst

Analyse av intervju materialet og DJSBs søknadsprosess for driftstilskudd fra Kulturrådet viser at kontekst er en faktor som påvirker gruppens handlingsrom. Med kontekst mener jeg tid og sted – den jødiske organisasjonen er etablert i Bergen i vår samtid. Jeg har allerede diskutert hvordan både opplevelsen av negative holdninger og mangel på kunnskap om jødedom blant befolkningen i Bergen kan påvirke DJSBs handlingsrom. Den ikke-jødiske befolkningen i Bergen sine holdninger og kunnskap, eller manglende anerkjennelse og manglende kunnskap, blir slik sett en ytre, kontekstuell faktor. I DJSBs søknad og e-post-utveksling i forbindelse med søknaden om driftstilskudd for organisasjoner for nasjonale minoriteter ble det også tydelig at gruppens handlingsrom påvirkes av kontekst. Dette kom også frem i intervjuet med Marcus, der han belyste utfordringene han opplever knyttet til å ha en jødisk organisasjon i Bergen. I det følgende vil jeg diskutere andre faktorer som kan betraktes som kontekstuelle faktorer som påvirker DJSBs handlingsrom.

Som gjort rede for i seksjon 6.1 kan regjeringens arbeid mot antisemittisme betraktes som uttrykk for anerkjennelse og en faktor som kan utvide den jødiske minoritetens handlingsrom.

⁸¹ Lea sa at gruppen også på et vis er livssynsamfunn, med tanke på at mange av medlemmene er sekulære jøder. Kanskje gruppen kunne registrert seg som et livssynssamfunn i stedet for et trossamfunn? Det er ikke rom for å diskutere dette perspektivet i denne oppgaven, men det eksisterer allerede organisasjoner for humanistisk jødedom i mange land. Se: <https://shj.org/> for mer informasjon.

Som en konsekvens av at det jødiske miljøet i Bergen har vært tilnærmet usynlig og ikke tidligere har vært organisert er jødene i Bergen ikke inkludert i regjeringens handlingsplaner. Regjeringens arbeid for å bekjempe antisemittisme er landsomfattende, men handlingsplanenes tiltak er i stor grad sentrert rundt de allerede etablerte jødiske organisasjonene. Regjeringen har med andre ord primært rettet sin oppmerksomhet mot de jødiske miljøene i Oslo og Trondheim. Noen av tiltakene i handlingsplanen er, som belyst i kapittel 2, eksplisitt rettet mot bevaring av jødisk kultur i Oslo og Trondheim. På bakgrunn av at «regjeringen mener det er viktig å støtte den jødiske minoriteten i deres eget informasjonsarbeid om jødedom og jøder i Norge», mottar DMT økonomisk støtte for organisasjonens informasjonstiltak. De jødiske museene i Trondheim og Oslo mottar årlig driftstilskudd, og et av tiltakene i handlingsplanen er å opprettholde denne støtten. Årlig tilskudd gis også til Jødisk kulturfestival i Trondheim (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2021, s. 24). Gjennomføring av holdningsundersøkelser er også et tiltak i handlingsplanene. Holdningsundersøkelsene kartlegger befolkningens holdninger til jøder og forskningen er verdifull i forebyggingen mot antisemittisme i hele Norge. 2017- og 2022-undersøkelsene inkluderte jødiske utvalg, og regjeringen fikk dermed en innsikt i jøders egne erfaringer og perspektiver. Som belyst i seksjon 3.7 var imidlertid kun medlemmer av DMT og DJST inkludert i dette utvalget.

Jeg argumenterer ikke for at støtten som tildeles de jødiske organisasjonene i Oslo og Trondheim er problematisk, negativ eller uberettiget. Organisasjonene er viktige formidlere og bindeledd mellom den jødiske minoriteten og majoritetsbefolkningen, og de utfører oppgaver som har verdi for den jødiske befolkningen over hele landet. Det kan imidlertid være utfordrende for jødene i Bergen at alle midlene er avsatt til organisasjonene i Oslo og Trondheim. I intervjuet med Marcus snakket vi om regjeringens og Bergen kommunes mål om å bekjempe antisemittisme. Han mener at arbeidet som gjøres på samfunnsnivå er viktig, men at «hvis de virkelig vil gjøre det [bekjempe antisemittisme], hvorfor hjelper de ikke bare det jødiske samfunnet [i Bergen], hvorfor ikke starte med oss?». Bekjempelse av antisemittisme kan betraktes som et felles, samfunnsmessig mål, men Marcus opplever ikke at jødene i Bergen inkluderes i arbeidet for å realisere denne målsettingen (Honneth, 2008, s. 130-132). Han etterlyser en anerkjennelse av jødene i Bergen som verdifulle bidragsytere til fellesskapet, og mener bistand til DJSB er et sted å starte.

I seksjon 5.2 diskuterte jeg fremmedgjøring og forskningsdeltakeres opplevelse av feilaktig eller negativ fremstilling av jøder i mediene. Marcus snakket litt om mediefremstillinger av

jøder eller jødedom i Norge generelt, men han snakket mest om det han opplevde som negativ fremstilling fra de lokale mediene i Bergen. Slik blir mediefremstillinger en kontekstuell faktor som kan tenkes å påvirke DJSBs handlingsrom, kanskje spesifikt deres erfarte handlingsrom. Som tidligere nevnt kan mediefremstillinger skape medialiserte fordommer som internaliseres av befolkningen. Som belyst kom det i den nyeste holdningsundersøkelsen frem at den mest utbredte forklaringen på negative holdninger til jøder er jødernes relasjon til Israel og Israel/Palestina konflikten. Den norske mediedekningen av konflikten har i mange år blitt kritisert for å være skjevt fremstilt, hvilket kan belyse respondentenes forklaring på negative holdninger til jøder. Jeg forstår det slik at Marcus opplever at befolkningen har medialiserte fordommer mot jøder og at dette påvirker DJSBs handlingsrom. Krenkelser, slik som negative holdninger, stigmatisering og fordommer, kan ha en betydning for hvorvidt jødene i Bergen tør å være synlig. I Bergen, hvor det jødiske miljøet er lite og det aldri har eksistert en jødisk organisasjon før, opplever flere av forskningsdeltakerne utfordringer knyttet til synlighet. DJSB har imidlertid et ønske om å nå ut til den ikke-jødiske befolkningen, normalisere jødedom og bidra til at jødene i Bergen kan føle seg tryggere til å være åpne om sin jødiske identitet. Dette fordrer en viss synlighet, samt at noen tør å «bane vei». En av forskningsdeltakerne fortalte at lokalavisene har spurt om han vil stille opp for intervju og bilder, men at han frem til nå har sagt nei: «Jeg har lovet familien min å ikke eksponere meg selv for mye, men jeg tror jeg kommer til å gjøre det uansett».

Arkivsøk i *Bergens Tidende* og *Bergensavisen* viser at noen av medlemmene av DJSB utfordrer frykten for å være synlig. Siden 2020 har lokalavisene publisert en rekke saker der de skriver om DJSB og hva jødene i Bergen «gjør nå». I flere av sakene står noen av medlemmene frem med både bilde og navn. Jeg tolker dette som en del av medlemmenes arbeid for å etablere seg som det Amanda kalte «et ekte samfunn» og som en kamp for anerkjennelse. De søker anerkjennelse fra samfunnet og vil arbeide for å normalisere jødedom og bekjempe antisemittisme. For å realisere målene må de gjøre seg tilgjengelig for befolkningen i Bergen. Til tross for ambivalens og frykt knyttet til synlighet velger noen av medlemmene å eksponere seg selv i de lokale mediene. Kanskje er dette også et forsøk på å selv utvide gruppens handlingsrom.

6.4 Indre faktorer

Gjennom dette kapittelet har jeg diskutert hvordan anerkjennelse, og mangel på anerkjennelse, fra andre aktører i samfunnet kan påvirke gruppens handlingsrom. Gruppens handlingsrom,

som er de forholdene som gir gruppen mulighet til å realisere sine mål, påvirkes også av de interne forholdene i DJSB. Jeg har allerede diskutert at statusen som trossamfunn kan utvide gruppens handlingsrom på flere måter. Dette knyttes blant annet til muligheten til å få statlig tilskudd og til å delta i dialog med både tros- og livssynssamfunn og myndighetene. Den formelle anerkjennelsen av gruppen som et «ekte samfunn» kan dessuten også ha sosiale følger i form av anerkjennelse i den sosiale sfæren. Å registrere DJSB som et trossamfunn er et valg medlemmene kan ta, og en avgjørelse de må ta sammen. Beslutningen om å etablere seg som et trossamfunn eller forbli en frivillig organisasjon er dermed en indre faktor som kan påvirke gruppens handlingsrom. DJSBs handlingsrom påvirkes altså også av medlemmene selv.

Mangfold innad i gruppen ble trukket frem av flere av forskningsdeltakerne. Gruppen er sammensatt av mennesker med en rekke ulike bakgrunner – og mange forskjellige meninger. En av forskningsdeltakerne sier at organisasjonen oppleves som «veldig personlighetsbasert», noe hun tenker kan være en kompliserende faktor. DJSB er en demokratisk organisasjon, og med mange ulike personligheter vil det også være uenigheter og spenninger. Medlemmenes motivasjon for å arbeide for å realisere gruppens mål er en av de indre faktorer som kan påvirke gruppens handlingsrom. Hannah fortalte:

Det er ikke mange av oss, og uansett om vi får midler så er det en frivillighet som må til, for noen må gjøre jobben. Og alle har et liv her som ikke i utgangspunktet er det jødiske livet, ikke sant. Vi har jobber, familie, studier.. Vi har andre ting.

DJSB har mange mål, og realiseringen av disse krever stor innsats og samarbeid. Hannah er inne på en betydelig utfordring når hun trekker frem medlemmenes mangefasetterte liv og deres ulike måter å bevare og praktisere sin jødedom. Ingen av medlemmene er forpliktet til å arbeide for å nå DJSBs målsettinger, så gruppens mulighet til å realisere sine mål påvirkes av medlemmenes motivasjon for å delta i dugnaden. Amanda, Benjamin, Hannah, Victor, Lea og Marcus deler mange av de samme ønskene og målene for gruppen, men uttrykker ulike behov og individuelle ønsker. Deres mål og ønsker stemmer godt overens med målsettingene DJSB presenterer på gruppens nettside, men disse målene kan ikke sies å være representative for alle medlemmene.

7. Avslutning

I denne masteroppgaven har jeg presentert, diskutert og analysert materialet fra min undersøkelse om det jødiske miljøet i Bergen. Undersøkelsen har blitt utført i form av en case-studie av den nylige etablerte organisasjonen Det Jødiske Samfunn i Bergen. Jeg har intervjuet seks medlemmer av DJSB med formål om å få et innblikk i medlemmenes ønsker og mål for organisasjonen, hvorfor medlemmene valgte å opprette en jødisk organisasjon i Bergen, samt faktorer som kan tenkes å påvirke medlemmenes muligheter til å oppnå felles ønsker og målsettinger. Jeg har vært interessert i deres opplevelser som del av en minoritetsgruppe i Bergen, og deres erfaringer i møte med majoritetsbefolkning og offentlige instanser som Kulturdirektoratet og Bergen kommune. Inspirert av Axel Honneths teori og bok, *Kamp om anerkjennelse*, har jeg vært opptatt av hvilken rolle ønsket om anerkjennelse har spilt i etableringen av DJSB. Ved å analysere materialet i lys av anerkjennelsesteori har jeg diskutert hvordan anerkjennelse, og manglende anerkjennelse, kan påvirke medlemmenes mulighet til å handle og realisere organisasjonens målsettinger. I tillegg til anerkjennelsesteori har tidligere forskning om jødisk liv i Norge utgjort en viktig bakgrunn for analysen og diskusjonen. Kunnskap om hypermangfold, antisemittisme og jødisk liv i samtidens Norge, spesielt gjennom lesning av studien presentert i boken *Jødisk – Identitet, praksis og minnekultur*, har hatt stor verdi i arbeidet med tolkning av intervjumaterialet.

I oppgavens innledende kapittel presenterte jeg problemstillingen: «Hvilken rolle spiller anerkjennelse i etableringen av en minoritetsgruppe som Det Jødiske Samfunn i Bergen, og på hvilke måter kan anerkjennelse og mangel på anerkjennelse fra andre utvide og begrense gruppens handlingsrom?». Jeg presenterte også de to forskningsspørsmålene: «Hva er medlemmenes ønsker og mål for Det Jødiske Samfunn i Bergen?» og «Hvilke faktorer påvirker medlemmenes muligheter til å realisere gruppens mål?». Problemstillingen er todelt, og jeg har derfor delt analysen og diskusjonen opp i to kapitler som tar for seg hvert sitt forskningsspørsmål. I kapittel fem utforsket jeg det første forskningsspørsmålet gjennom en tematisk analyse av intervjumaterialet. Ved å analysere materialet fra intervjuer med seks medlemmer har jeg løftet frem noen av de individuelle målsettingene som finnes innad i gruppen. Formålet har verken vært å generalisere eller konkludere, men å få et innsyn i hvorfor gruppen ble opprettet og hva medlemmene ønsker å oppnå gjennom etableringen av en jødisk organisasjon i Bergen. Funnene fra kapittel fem dannet grunnlaget for den tematiske analysen i kapittel seks, der jeg utforsket oppgavens andre forskningsspørsmål. I tillegg til

intervjumaterialet var også materiale fra DJSBs e-post-utveksling og søknadsprosess om driftstilskudd fra Kulturrådet en del av diskusjonen i kapittel seks. I det følgende vil jeg sammenfatte diskusjonen og trekke frem sentrale funn som besvarer forskningsspørsmålene og belyser prosjektets problemstilling.

7.1 Oppsummering og avsluttende diskusjon

Et gjennomgående tema i intervjumaterialet er forskningsdeltakernes ønske om å bevare jødisk religion, kultur og tradisjoner. Forskningsdeltakerne er alle innflyttere til Bergen, og den jødiske minoriteten i byen er tallmessig liten. Fordi jødiske tradisjoner ikke er en del av majoritetsbefolkningens kultur må jødene i Bergen aktivt legge til rette for at det jødiske bevares og videreføres. Victor belyste denne problematikken da han sa at det ikke er tilstrekkelig «å bare fortelle om jødedommen». For ham er DJSB en viktig tilrettelegger for at barna og de kommende generasjonene får oppleve, og slik lære om, jødisk kultur. Det er behov for organisert jødisk liv i Bergen for at den jødiske kulturen skal bestå, og DJSB har som formål å skape og opprettholde et jødisk fellesskap. Det er gjennom en gruppe som DJSB at minoritetsbefolkningen kan ta del i et jødisk fellesskap. Dette er spesielt viktig for Benjamin, som fortalte at han håper DJSB kan fungere som en organisatorisk ramme for jødisk liv i Bergen. Denne tematikken ble også belyst av Hannah, som fortalte at feiringer av jødiske høytider bidrar til å holde en årlig rytme som er viktig for henne. For noen av forskningsdeltakerne handler praktiseringen om feiringer og markeringer av høytider, og for andre er religionsundervisning og gudstjenester viktig. Ulike former for praktisering av jødedommen er viktig for samtlige forskningsdeltakere, og ønsket om å praktisere og bevare jødisk kultur er en av motivasjonene bak etableringen av Det Jødiske Samfunn i Bergen. Flere av deltakerne fortalte også om ønsket om, og behovet for, et fast lokale slik at de kan arrangere feiringer og tilby gudstjenester til den jødiske befolkningen. Et fast lokale vil i større grad muliggjøre praktisering og bevaring av jødedommen, og slik utvide gruppens handlingsrom. Det er nærliggende å anta at etableringen av en jødisk organisasjon øker sannsynligheten for at kommunen vil bistå Bergensjødene med et fast lokale.

Medlemmenes opplevelse av at den ikke-jødiske befolkningen mangler kunnskap om jødedommen, samt deres ønske om å være en kunnskapsformidler i Bergen, er deler av bakgrunnen for etableringen av DJSB. I analysen fant jeg at DJSB ble etablert både for å støtte den jødiske befolkningen, men også fordi medlemmene mener majoritetsbefolkningen trenger mer kunnskap om jødisk kultur og praksis. I intervjuet med Lea ble kunnskapsformidling

eksplisitt trukket frem som bakgrunnen for hennes medlemskap. Hun mener mangel på kunnskap er en av årsakene til fordommer og stereotypiske forestillinger om jøder, og håper at hun og de andre medlemmene kan bidra til å motvirke disse forestillingene gjennom etableringen av DJSB. Lea belyser problematikk knyttet til underkommunisering av mangfold innenfor den jødiske befolkningen, og etterlyser formidling om jødedommen fra et mangfoldsperspektiv. For Amanda og Marcus er kunnskapsformidling viktig fordi de mener det er behov for en «normalisering» av jøder og jødedom. Amanda fortalte om opplevelsen av at andre ser på jødedom som en «rar greie» de ikke kjenner til, og Marcus fortalte om det han opplever som fremmedgjøring og stereotypiske fremstillinger av jøder i mediene. På bakgrunn av dette vil jeg argumentere for at DJSB ikke kun ble opprettet for praktisering og bevaring av jødisk kultur, men også får å nå ut til den ikke-jødiske befolkningen. Ved å organisere seg har medlemmene skapt en plattform som kan gi dem anledning til å formidle kunnskap og bekjempe antisemittisme. Opplevelsen av manglende anerkjennelse fra den ikke-jødiske befolkningen, i form av negative holdninger og stereotypiske forestillinger om jøder, er den del av bakgrunnen for etableringen av en jødisk organisasjon i Bergen.

Videre fant jeg at deltagelse i tros- og livssynsdialogen er en målsetting for flere av forskningsdeltakerne. Ved å etablere en jødisk organisasjon kan medlemmene få en stemme i saker som angår dem. De ønsker å representere jødene i Bergen og delta i dialog om blant annet religion, kultur, minoritetsperspektiver, mangfold og antisemittisme. Organiseringen har muliggjort talerett i Samarbeidsrådet for tros- og livssynsamfunn i Bergen, hvilket flere av deltakerne trakk frem som verdifullt for det jødiske miljøet. Organiseringen har også ført til dialog med både Byrådet og lokale medier – og det jødiske miljøet har fått en økt synlighet i Bergen. For forskningsdeltakerne er det viktig at jødiske perspektiver blir ansett som verdifulle og blir inkludert i dialogen, og funnene viser at ønsket om anerkjennelse også er en av motivasjonene som førte til etableringen av DJSB.

Et gjennomgående tema i analysen var ambivalens knyttet til eksponering og synlighet. Jeg fant en spenning i materialet, eksempelvis mellom Lea, som ønsker å være åpen om sin jødiske identitet og representere jødene i Bergen, og Hannah, som vil praktisere og bevare sin kultur «i fred». Spenningen er også til stede hos den enkelte, slik vi så hos Marcus, som beskrev ambivalensen knyttet til synlighet som en «Catch-22», og Amanda, som fortalte om et ønske om å delta i storsamfunnet, men at antisemittisme fører til en frykt for eksponering og synlighet. Det har aldri før eksistert en jødisk organisasjon i Bergen, og gjennom etableringen vil

Bergensjødene formidle og vise den ikke-jødiske befolkningen at det finnes et levende jødisk miljø i byen. Dette så vi eksempelvis hos Marcus, som gjennom etableringen vil utfordre det han opplever som et narrativ om at det jødiske miljøet kun består av «spøkelses». Amanda og Marcus fortalte om manglende representasjon av den jødiske minoriteten i Bergen, hvilket for dem oppleves som en manglende anerkjennelse av at det finnes en jødisk befolkning andre steder enn i Trondheim og Bergen. Marcus belyste denne tematikken da han stilte spørsmål ved arbeidet som gjøres på samfunnsnivå for å bekjempe antisemittisme; «hvorfor ikke starte med oss?». Ved å organisere seg annonserer jødene i Bergen sin tilstedeværelse – og etableringen kan slik betraktes som et krav på anerkjennelse.

Kampen om anerkjennelse er spesielt fremtredende i analysen av materialet fra intervjuet med Marcus. Hans opplevelse av manglende anerkjennelse var et gjengående tema, eksempelvis da vi snakket om lokale medier, byrådet i Bergen og søknadsprosessen og e-post-utvekslingen med Kulturdirektoratet om driftstilskudd. Marcus er opprørt over at DJSB ikke har fått tilgang på et fast lokale, og mener kommunen har et historisk ansvar overfør den jødiske minoriteten i Bergen. Han fortalte også om det han opplever som manglende anerkjennelse fra Kulturdirektoratet, som ikke viser forståelse for hvorfor DJSB ikke kan sende inn en liste over gruppens medlemmer. Han mener det er svært problematisk dersom Kulturdirektoratet ikke forstår hvorfor medlemslisten er konfidensiell. Etableringen av DJSB og deres kamp om anerkjennelse må altså forstås i lys av et historisk perspektiv. Norges behandling av jødene, både før, under og etter andre verdenskrig, har implikasjoner for hvordan minoriteten handler i dag. Dagens minoritetspolitikk spiller også inn, eksempelvis ved at staten har forpliktet seg til å legge til rette for at den jødiske minoriteten har reelle muligheter til å bevare jødisk kultur. Analysen viser at noen av Bergensjødene opplever at deres muligheter til å bevare sin kultur ikke, i tilstrekkelig grad, legges til rette for.

Hovedfunn i analysen er at DJSB ble etablert fordi medlemmene vil skape et fellesskap for jødene i Bergen, praktisere og bevare sin kultur, religion og tradisjon. De vil fungere som en ramme for jødisk liv, støtte den jødiske befolkningen og legge til rette for både religiøs og sekulær praksis. De vil også skape en plattform der de kan formidle kunnskap til den ikke-jødiske befolkningen i Bergen. De vil motvirke fordommer og stereotypiske forestillinger, og delta i dialog med både storsamfunnet, kommunen og andre tros- og livssynsamfunn. Forskningsdeltakere fortalte om det de opplever som en manglende anerkjennelse av at det eksisterer en levende, jødisk minoritetsbefolkning i Bergen – som har behov og ønsker om å

praktisere og bevare sin kultur – og analysen viser at ønsket om anerkjennelse fra både storsamfunnet og ulike samfunnsaktører motiverte til etableringen av DJSB. Gjennom en tematisk analyse identifiserte jeg en rekke ytre faktorer som påvirker DJSBs handlingsrom, slik som nasjonal politikk og internasjonale rammeverk, kulturrådets tilskuddsordning, trossamfunnstatus, befolkningens holdninger og kunnskap om jødedom, og Bergen som kontekst. Jeg diskuterte samtlige faktorer med perspektiver fra anerkjennelsesteori, og et sentralt funn er at anerkjennelse, og mangel på anerkjennelse, har stor betydning for medlemmenes mulighet til å realisere gruppens mål.

Statens forpliktelser til å legge til rette for at den jødiske minoriteten har reelle muligheter til å ivareta jødisk kultur kan tenkes å utvide den jødiske minoritetens handlingsrom. Som nevnt ovenfor er det imidlertid ikke nødvendigvis slik at denne forpliktelsen faktisk utvider DJSBs handlingsrom. Eksempelvis mener Marcus, med bakgrunn i både jødernes historie i Norge og dagens minoritetspolitikk, at det er Bergen kommunes ansvar å finne et fast lokale til DJSB. Som belyst er et fast lokale viktig for medlemmenes mulighet til å praktisere og videreføre jødiske tradisjoner, og manglende bistand fra kommunen er en utfordring for gruppen i Bergen. Slik fremstår statens anerkjennelse av den jødiske minoriteten som en nasjonal minoritet som en anerkjenneshandling som kun i teorien utvider DJSBs handlingsrom. Dette henger sammen med den påvirkende faktoren Bergen som kontekst. Minoritetspolitikken og statusen som nasjonal minoritet har verdi for den jødiske minoriteten i Norge som en helhet, men undersøkelsen viser at Bergensjødene opplever sin situasjon som utfordrende. Den jødiske befolkningen i Bergen består ikke av mer enn omtrent 150 mennesker, og midler for å støtte den jødiske minoriteten er primært sentrert rundt arbeid i Oslo og Trondheim. Marcus omtaler situasjonen i Bergen som «spesiell», og Lea har en antagelse om at det er «enklere» å være åpen om sin jødiske identitet i områder hvor det bor flere jødiske innbyggere. Lea og Amanda fortalte om sine opplevelser av at jødedommen er ukjent og fremmed for mange Bergensere, og om deres inntrykk av at befolkningen mangler kunnskap om den jødiske minoriteten. Slik kan den kontekstuelle faktoren ses i sammenheng med diskusjonen om befolkningens holdninger og kunnskap om jødedom. Muligens har mangelen på representasjon av jødisk liv i bybildet i Bergen en påvirkning på det forskningsdeltakerne opplever som manglende kunnskap hos befolkningen.

Til tross for at regjeringens arbeid mot antisemittisme i hovedsak har vært sentrert rundt byene der det finnes etablerte jødiske menigheter, er minoritetspolitikken og regjeringens tiltak en

viktig faktor som også utvider DJSBs handlingsrom. Krenkelser som fordommer, negative holdninger og antisemittisme begrenser DJSBs handlingsrom, og arbeidet som gjøres på samfunnsnivå har også betydning for jødene i Bergen. Samtidig vitner intervjumaterialet om at antisemittisme fremdeles er en stor utfordring. Forskningsdeltakerne fortalte om jødiske bekjente som ikke tør å være medlem av gruppen, om konsekvensene av at de ikke kan sende inn en medlemsliste til Kulturrådet, og om utfordringer knyttet til å skulle bygge en synagoge i Bergen. Et sentralt funn er at samfunnets holdninger mot jøder, og hvordan medlemmene av DJSB opplever majoritetsbefolkningens holdninger, i stor grad påvirker gruppens handlingsrom. Anerkjennelse fra storsamfunnet har betydning for hva medlemmene tør å gjøre, altså for deres erfarte handlingsrom, men det har også betydning for det vi kan betrakte som deres formelle handlingsrom.

Jeg diskuterte også hvordan registrering som trossamfunn kan utvide DJSBs handlingsrom. Eksempelvis vil status som trossamfunn gi DJSB mulighet til å motta økonomisk tilskudd og til å bli fullverdige medlemssamfunn i Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn. Som diskutert vil økonomisk tilskudd ha stor betydning for gruppens mulighet til å realisere sine mål, og deltakelse i tros- og livssynsdialogen er viktig i DJSBs arbeid med å formidle kunnskap og fremme jødiske perspektiver. På grunn av uenigheter innad i gruppen er DJSB ikke registrert som trossamfunn, og jeg vil avslutningsvis trekke frem det siste temaet jeg diskuterte i kapittel seks: indre faktorer. Jeg har argumentert for at DJSBs handlingsrom påvirkes av majoritetsbefolkningens holdninger, og at ytre faktorer som manglende anerkjennelse fra samfunnet og øvre befolkning har betydning for en minoritetsgruppes mulighet til å realisere sine mål. Handlingsrommet formes og påvirkes imidlertid også av indre faktorer. I analysen fant jeg at DJSB preges av et hypermangfold som har betydning for gruppens handlingsrom. Den jødiske minoriteten i Bergen er heterogen, og medlemmene har bakgrunner fra ulike land og retninger innenfor jødedommen. Noen av medlemmene ønsker å praktisere jødisk religion, mens andre omtaler seg som «helt sekulære» og er medlem for å kunne bevare jødisk kultur og tradisjoner. I slike sammensatt grupper er det følgelig mennesker med en rekke ulike behov, perspektiver, ønsker og verdier. Gruppens felles målsettinger som formidles på nettsiden er ikke representative for alle medlemmene.

På bakgrunn av DJSBs nettside hadde jeg i forkant av undersøkelsen en antakelse om at gruppen ville søke om å bli registrert som trossamfunn, og at ønsket om trossamfunnstatus var en av årsakene til at organisasjonen ble opprettet. Intervjuene med forskningsdeltakerne bekrefter

imidlertid ikke denne antakelsen, og det samlede materialet viser at medlemmene ikke er enige om hvorvidt de ønsker at DJSB skal registreres som trossamfunn. Ifølge Victor vil overgangen fra frivillig organisasjon til trossamfunn sannsynligvis føre til splittelser blant medlemmene, både fordi de tilhører ulike retninger innenfor jødedommen og fordi noen ikke ønsker å være medlem av et trossamfunn. Intervjumaterialet viser også at ikke alle medlemmene deler ønsket om å opprette en synagoge i Bergen. Samtlige forskningsdeltakere ønsker seg et fast lokale, men som Marcus sa er det ikke nødvendig med en synagoge for å holde sabbat-gudstjenester. Årsaken til at flere av deltakerne ikke ønsker å etablere en synagoge har imidlertid også sammenheng med den kontekstuelle faktoren. Ifølge Hannah er den jødiske minoriteten i Bergen for liten for en synagoge, og Benjamin og Victor belyste utfordringer knyttet til økonomi og sikkerhet. Det må også derfor ses i lys av et historisk perspektiv med utbredelsen av antisemittisme og en historie med mangel på anerkjennelse.

I denne avsluttende diskusjonen har jeg trukket frem hovedfunn fra analysen, i form av medlemmenes målsettinger og ønsker, og ulike forhold som påvirker gruppens mulighet til å realisere sine mål. Noen av målene vil ikke realiseres uten at medlemmer av DJSB gjør seg synlige og tilgjengelige for den ikke-jødiske befolkningen i Bergen. I analysen fant jeg at synlighet og åpenhet innebærer en forsiktighet, og at antisemittisme og frykten for antisemittisme begrenser både det erfarte og det formelle handlingsrommet til DJSB. DJSB består av medlemmer som er åpne om sin jødiske identitet og som vil bane vei, men også av de som ikke tør eller vil eksponere seg. For noen handler etableringen av DJSB utelukkende om å få mulighet til å praktisere og bevare sin jødiske kultur, men for noen er etableringen også en kamp om anerkjennelse. Det jødiske miljøet i Bergen har vært tilnærmet usynlig for den ikke-jødiske befolkningen, og organiseringen er første steg i arbeidet for å bli inkludert, for å få en stemme – og for å legge til rette for at den jødiske befolkningen i Bergen har reelle muligheter til å bevare og utvikle sin kultur.

7.2 Veien videre

Dette masterprosjektet har gitt meg en unik mulighet til å tilegne meg kunnskap om det jødiske miljøet i Bergen, samt gitt meg innsyn i erfaringene til seks mennesker som tilhører en minoritetsgruppe. Det har aldri før blitt gjort en lignende intervjustudie av det jødiske miljøet i Bergen, og jeg håper dette prosjektet kan inspirere til videre, mer omfattende forskning – av både masterstudenter og erfarne forskere. I intervjuene med flere av forskningsdeltakerne kom det frem at noen av Bergens jøder føler seg glemt, og jeg håper at miljøet i Bergen også vil bli

inkludert i forskning og handlingsplaner mot antisemittisme i tiden som kommer. Som belyst i oppgavens bakgrunns- og teori-kapitler finnes det generelt svært få forskningsprosjektet som har tatt for seg den jødiske minoriteten og jødisk liv i samtidens Norge, og dette er et felt vi trenger mer kunnskap om. I lys av funnene som viser at DJSBs handlingsrom påvirkes av majoritetsbefolkningens kunnskap og holdninger vil det også være interessant å gjennomføre intervjustudier med mennesker som tilhører andre minoritetsgrupper i Bergen. Majoritetsbefolkningens holdninger legger også føringer for andre minoritetsgruppers handlingsrom.

I analysen fant jeg at negative holdninger mot jøder, både i mediene og blant befolkningen, i stor grad preger den jødiske minoriteten i Bergen. Jeg undersøkte faktorer som kan påvirke Det Jødiske Samfunn i Bergens handlingsrom, men jeg gikk ikke i dybden på i hvilken grad krenkelser som antisemittisme begrenser gruppens muligheter. Mitt inntrykk, og slik det fremstår HL-senterets holdningsundersøkelser, er at den ikke-jødiske befolkningen ikke er klar over omfanget av antisemittiske ytringer og holdninger i Norge. Majoritetsbefolkningens oppfattelse av utbredelsen av negative holdninger samsvarer ikke medlemmer av den jødiske minoritetens erfaringer. Utbredelsen av antisemittisme må derfor både bekjempes og undersøkes ytterligere, og jeg mener arbeidet bør utvides til å også inkludere Bergens befolkning.

Til sist vil jeg løftet blikket mot religionsundervisningen i skolen. Min interesse for mangfold, og viktigheten av å formidle og lære elever om mangfoldet som finnes innad i religioner og minoritetsgrupper, startet før jeg begynte dette prosjektet. Funnene fra undersøkelsen bekrefter behovet for mangfoldskompetanse i skolen. Religionsundervisningen bør ha et større fokus på mangfold innad i de ulike religionene, spesielt med hensyn til at det ikke alltid finnes et klart skille mellom religion og kultur. Mitt inntrykk, som jeg deler med flere av forskningsdeltakerne i dette prosjektet, er videre at mange nordmenn har en forestilling om at «jødisk» er synonymt med «religiøs» og at betegnelsen «jøde» (men også muslim, hindu etc.) innebærer at man lever eller oppfører seg på en bestemt måte. Intervjuene med de seks forskningsdeltakerne har gitt meg et innsyn i det hypermangfoldet som kan finnes innad i en minoritetsgruppe – som jeg mener er verdifull kunnskap som i større grad bør implementeres i religionsundervisningen.

Referanser

- Anker, T. (2020). *Analyse i praksis – En håndbok for masterstudenter*. Cappelen Damm Akademisk.
- Asdal, K. & Reinertsen, H. (2020). *Hvordan gjøre dokumentanalyse – en praksisorientert metode*. Cappelen Damm Akademisk.
- Banik, V. K. (2017). Avvisning, pragmatisk aksept og inkludering: Aspekter av statlig politikk overfor den jødiske minoriteten 1814-2016. I Brandal, N., Døving, C. A. & Plesner, I. T. (Red.), *Nasjonale minoriteter og urfolk i norsk politikk fra 1900 til 2016* (s. 113-130). Cappelen Damm Akademisk.
- Banik, V. K. (2022). Fra vuggen til graven – Det Mosaiske Trossamfund i jødisk liv. I C. A. Døving (Red.), *Jødisk – Identitet, praksis og minnekultur* (s. 170-201). Universitetsforlaget.
- Banik, V. K. & Høeg, I. M. (2022). Religiøs organisering blant jøder i Norge – et bakgrunnskapittel. I C. A. Døving (Red.), *Jødisk – Identitet, praksis og minnekultur* (s. 145-169). Universitetsforlaget.
- Barne- og familiedepartementet. (2022, 13. mai). *Antall tilskuddstellende medlemmer i tros- og livssynssamfunn i 2022*. Regjeringen. <https://www.regjeringen.no/no/tema/tro-og-livssyn/tros-og-livssynssamfunn/innsiktsartikler/antall-tilskuddsberettigede-medlemmer-i-/id631507/>
- Bergmann, W. (2020). Measuring Antisemitism: An «Elastic View” of Antisemitism. I C. Hoffmann & V. Moe (Red.), *The Shifting Boundaries of Prejudice: Antisemitism and Islamophobia in Contemporary Norway* (s. 155-186). Universitetsforlaget.
- Bruland, B. (2017). *Holocaust i Norge – registrering, deportasjon, tilintetgjørelse*. Dreyers Forlag.
- Bøhn, E. D. (2021). Anerkjennelsens logikk. I T. Bjerkås, T. V. H. Hagen & G. Aaby (Red.), *Tid for anerkjennelse – andre verdenskrig i fortid og nåtid* (s. 39- 52). Cappelen Damm Akademisk.
- Bøe, K. H. & Kalvig, A. (2020). *Mennesker, meninger, makter: En introduksjon til religionsvitenskap*. Cappelen Damm Akademisk.
- Christiansen, H. (2019, 17. juli). NRK-video med jødespøk vekker sterke reaksjoner i sosiale medier. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/kultur/i/OoE7mx/nrk-video-med-joedespoek-vekker-sterke-reaksjoner-i-sosiale-medier>
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming* (2. utg.).

- Universitetsforlaget.
- Det Jødiske Samfunn i Bergen. (2022). *About*. Djsb. Hentet 10/09/22 fra:
<https://www.djsb.no/about/>
- Det Jødiske Samfunn i Bergen. (2023). *Velkommen til DJSB!*. Djsb. Hentet 22/03/23 fra:
<https://www.djsb.no/norsk/>
- Det Mosaiske Trossamfund. (2021). *Synagogen i 100*. Jødedommen.
<https://jubileum.jødedommen.no>
- Det Mosaiske Trossamfund. (u.å.-a). *Hvordan har det seg at noen jøder ikke tror på gud? Er ikke det et paradoks?* Jødedommen. <https://www.jødedommen.no/hvordan-har-det-seg-at-noen-joder-ikke-tror-pa-gud-er-ikke-det-et-paradoks/>
- Det Mosaiske Trossamfund. (u.å.-b). *Norske jødar – Historia vår. Del 1 – Tidleg historie*. Jødedommen. <https://www.jødedommen.no/tidleg-historie/>
- Det Mosaiske Trossamfund. (u.å.-c). *Om Det Mosaiske Trossamfund*. Dmt.oslo.
<https://www.dmt.oslo.no/om-dmt/>
- Det Mosaiske Trossamfund. (u.å.-d). *Bli Medlem*. Dmt.oslo.
<https://www.dmt.oslo.no/bli-medlem/>
- Det Mosaiske Trossamfund. (u.å.-e). *Hvordan ber jødene?* Jødedommen.
<https://www.jødedommen.no/hvordan-ber-jødene/>
- Det Norske Akademis ordbok. (u.å.-a). *Handlingsrom*. NAOB.
<https://naob.no/ordbok/handlingsrom>
- Det Norske Akademis Ordbok (u.å.-b) *Anerkjenne*. NAOB.
<https://naob.no/ordbok/anerkjenne>
- Døving, C. A. (2017). Storsamfunnet og minoritetene – før og nå. I Brandal, N., Døving, C. A. & Plesner, I. T. (Red.), *Nasjonale minoriteter og urfolk i norsk politikk fra 1900 til 2016* (s. 289-304). Cappelen Damm Akademisk.
- Døving, C. A. (2022). *Jødisk – Identitet, praksis og minnekultur*. Universitetsforlaget.
- Endsjø, D. Ø. (2022). *Religion og menneskerettigheter – konflikt, balanse og idealer*. Universitetsforlaget.
- Eriksen, T. B., Harket, H. & Lorenz, E. (Red.). (2009). *Jødehat: Antisemittismens historie fra antikken til i dag*. Cappelen Damm.
- Eriksen, T. H. (2015, 23. november). *Et mer mangfoldig mangfold*. Samora.
<https://samora.no/artikler/et-mer-mangfoldig-mangfold>
- Eskeland, H. Ø. (2022, 21. desember). Denne uken samles jøder i Bergen for å feire hanukkah: - Det er ikke som jul. *Bergens Tidende*, s. 30-31.

- Filstad, C., Olsen, T. H. & Karp, T. (2021). Constructing managerial manoeuvring space in contradictory contexts. *European Management Journal*, 39(4), 467-475.
<https://doi.org/10.1016/j.emj.2020.10.003>
- Fjørtoft, K. (2009a). Anerkjennelse i lys av liberale rettferdighetsoppfatninger. *Norsk filosofisk tidsskrift*, 44(1), 33-45.
- Fjørtoft, K. (2009b). Nancy Frasers kritikk av Axel Honneths anerkjennelsesteori. *Agora*, 27(4), 61-77.
- Fonneland, T. A. (2006). Kvalitative metoder: intervju og observasjon. I S. E. Kraft & R. J. Natvig (Red.), *Metode i religionsvitenskap* (s. 222-242). Pax Forlag.
- Forskningsetikkloven. (2017). *Lov om organisering av forskningsetisk arbeid* (LOV-2017-04-28-23). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-04-28-23/>
- Forskrift om driftstilskudd til organisasjoner for nasjonale minoriteter. (2022). (FOR-2022-06-21-1137). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2022-06-21-1137>
- Fox, J. (2020). *Thou Shalt Have No Other Gods before Me – Why Governments Discriminate against Religious Minorities*. Cambridge University Press.
- Gillesvik, K. (26. november 2016). Mintes jødene fra Møhlenpris. *Bergens Tidende*.
<https://www.bt.no/nyheter/lokalt/i/deLWj/mintes-joedene-fra-moehlenpris>
- Hammerstad, B. O. (2022, 7. november). Undersøkelse i Bergen: En av fem skjuler sitt jødiske opphav. *Dagen*. <https://www.dagen.no/nyheter/undersokelse-i-bergen-en-av-fem-skjuler-sitt-jodiske-opphav/>
- Harbo, H. (2022, 17. juni). *Holocaust har overskygget andre sider ved jødisk identitet*. HLS-senteret. <https://www.hlsenteret.no/aktuelt/nyheter/2022/holocaust-har-overskygget-andre-sider-ved-jodisk-id.html> Sist endret: 20. januar 2023.
- Harket, H. (2009). Den nye antisemittismen. I T. B. Eriksen, H. Harket & E. Lorenz (Red.), *Jødehat: Antisemittismens historie fra antikken til i dag* (s. 579-600). Cappelen Damm.
- Haugen, H. Ø. & Skilbrei, M. (2021). *Håndbok i forskningsetikk og databehandling*. Fagbokforlaget.
- Helleve, I., Ulvik, M. & Smith, K. (2018). «Det handler om å finne sin egen form»: Læreres profesjonelle handlingsrom – hvordan det blir forstått og utnyttet. *Acta Didactica Norge*, 12(1), 1-22. <https://doi.org/10.5617/adno.4794>
- HLS-senteret (2017a). *Jødisk liv i dagens Norge*.
<https://www.hlsenteret.no/forskning/minoritetsforskning/negotiating-jewish-identity/>
 Sist endret: 7. februar 2023.

- HL-senteret (2017b). *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2017: Spørsmål og svar*.
<https://www.hlsenteret.no/forskning/jodisk-historie-og-antisemittisme/holdningsundersokelsene/holdningsundersokelsen-2017/sporsmal-og-svar.pdf>
- HL-senteret. (2022a, 6. desember). *Lansering av ny holdningsundersøkelse*. [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=qe7AicklJa4&t=450s>
- HL-senteret. (2022b, 29. november). *6 Betydningen av jødisk organisert liv – i dag og i fremtiden Med Banik, Høeg og Haaland*. [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=mB2SzN1pcNA&t=531s>
- HL-senteret. (u.å.). *Om HL-senteret*. Hlsenteret. <https://www.hlsenteret.no/om/>
- Hoffmann, C. & Moe, V. (Red.), (2017). *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2017: Befolkningsundersøkelse og minoritetsstudie*. Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter.
- Hoffmann, C. & Moe, V. (Red.), (2020). *The Shifting Boundaries of Prejudice: Antisemitism and Islamophobia in Contemporary Norway*. Universitetsforlaget.
- Honneth, A. (1995). *The struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. (J. Anderson, Overs.). The MIT Press. (Opprinnelig utgitt 1992).
- Honneth, A. (2008). *Kamp om anerkjennelse: om de sosiale konfliktenes moralske grammatikk*. (L. Holm-Hansen, Overs.). Pax. (Opprinnelig utgitt 1992).
- Horpestad, J. & Lia, L. M. (2022, 8. oktober). Jøder her har savnet trosfelleskapet. *Vår Land*, s. 16-17.
- Husebye, J. M. (2021, 26. mai). Norske jøder krever at NRK-antisemittisme får konsekvenser. *Dagen*, s. 4-5.
- Husebye, J. M. (2021, 14. juli). Derfor har de startet en jødisk forening i Bergen. *Dagen*, s. 10-11.
- Høeg, I. M. (2022). Religion og identitet i den trønderske flerkulturelle forsamlingen. I C. A. Døving (Red.), *Jødisk – Identitet, praksis og minnekultur* (s. 202-224). Universitetsforlaget.
- Høyre. (2021, 15. mai). - *Det er ikke jødernes ansvar å bekjempe antisemittisme*. <https://hoyre.no/2021/01/27/det-er-ikke-jodenes-ansvar-a-bekjempe-antisemittisme/>
- Ikäheimo, H. (2022). *Recognition and the Human Life-Form: Beyond Identity and Difference*. Routledge.
- Jacobsen, D. I. (2022). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (4. utg.). Cappelen Damm Akademisk.

- Johannessen, L. E. F., Rafoss, T. W. & Rasmussen, E. B. (2018). *Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Universitetsforlaget.
- Jødisk museum. (u.å.-a). *Om bygningen*. Jødiskmuseum.
<https://www.jodiskmuseum.org/sections/utforsk/bygningen>
- Jødisk museum. (u.å.-b). *Om museet*. Jødiskmuseum.
<https://www.jodiskmuseum.org/sections/om-museet>
- Karp, T. (2020, 28. mai). *Ledere kan tenke seg til et større handlingsrom*. Kristiania.
<https://www.kristiania.no/kunnskap-kristiania/2020/05/ledere-kan-tenke-seg-til-storre-handlingsrom/>
- Kommunal- og distriktsdepartementet. (2020, 13. februar). *Fordeling av tilskudd til nasjonale minoriteter*. Regjeringen. <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/nasjonale-minoriteter/midtspalte/fordeling-av-tilskudd-til-nasjonale-mino/id516798/>
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2016). *Handlingsplan mot antisemittisme 2016-2020*.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/16f1826b438748f1991b606f0b194ea6/8041-handlingsplan-antisemittisme-7k.pdf>
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2020). *Europarådets rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter* (Femte periodiske rapport). Regjeringen.
https://www.regjeringen.no/contentassets/ab3c177f6b7b46c99d9eb8e8e88d609b/norges-femte-rapport_norsk.pdf
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2021). *Handlingsplan mot antisemittisme 2021-2023 – en videreføring*.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/9c3f6754f04844da971a26331b732b3f/209394-antisemittisme-web.pdf>
- Kulturdepartementet. (2017, 25. september). *Høringsnotat – forslag til ny lov om tros- og livssynssamfunn*.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/3e1f412509d348f28dc19343779026b5/no/pdfs/horingsnotat-forslag-til-ny-lov-om-tros--og-livssy.pdf>
- Kulturdepartementet (2019). *Regjeringens handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion 2020-2023*.
https://www.regjeringen.no/contentassets/589aa9f4e14540b5a5a6144aeea7b518/handlingsplan-mot-rasisme_uu_des-2019.pdf
- Kulturdepartementet. (2023a). *Støtteordning: Prosjektilskudd til nasjonale minoriteter*.

- Kulturradet. <https://www.kulturradet.no/stotteordning/-/vis/prosjektilskudd-nasjonale-minoriteter>
- Kulturdirektoratet. (2023b). *Vedtaksliste: Prosjektilskudd til nasjonale minoriteter*.
Kulturradet. <https://www.kulturradet.no/stotteordning/-/vis/prosjektilskudd-nasjonale-minoriteter/tildelinger/2023>
- Kulturdirektoratet. (2023c). *Støtteordning: Driftstilskudd til organisasjoner for nasjonale minoriteter*. Kulturradet. <https://www.kulturradet.no/stotteordning/-/vis/driftstilskudd-organisasjoner-nasjonale-minoriteter>
- Kulturdirektoratet. (2023d). *Vedtaksliste: Driftstilskudd til organisasjoner for nasjonale minoriteter*. Kulturradet. <https://www.kulturradet.no/stotteordning/-/vis/driftstilskudd-organisasjoner-nasjonale-minoriteter/tildelinger>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det Kvalitative Forskningsintervju* (3. utg.). Gyldendal.
- Luhrmann, T. M. (2022). Interview methods. I S. Engler & M. Stausberg (Red.), *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion* (2. utg., s. 345-364). Routledge.
- Meld. St. 12 (2020-2021). *Nasjonale minoriteter i Norge: En helhetlig politikk*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/b3beb7e9982f4cd3a6ab324cbe6f3a9b/no/pdfs/stm202020210012000dddpdfs.pdf>
- Mendelsohn, O. (1969). *Jødenes historie i Norge gjennom 300 år*, Bind 1.
Universitetsforlaget.
- Mendelsohn, O. (1987). *Jødenes historie i Norge gjennom 300 år*, Bind 2. (2. utg.)
Universitetsforlaget.
- Moe, V. (Red.). (2012). *Antisemittisme i Norge? Den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter*. Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter.
- Moe, V. (Red.). (2022). *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2022: Befolkningsundersøkelse, minoritetsstudie og ungdomsundersøkelse*. Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter.
- Myredal, M. (2019, 21. desember). Barnefamilier i Bergen frykter for sikkerheten på grunn av sin religion: jøder møtes i hemmelighet. *Bergensavisen*, s. 12-13.
- Myredal, M. (2020, 30. januar). Byrådet ønsker å bistå til jødisk samlingslokale i Bergen.
Bergensavisen. <https://www.ba.no/byradet-onsker-a-bista-til-jodisk-samlingslokale-i-bergen/s/5-8-1223669>
- NAFO. (2022). *Hypermangfold* [Video]. OsloMet.

- <https://film.oslomet.no/hypermangfold>
- NESH. (2021). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora* (5. utg.). Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. <https://www.forskningsetikk.no/globalassets/dokumenter/4-publikasjoner-som-pdf/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora>
- Nilssen, V. (2012). *Analyse i kvalitative studier – Den skrivende forskeren* (3. utg.). Universitetsforlaget.
- Nilsson, Ø. & Deisz, Ø. (2022, 26. november). De jeg bor med vet ikke at jeg er jøde. *Bergens Tidende*. <https://www.bt.no/nyheter/lokalt/i/9zk6wr/de-jeg-bor-med-vet-ikke-at-jeg-er-joede#cc-comments>
- NOU 2013: 1, (2013). *Det livssyns åpne samfunn – En helhetlig tros- og livssyns politikk*. Kulturdepartementet.
- Paulsen, H. C. (2019, 19. juli). Vil ha jødisk unntak i slakterloven. *Vårt land*. <https://www.vl.no/religion/2019/07/19/vil-ha-jodisk-unntak-i-slakterloven/>
- Pettersen, K-S. & Simonsen, E. (2010). *Anerkjennelse og profesjon*. Cappelen Damm.
- Plesner, I. T., Brandal, N. & Døving, C. A. (2017). Hvor like må vi være? Gamle minoriteter i det nye Norge. I Brandal, N., Døving, C. A. & Plesner, I. T. (Red.), *Nasjonale minoriteter og urfolk i norsk politikk fra 1900 til 2016* (s. 13-25). Cappelen Damm Akademisk.
- Prop. 130 L (2018-2019). *Lov om tros- og livssynssamfunn (trossamfunnsloven)*. Barne- og familiedepartementet.
- Rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter. (1995). *Rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter* (01-02-1995 nr 1 Multilateral). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1995-02-01-1?q%3DEuropar%25%25A5dets%2520Rammekonvensjon%2520for%2520beskyttelse%2520av>
- Reisel, B. (2021). «Hvor ble det av alt sammen?» *Plyndringen av jødene i Norge*. Forlaget Press.
- Reisel, B. (u.å.). *Hvem er jøde? Jødedommen*. <https://www.joeddommen.no/hvem-er-jode-2/>
- Reitan, J. (2005). *Jødene fra Trondheim*. Tapir Akademisk Forlag.
- Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn. (2021). *Vedtekter for Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn*. Stl. <https://stl.no/wp-content/uploads/2023/03/STLs-vedtekter-2021.pdf>
- Sebak, P. K. (2008). «... vi blir neppe nogensinne mange her» - *Jøder i Bergen 1851-1945*.

Vigmostad & Bjørke.

Sender, A. (2014). *Vår jødiske reise*. Cappelen Damm.

Simonsen, K. B. (2019, 28. mars). Antisemittisme. *Store Norske Leksikon*.

<https://snl.no/antisemittisme>

SP-konvensjonen. (1966). *Internasjonal konvensjon om sivile og politiske rettigheter*. (16-12-1966 nr 1 Multilateral). Lovdata.

<https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1966-12-16-1>

St. Meld. nr. 15. (2000-2001). *Nasjonale minoriteter i Noreg – Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar*. Kommunal- og regionaldepartementet.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/9b737d2114904b379fd4436c9a9bd1af/nn-no/pdfa/stm200020010015000dddpdfa.pdf>

Staff, A. (2015, 23. juni). *Bias*. Forskningsetikk.

<https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/uavhengighet/bias/>

Statistisk sentralbyrå. (2022, 1. september). *Trus- og livssynssamfunn utenfor Den norske kyrkja*. Ssb. <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/religion-og-livssyn/statistikk/trus-og-livssynssamfunn-utanfor-den-norske-kyrkja>

Statsforvalteren i Oslo og Viken. (2022, 12. desember). Vedtak om tap av registrering.

<https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-oslo-og-viken/folk-og-samfunn/tros--og-livssynssamfunn/vedtak-om-tap-av-registrering.pdf>

Sætre, J. (2021, 24. juli). Oppretter nytt religiøst samfunn i Bergen. *Bergensavisen*, s. 16.

Tafjord, B. O. (2006). Refleksjonar kring refleksivitet. I S. E. Kraft & R. J. Natvig (Red.), *Metode i religionsvitenskap* (s. 243-259). Pax Forlag.

Taira, Teemu. (2022). *Taking “Religion” Seriously: Essays on the Discursive Study of Religion*. Brill.

Tanggaard, L. & Brinkmann, S. (2012). Intervjuet: Samtalen som forskningsmetode. I S. Brinkmann & L. Tanggaard (Red.), *Kvalitative metoder – Empiri og teoriutvikling* (s. 17- 45). Gyldendal.

Taylor, C. (1994). The Politics of Recognition. I A. Gutmann (Red.), *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition* (s. 25-73). Princeton University Press.

Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder*. (5. utg.). Fagbokforlaget.

Thorleifsson, C. (2022). «Kos & Kaos»: Om identitet og tilhørighet blant unge norske jøder. I C. A. Døving (Red.), *Jødisk – Identitet, praksis og minnekultur* (s. 80-99).

Universitetsforlaget.

Tjora, A. (2018). *Viten skapt – kvalitativ analyse og teoriutvikling*. Cappelen Damm Akademisk.

Trossamfunnsforskriften. (2020). *Forskrift om registrering av og tilskudd til tros- og livssynsamfunn* (FOR-2020-12-18-2825). Lovdata.

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2020-12-18-2825?q=tilskudd%20til%20tros-%20og%20livssynssamfunn>

Trossamfunnsloven. (2020). *Lov om tros- og livssynssamfunn* (LOV-2020-04-24-31).

Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2020-04-24-31>

Universitetet i Bergen. (2022, 22. desember). *SAFE*. UiB. <https://www.uib.no/safe>

Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024-1054. <https://doi.org/10.1080/01419870701599465>

Økland, K. L. (2021). Medialiserte fordommer? Unge jøders opplevelse av mediedebatten om rituell omskjæring av gutter. I M. V. D. Lippe (Red.), *Fordommer i skolen*.

Gruppekonstruksjoner, utenforskap og inkludering (s. 104-128). Universitetsforlaget.

Vedlegg 1: Intervjuguide

Intervjuguide for personlig intervju

Semi-strukturert intervju – planlagte spørsmål:

1. Kan du fortelle meg litt om bakgrunnen din? Anser du deg selv som religiøs?
2. Kan du fortelle meg litt om Det Jødiske Samfunn i Bergen? (hvordan/hvorfor etablerte dere en gruppe?)
3. Hvordan ble du introdusert for/kjent med DJSB og hva er din rolle nå?
4. Dere er i dag registrert som en frivillig organisasjon, ikke et trossamfunn. Hvorfor tok dere dette valget?
5. Ønsker gruppen å bli godkjent som trossamfunn? Hva er dine tanker rundt dette?
6. Tilbyr dere noen fritidstilbud eller aktiviteter for barn og unge? Hvis ikke, har dere planer om å kunne tilby dette?
7. Hva er dine ønsker for DJSB i tiden fremover? (med tanke på etablering av møteplass, synagoge, gravplass, aktiviteter osv.)
8. Er det en mulighet å slå seg sammen med Det Mosaiske Trossamfunn/bli en Bergensk avdeling av Det Mosaiske Trossamfunn?
9. For å bli medlem av Det Mosaiske Trossamfunn i Oslo må man være jøde i henhold til ortodoks halacha. Hvilke krav stiller dere til medlemskap i DJSB? Hvorfor har det blitt sånn?
10. Hvordan er deres deltakelse i Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn Bergen i og med at dere er registrert som frivillig organisasjon og ikke trossamfunn? Er dere i dialog med andre minoritetsreligioner i Bergen?

Vedlegg 2: Informasjonsskriv/samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet **«Det Jødiske Samfunn i Bergen»?**

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å skrive en masteroppgave som vil handle om Det Jødiske Samfunn i Bergen, etableringen av gruppen, og veien videre. Masteroppgaven vil også omhandle den norske trossamfunnsloven og religiøse minoriteter. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med prosjektet er å samle informasjon til en masteroppgave innenfor Religionsvitenskap på UiB. Masteroppgaven vil handle om Det Jødiske Samfunn i Bergen, og formålet er dermed å intervju medlemmer av gruppen. Aktuelle forskningsspørsmål vil handle om hvordan gruppen kom sammen og ble registrert som frivillig organisasjon, hvorvidt gruppen i fremtiden vil bli registrert som trossamfunn, og hvilke ønsker medlemmene har for organisasjonens fremtid i form av sosiale tilbud for jøder i Bergen. Masteroppgaven vil også handle om religiøse minoriteter, den norske trossamfunnsloven og hvilke forpliktelser og goder som følger med når en gruppe er registrert som trossamfunn i Norge.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universiteter i Bergen (Det humanetiske fakultet) er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får spørsmål om å delta i dette prosjektet fordi du er medlem av Det Jødiske Samfunn i Bergen. Utvalget vil bestå av fem til ti personer. Kontakt med utvalget ble etablert gjennom veileder for masteroppgaven, Alexander van der Haven.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du stiller på et eller to intervjuer. Intervjuet vil vare i 30-45 minutter. I intervjuet vil jeg stille spørsmål om Det Jødiske Samfunn i Bergen, om gruppens historie, og om dine ønsker for gruppens drift i tiden fremover. Dine svar fra intervjuet blir registrert som notater elektronisk.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Ved behandlingsansvarlig institusjon er det jeg, Henriette Flaaten, og veileder, Alexander van der

Haven, som vil ha tilgang til opplysningene. For å sikre at ingen andre får tilgang til personopplysningene, vil datamaterialet lagres på en forskningsserver som er utviklet av UiB med det formål å sikre behandlingen av personopplysninger i forskning. Ingen av personopplysningene vil bli publisert. Alle deltakere vil anonymiseres og dermed ikke kunne gjenkjennes i den ferdige masteroppgaven.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes i juni 2023, da masteroppgaven leveres. Etter prosjektslutt vil datamaterialet med dine personopplysninger slettes.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universiteter i Bergen har Personverntjenester vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Bergen ved Alexander van der Haven (alexander.haven@uib.no) eller Henriette Flaaten (henriette.flaaten@student.uib.no)
- Vårt personvernombud: Janecke Helene Veim (janecke.veim@uib.no)

Hvis du har spørsmål knyttet til Personverntjenester sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- Personverntjenester på epost (personverntjenester@sikt.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Henriette Flaaten

Alexander van der Haven

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Det Jødiske Samfunn i Bergen», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Svar på klage fra Kulturdirektoratet

Kulturdirektoratet

DET JØDISKE SAMFUNN I BERGEN

██████████

██████████

Deres ref:

Dato: 14.02.2023

Svar på klage

Viser til klage over vedtak om avslag på driftstilskudd til organisasjoner for nasjonale minoriteter av 19.01.2023.

Rettslig grunnlag er Forskrift om driftstilskudd til organisasjoner for nasjonale minoriteter av 21. juni 2022 nr. 1137 (heretter: forskriften).

Den 17.01.2023 fikk dere vedtak om avslag på søknad om driftstilskudd til Det jødiske samfunn i Bergen - 2023.

Kulturdirektoratet har tatt stilling til anførselen i klagen om at vedtaket må endres.

Klagen av tas til følge.

For å kunne behandle søknaden deres på nytt ber Kulturdirektoratet om mer og utdypende informasjon, jfr. forskriften § 6 fjerde ledd.

- Dere skriver om målene for programmet deres, men hvor kommer de fra, har dere egen strategi? Og hvordan dere skal oppnå målene som er beskrevet i søknaden? Jfr. forskriften § 1 første ledd.
- Budsjettet som er vedlagt, er ikke i balanse samt at det ikke samsvarer med aktivitetene som er beskrevet i søknaden. Her ber vi om en mer utdypende spesifisering av posten «reiser, møter, seminarer». Det er lagt inn 200 000 kr i husleie og drift av lokaler, hvor dere henviser til vedlegg. Hvilket vedlegg er det som sier noe om husleie? Og er det til et faste lokaler?
- Dere bør også beskrive deres egen historikk/årsak/begrunnelse for opprettelse i stedet for å legge ved en artikkel som beskriver dette. Alle vedlegg til en søknad skal være med på å styrke den, men det er det dere selv skriver som er å anse for å være selve søknaden. Ettersom dette ikke er et krav til søknaden, er ikke dette noe dere må gjøre.
- Vi ber også om at dere sender inn medlemsregister, jfr. forskriften § 3 første ledd bokstav a, b og c.

Svarfrist er uten ugrunnet opphold eller senest innen 28.02.2023.

Dersom Kulturdirektoratet ikke mottar svar innenfor overnevnte svarfrist oppfattes klagen som trukket.

Med hilsen

Guri Langmyr lochev
seksjonsleder

Sissel E. K. Aune
rådgiver

Godkjent og ekspedert elektronisk

Vedlegg

Vedlegg 4: Avslag fra Kulturdirektoratet

 Kulturdirektoratet

DET JØDISKE SAMFUNN I BERGEN

Deres ref:

Date: 06.03.2023

Avslag på søknaden etter en ny vurdering

Kulturdirektoratet viser til innsendt etterspurt dokumentasjon 20.-21.02. 2023 i forbindelse med ny behandling av søknad som ble innsendt 2.12.2022 om driftsstøtte til organisasjoner for nasjonale minoriteter.

Søknaden har blitt behandlet på nytt av Kulturdirektoratet 6. mars 2023, og vi må dessverre meddele dere at vedtaket om avslag opprettholdes.

I den nye behandlingen er det gjort en helhetsvurdering av søknaden opp mot alle søknadene som kom inn og opp mot den tilgjengelige tilskuddsrammen. Søknaden deres når dessverre ikke opp. Det er særlig lagt vekt på vilkår i forskriften § 6 andre ledd bokstav c og tredje ledd bokstav c.

Med bakgrunn av det som er redegjort ovenfor og i vedtak om avslag på driftstilskudd av 19.01.2023, fastholder Kulturdirektoratet sitt vedtak om avslag på driftstilskudd av organisasjoner for nasjonale minoriteter av 19.01.2023.

Klagen kan sendes til Kommunal- og distriktsdepartementet for endelig avgjørelse dersom dere svarer på dette brevet og bekrefter at det er ønskelig.

Svarfrist er innen 22.03.2023.

Dersom Kulturdirektoratet ikke mottar svar innenfor overnevnte svarfrist oppfattes klagen som trukket.

 Kulturdirektoratet

Med hilsen

Guri Langmyr Iochev

seksjonsleder

Sissel E. K. Aune

rådgiver

Godkjent og ekspedert elektronisk